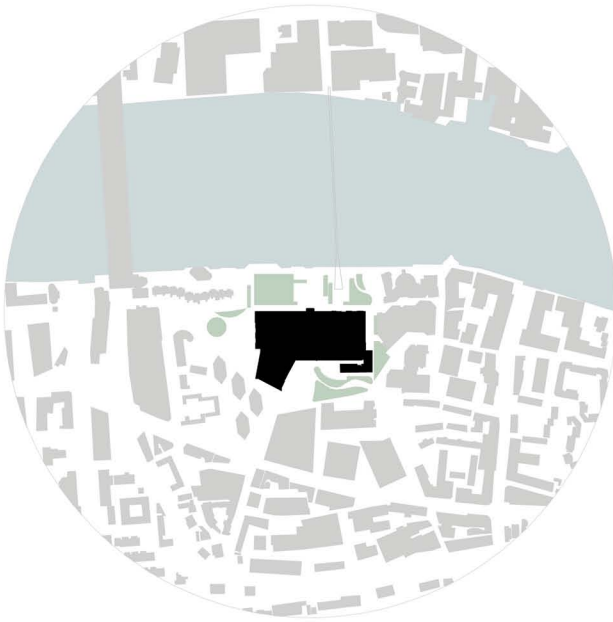

Η κοινωνική και αστική διάσταση στα μουσεία των Herzog & de Meuron

φοιτήτρια | Ειρήνη ΣΤΟΛΙΔΟΥ
αρχιτέκτων

επιβλέπουσα | Λένα ΜΑΝΤΖΙΟΥ
αρχιτέκτων, αναπληρώτρια καθηγήτρια Ε.Μ.Π.

*στους δικούς μου ανθρώπους
που είναι πάντα εδώ*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I.	ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ	01
I.α.	ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΕΥΝΑΣ	04
I.β.	ΣΤΟΧΟΙ	05
II.	ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	05
III.	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ	05
III.α.	ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ	07
III.β.	ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	11
III.γ.	ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ	12

ΜΕΡΟΣ Ι

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι1

Tate Modern | Λονδίνο, Μ. Βρετανία | 2016

21

I1.A	Παρουσία του μουσείου στην πόλη	23
I1.A.01	Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη	23
I1.A.02	Αρχιτεκτονική προσέγγιση επέμβασης	27
I1.B	Άρθρωση πόλης-μουσείου	31
I1.B.01	Διάκριση ελεγχόμενου-μη ελεγχόμενου χώρου	31
I1.B.02	Διάτρηση δομημένου ορίου	31
I1.B.03	Προσβασιμότητα μουσείου	31
I1.B.04	Συνέχεια αστικού χώρου-μουσείου	32
I1.Γ	Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο	33
I1.Γ.01	Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη	33
I1.Γ.02	Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12	Μουσείο Unterlinden Colmar, Γαλλία 2015	37
12.A	Παρουσία του μουσείου στην πόλη	38
12.A.01	Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη	38
12.A.02	Αρχιτεκτονική προσέγγιση επέμβασης	41
12.B	Άρθρωση πόλης-μουσείου	45
12.B.01	Διάκριση ελεγχόμενου-μη ελεγχόμενου χώρου	45
12.B.02	Διάτρηση δομημένου ορίου	45
12.B.03	Προσβασιμότητα μουσείου	45
12.B.04	Συνέχεια αστικού χώρου-μουσείου	45
12.Γ	Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο	46
12.Γ.01	Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη	46
12.Γ.02	Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13	Μουσείο Πολιτισμών Βασιλεία, Ελβετία 2011	49
13.A	Παρουσία του μουσείου στην πόλη	50
13.A.01	Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη	50
13.A.02	Αρχιτεκτονική προσέγγιση επέμβασης	50
13.B	Άρθρωση πόλης-μουσείου	53
13.B.01	Διάκριση ελεγχόμενου-μη ελεγχόμενου χώρου	53

13.B.02	Διάτρηση δομημένου ορίου	53
13.B.03	Προσβασιμότητα μουσείου	53
13.B.04	Συνέχεια αστικού χώρου-μουσείου	53
13.Γ	Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο	54
13.Γ.01	Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη	54
13.Γ.02	Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα	54
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14	CaixaForum Μαδρίτη, Ισπανία 2008	59
14.A	Παρουσία του μουσείου στην πόλη	60
14.A.01	Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη	60
14.A.02	Αρχιτεκτονική προσέγγιση επέμβασης	60
14.B	Άρθρωση πόλης-μουσείου	64
14.B.01	Διάκριση ελεγχόμενου-μη ελεγχόμενου χώρου	64
14.B.02	Διάτρηση δομημένου ορίου	64
14.B.03	Προσβασιμότητα μουσείου	64
14.B.04	Συνέχεια αστικού χώρου-μουσείου	64
14.Γ	Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο	67
14.Γ.01	Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη	67
14.Γ.02	Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα	67

ΜΕΡΟΣ II

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ

II.A	Παρουσία του μουσείου στην πόλη	69
II.A.01	Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη	69
II.A.01.1	Καθορισμός κλίμακας μέσω αστικού περιβάλλοντος	69
II.A.01.2	Καθορισμός κλίμακας μέσω προϋφιστάμενου κελύφους	71
II.A.01.3	Η κλίμακα της επέκτασης	71
II.A.02	Αρχιτεκτονική προσέγγιση επέμβασης	74
II.A.02.1	Σχεδιασμός επέκτασης – concept	74
II.A.02.2	Αλληλοεπίδραση επέμβασης με αστικό περιβάλλον	74
II.A.02.3	Μορφολογικά χαρακτηριστικά επέκτασης	77
II.B	Άρθρωση πόλης-μουσείου	78
II.B.01	Διάκριση ελεγχόμενου-μη ελεγχόμενου χώρου	78
II.B.01.1	Σχήμα ελεγχόμενου χώρου	79
II.B.02	Διάτρηση δομημένου ορίου	81
II.B.02.1	Διαφάνεια – αδιαφάνεια	81
II.B.02.2	Συμπαγή - διάτρητα στοιχεία	83
II.B.02.3	Σχεδιασμός πρόσοψης διαίρεση και αφαίρεση	85
	<i>i. Ισόγειο αφαίρεση τμήματος</i>	85
	<i>ii. Οροφή προσθήκη κτιριακού όγκου</i>	86
II.B.03	Προσβασιμότητα μουσείου	88
II.B.03.1	Ροές προσπελάσεων από την πόλη στο μουσείο–είσοδοι	88

	<i>i. Μονόπλευρη Προσβασιμότητα –</i>	
	<i>η Περίπτωση του Μουσείου Πολιτισμών</i>	89
	<i>ii. Πολύπλευρη Προσβασιμότητα –</i>	
	<i>οι Περιπτώσεις των Unterlinden και CaixaForum</i>	91
	<i>iii. η Περίπτωση της Tate Modern</i>	93
II.B.04	Συνέχεια αστικού χώρου-μουσείου	96
	II.B.04.1 Αλληλοδιείσδυση πόλης μουσείου	96
	<i>i. Σύγκριση αποκαλυπτικών περιπτώσεων</i>	96
	<i>ii. Η περίπτωση της Tate Modern</i>	101
II.Γ	Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο	103
	II.Γ.01 Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη	103
	<i>i. Σύγκριση αποκαλυπτικών περιπτώσεων </i>	
	<i>εσωτερικός κόμβος υποδοχής</i>	103
	<i>ii. Tate Modern</i>	104
	<i>iii. Μουσείο Underlinden</i>	105
	<i>iv. Μουσείο Πολιτισμών</i>	107
	<i>v. Μουσείο CaixaForum</i>	109
	II.Γ.02 Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα	110
	<i>i. Σύγκριση αποκαλυπτικών περιπτώσεων</i>	110

ΜΕΡΟΣ III	ΣΥΝΟΨΗ & ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	113
------------------	----------------------------------	------------

	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	122
--	---------------------	------------

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

I. ΓΕΝΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ

Η παρούσα έρευνα εκπονήθηκε ως διπλωματική εργασία στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού προγράμματος της Αρχιτεκτονικής Σχολής του Ε.Μ.Π. «Αρχιτεκτονική | Σχεδιασμός του Χώρου», στην κατεύθυνση Α': «Σχεδιασμός | Χώρος | Πολιτισμός», και πραγματεύεται το ζήτημα της *αλληλεπίδρασης*¹ του μουσείου με την πόλη.

Τις τελευταίες δεκαετίες παρατηρείται μια στροφή του μουσείου προς το κοινό, δηλαδή μια αυξανόμενη σημασία των επισκέψεων στα μουσεία και μια αναγκαιότητα να ληφθούν υπόψη οι ανάγκες και προσδοκίες των επισκεπτών, έχοντας ως αποτέλεσμα την προσθήκη χώρων οι οποίοι προσπαθούν να «ανοίξουν» κυριολεκτικά το μουσείο στο άμεσο κοινωνικό του περιβάλλον.

Σε πρόσφατη συνέντευξη του ο Chris Dercon², διευθυντής της Tate Modern και υπεύθυνος για την πρόσφατη επέκταση του μουσείου, ανέφερε πως: «...η εξέλιξη ενός μουσείου δεν αποτελεί απλά θέμα κτηριακών εγκαταστάσεων. Οφείλουμε να επαναπροσδιορίσουμε τι είδους μουσειακό χώρο μπορούμε και πρέπει να έχουμε.» Αναφερόμενος στο νέο κτίριο μίλησε για ένα κτίριο με δημόσιο χαρακτήρα και ελεύθερη πρόσβαση σε όλους τους χώρους (με εξαίρεση τους εκθεσιακούς), που εκφράζει τον συνεχή μετασχηματισμό του μουσείου και προκαλεί την *πολιτιστική συμμετοχή* του κοινού -εσωτερικά και εξωτερικά- όπως και την ενίσχυση των δεσμών μεταξύ του μουσείου, της κοινότητας και της πόλης.

Η ανάδειξη του κοινωνικού χαρακτήρα του σύγχρονου μουσείου προβάλλει το θέμα της αλληλεπίδρασης του μουσείου με την πόλη και καθιστά την αρχιτεκτονική ως μέσο έκφρασης αυτού του ρόλου. Από το 1974³ το μουσείο παρουσιάζεται από το

---

¹ Ως *αλληλεπίδραση* ορίζεται η αμοιβαία επίδραση ή ενέργεια που ασκείται σε κπ. (διερχόμενο πολίτη στη συγκεκριμένη περίπτωση) με αποτέλεσμα να επηρεάζεται η συμπεριφορά του.

πηγή: Λεξικό της κοινής νεοελληνικής στο διαδίκτυο. Ανάκτηση από: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?lq=%CE%B1%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CF%80%CE%AF%CE%B4%CF%81%CE%B1%CF%83%CE%B7&dq= [20-09-2016]

² Ομιλία στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης το 2015 με θέμα: *Το μουσείο του μέλλοντος*. Ανάκτηση από: <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=3791&cnode=292&clang=0> [11/08/2016]

³ Ο ευρύτερα αναγνωρισμένος επαγγελματικός ορισμός του μουσείου παραμένει αυτός που δόθηκε το 2007 στον Κανονισμό του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM): «*Το Μουσείο είναι ένας μη κερδοσκοπικός μόνιμος θεσμός/οργανισμός (institution) στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξης της, ανοιχτός στο κοινό, ο οποίος αποκτά, συντηρεί, ερευνά, προβάλλει και εκθέτει την υλική και άυλη κληρονομιά της ανθρωπότητας και του περιβάλλοντός της, με στόχο την εκπαίδευση,*

Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων ICOM ως ένας θεσμός/οργανισμός «στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοιχτός στο κοινό». Αυτή η πρόταση θεωρεί το μουσείο ως φορέα ανάπτυξης της κοινωνίας και τοποθετεί την έννοια του κοινού στον πυρήνα του.

Η κοινωνική διάσταση του μουσείου⁴, όπως νοείται στην παρούσα ερευνητική εργασία, αφορά σε περιοχές του μουσείου που απευθύνονται στο ευρύ κοινό. Η έρευνα δεν επεκτείνεται στους χώρους που αναφέρονται στην επιστημονική και διοικητική λειτουργία του μουσείου και απευθύνονται σε περιορισμένο και ειδικό κοινό. Επίσης, δεν εξετάζονται οι εκθεσιακοί χώροι, καθώς σχετίζονται με ένα κοινό με ειδικό ενδιαφέρον και εμφανίζουν ιδιαιτερότητες αναφορικά με τον βαθμό ελέγχου. Παρόλο λοιπόν που δεν ερευνά τις ιδιαιτερότητες των μη επισκέψιμων χώρων, εντούτοις αναφέρεται στις σχέσεις τους με τους χώρους που προορίζονται για το κοινό, ώστε να αποσαφηνιστεί η περιοχή μελέτης.

Παράλληλα, η ερευνητική εργασία εστιάζει το ενδιαφέρον της στο μουσείο που βρίσκεται σε αστικό περιβάλλον, γιατί προσφέρει ένα ευρύ πεδίο περιορισμών και δυνατοτήτων που επηρεάζουν την επικοινωνία του με τους πολίτες. Το περιβάλλον της πόλης αποτελεί ένα εμπόδιο που καλείται ο επισκέπτης -ή απλά ο διερχόμενος διαβάτης-, να ξεπεράσει κατά τη μετάβασή του από την πόλη στο μουσείο. Οι διαβαθμίσεις στο πέρασμα, από τον ρυθμό και την όχληση της πόλης σε έναν τόπο ηρεμίας και στοχασμού, αποτελεί ένα από τα ζητούμενα του κτιριακού κελύφους που στεγάζει το μουσείο και πρόσφορο έδαφος της μελέτης της σχέσης πόλης-μουσείου.⁵

μελέτη και ψυχαγωγία.» Αυτός ο ορισμός αντικατέστησε εκείνον που ίσχυε ως σημείο αναφοράς για πάνω από 30 χρόνια: «Το Μουσείο είναι ένας μη κερδοσκοπικός μόνιμος θεσμός/οργανισμός (institution) στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξής της, ανοιχτός στο κοινό, ο οποίος αποκτά, συντηρεί, ερευνά, προβάλλει και κυρίως εκθέτει, με στόχο τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία, τα υλικά τεκμήρια του ανθρώπου και του περιβάλλοντος του.» (Κανονισμός ICOM 1974)

επ. Desvallees, A. & Mairesse, F. (2014) *Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας*. ICOM-Ελληνικό Τμήμα, σελ. 89-90

⁴ Δεν αφορά στον όρο *κοινωνικά μουσεία*, δηλαδή τα «μουσεία που έχουν σκοπό: να μελετούν την εξέλιξη της ανθρωπότητας ως προς τα κοινωνικά και ιστορικά της συστατικά και να παρουσιάζουν τα “θέατρα” αυτών των εξελίξεων, καθώς και τα σχετικά σημεία αναφοράς, με στόχο την κατανόηση της διαφορετικότητας μεταξύ πολιτισμών και κοινωνιών.»

επ. Desvallees, A. & Mairesse, F. (2014) *Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας*. ICOM-Ελληνικό Τμήμα, σελ. 85

⁵ Μάντζιου, Λ. (2015) *Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός Δημόσιου Συγκροτήματος: Το Αστικό Μουσείο*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο: <http://hdl.handle.net/11419/5905> σελ. 22

Οι επισκέπτες δεν διαδραμάτιζαν πάντα τον κεντρικό ρόλο που τους αναγνωρίζει σήμερα το μουσείο. Τα μουσεία ανοίχθηκαν σταδιακά στο ευρύ κοινό, ενώ αρχικά ήταν τόποι εκπαίδευσης καλλιτεχνών και απευθύνονταν μόνο στους μορφωμένους και τους διανοούμενους. Εξετάζοντας ιστορικά τη διαμόρφωση του δημόσιου χαρακτήρα του μουσείου, διαπιστώνεται πως οι απαρχές του εντοπίζονται, συνήθως, είτε στην ίδρυση του Ασμολιανού Μουσείου (Ashmolean Museum) το 1683 είτε στο άνοιγμα της Μεγάλης Πινακοθήκης στο Ανάκτορο του Λούβρου το 1793. Η ίδρυση του Ασμολιανού Μουσείου θεωρείται ορόσημο, καθώς αυτό υπήρξε το πρώτο μουσείο στο οποίο τέθηκε ως προϋπόθεση της δημιουργίας του η προσβασιμότητά του για το ευρύ κοινό. Η περίπτωση του Λούβρου, από την άλλη, ξεχωρίζει, γιατί το άνοιγμα του στο ευρύ κοινό -το οποίο πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της Γαλλικής Επανάστασης-, συμβόλιζε τις αξιώσεις του γαλλικού λαού σχετικά με την πολιτική κυριαρχία και την εθνική κληρονομιά.⁶

Παράλληλα, η ανάγκη για προσθήκη νέων χώρων προκάλεσε ριζικές αναδιαμορφώσεις στο σύνολο του μουσείου. Με την πάροδο του χρόνου, ωστόσο, διαφοροποιείται η προσέγγιση για τον σχεδιασμό των απαιτούμενων επεκτάσεων, αναφορικά τόσο με τις προστιθέμενες χρήσεις, όσο και με την αντιμετώπιση παλιού-νέου. Παρατηρείται έτσι μία μετάβαση από την προσθήκη χώρων σε επαφή με το υφιστάμενο κτίριο στον 19^ο αιώνα, που αφορούσαν κυρίως εκθεσιακούς χώρους, στη συνειδητή αρχιτεκτονική επιδίωξη της εύληπτης διάκρισης ανάμεσα στο παλαιό-νέο στα τέλη του 20^{ού} αι.⁷ Διαπιστώνεται, δηλαδή, η τάση οι νέες επεκτάσεις να κρατούν διακριτή απόσταση από το υφιστάμενο μουσείο. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις οι αυξημένες ανάγκες οδηγούν ακόμη και στην ανέγερση νέου αυτοτελούς οικοδομήματος. Με αυτόν τον τρόπο οι συνεχείς μετασχηματισμοί του αρχιτεκτονικού κελύφους αποτυπώνουν τις συνεχώς αυξανόμενες ανάγκες των επισκεπτών, και κατ' επέκταση τις διαχρονικές αλλαγές στις τάσεις.

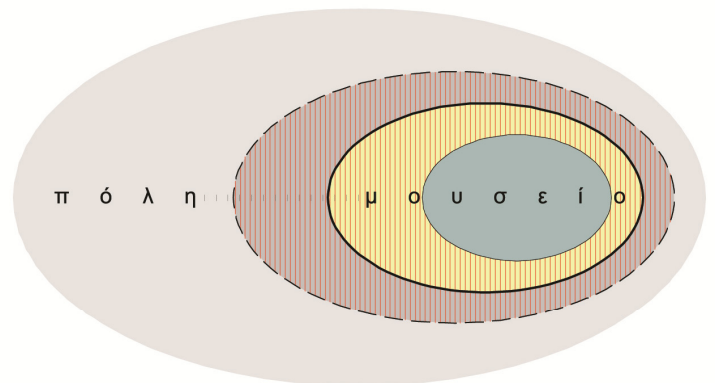
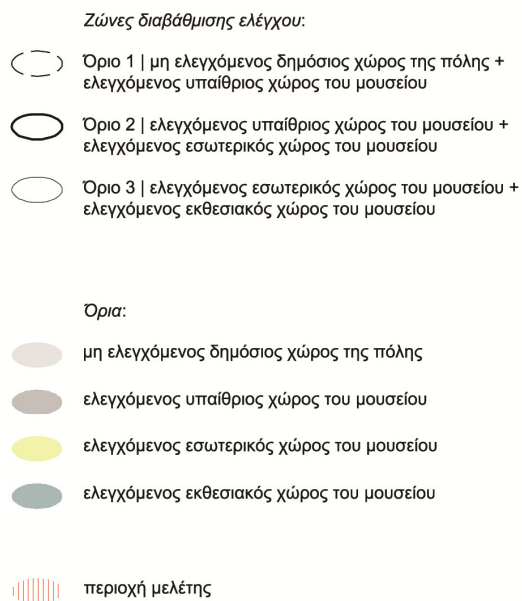
⁶ Jeffrey Abt, «Οι απαρχές του δημόσιου μουσείου», στο Macdonald, S. (επιμ.) (2012) *Μουσείο και Μουσειακές Σπουδές: ένας πλήρης οδηγός*. Μτφρ. Δήμητρα Παπαβασιλείου. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς, σελ. 177-203

⁷ Μάντζιου, 2015, σελ. 140

Ι.α. ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΕΡΕΥΝΑΣ

Το ερευνητικό ερώτημα σχετικά με την αλληλεπίδραση της πόλης και του μουσείου αφορά στον σχεδιασμό της περιοχής ανάμεσά τους. Αντικείμενο της ερευνητικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση του ενδιαμέσου χώρου που σχηματίζεται μεταξύ του περιγράμματος του ελεγχόμενου εσωτερικού χώρου του μουσείου και του περιγράμματος του αστικού περιγύρου. Πρόκειται για την περιοχή εισαγωγής στο μουσείο, η οποία απλώνεται τόσο στην πόλη όσο και στο εσωτερικό του μουσείου, όπου ο πολίτης κινείται ελεύθερα και εξερευνά το μουσειακό περιβάλλον.

Στο παρακάτω διάγραμμα αποτυπώνεται η περιοχή μελέτης ως συνάρτηση της διαβάθμισης ελέγχου και των ορίων που συναντώνται κατά τη μετάβαση από την πόλη στο μουσείο.

I.β. ΣΤΟΧΟΙ

Σκοπός της ερευνητικής εργασίας είναι η διερεύνηση της σχέσης του μουσείου με την πόλη μέσω της αλληλοδιείσδυσής τους. Στόχος της είναι αφενός η μελέτη της διάθεσης επικοινωνίας του μουσείου με τους πολίτες, όπως αυτή αναδεικνύεται από τα στοιχεία του κτιριακού κελύφους, και αφετέρου η ανάδειξη των επιπτώσεων των αρχιτεκτονικών προθέσεων στην αντίληψη του πολίτη. Κατ' επέκταση εξετάζεται ο προσδιορισμός των αρχιτεκτονικών συντελεστών που επιδρούν στη διαμόρφωση της μετάβασης από την πόλη στο μουσείο. Η παρουσίαση των συνεπειών που επιφέρουν οι συντελεστές αυτοί στην αντίληψη του επισκέπτη μπορούν να αποτελέσουν χρήσιμα στοιχεία για τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του σύγχρονου μουσείου.

II. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Τα ερευνητικά ερωτήματα που προκύπτουν είναι:

- Ποια είναι η νέα μορφή μουσειακού περιβάλλοντος που απορρέει από την αλληλοδιείσδυση πόλης-μουσείου και ποια τα χαρακτηριστικά της;
- Ποια είναι η επίδραση και τα χαρακτηριστικά του κτιριακού κελύφους στην επίτευξη του κοινωνικού ρόλου του μουσείου;
- Κατά πόσο οι αρχιτεκτονικοί συντελεστές συντελούν στην αλληλεπίδραση του μουσείου με τους πολίτες;

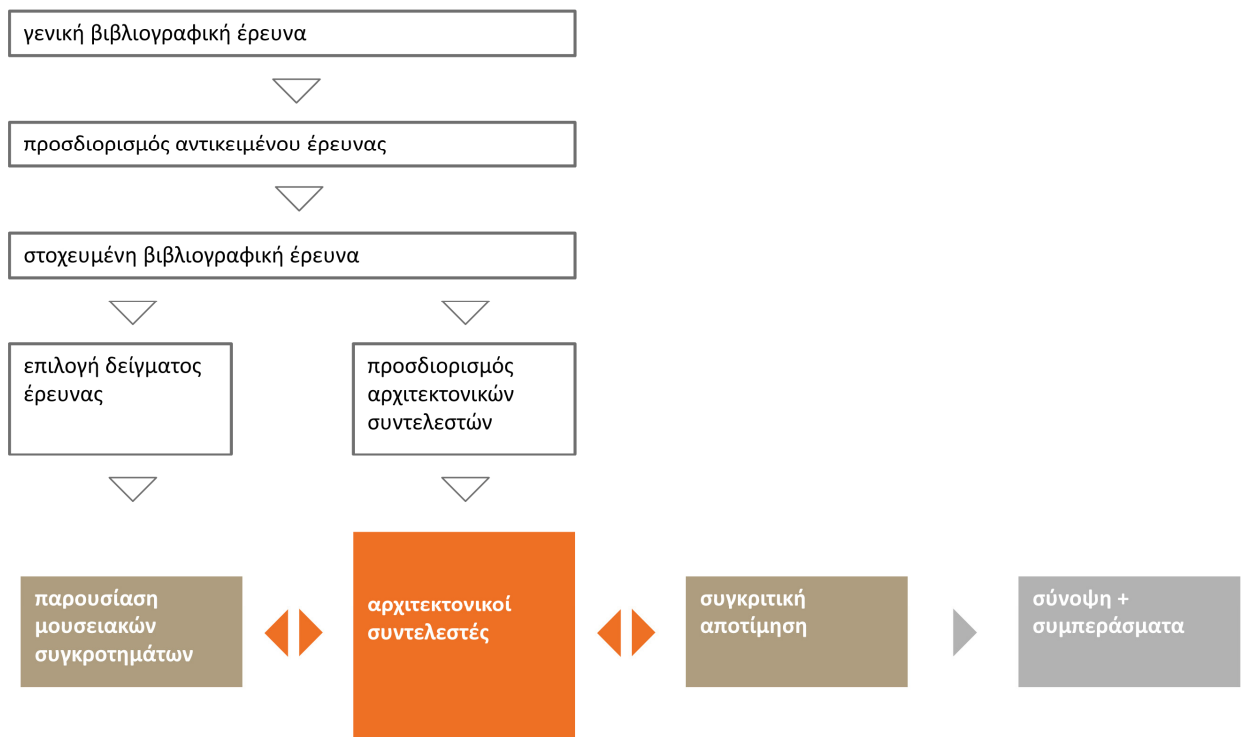
III. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Μέσω της μελέτης παραδειγμάτων υλοποιημένων έργων θα αποσαφηνιστεί η νέα μορφή μουσειακού περιβάλλοντος, που απορρέει από την αλληλεπίδραση πόλης-μουσείου. Όσον αφορά στη μεθοδολογία που ακολουθήθηκε, σε ένα πρώτο στάδιο, διεξήχθη μια εκτενής βιβλιογραφική έρευνα γύρω από το θέμα της έννοιας της αλληλεπίδρασης του μουσείου με την πόλη, μέσω της οποίας προσδιορίστηκε το αντικείμενο και ο σκοπός της ερευνητικής εργασίας - όπως αυτά περιγράφηκαν

προηγουμένως. Ακολούθησε η μελέτη της ειδικότερης βιβλιογραφίας που οδήγησε στην επιλογή των μελετών περίπτωσης, καθώς και τον προσδιορισμό των αρχιτεκτονικών συντελεστών, οι οποίοι αποτυπώνονται μέσω αφαιρετικού διαγραμματικού σχεδιασμού, σε χαρακτηριστικές διατάξεις των επιλεγμένων μουσείων.

Το κυρίως μέρος της ερευνητικής εργασίας δομείται σε τρία μέρη. Αρχικά, παρουσιάζεται κάθε μουσειακό συγκρότημα ξεχωριστά βάσει των αρχιτεκτονικών συντελεστών (κεφάλαια Ι1-Ι4). Ακολουθεί μία συγκριτική αποτίμηση των μουσειακών διατάξεων, η οποία φανερώνει τις διαφορετικές αρχιτεκτονικές δομές των μουσείων και παρουσιάζει το φάσμα των δυνατοτήτων του αρχιτεκτονικού σχεδιασμού του μουσείου (κεφάλαια ΙΙΑ-ΙΙΓ). Καταληκτικά, το τρίτο μέρος αποτελεί τον επίλογο της έρευνας, συνοψίζοντας τα κυριότερα συμπεράσματα.

Ακολουθεί η διαγραμματική αποτύπωση της πορείας συλλογισμού ως μεθοδολογική προσέγγιση της έρευνας.

III.α. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΣ

Επιλέχθηκαν κτίρια, τα οποία φανερώνουν στοιχεία αλληλεπίδρασης του μουσείου και της πόλης τόσο στον οριζόντιο, όσο και στον κατακόρυφο άξονα. Η επιλογή των παραδειγμάτων έγινε βάσει, όχι μόνο των κοινών στοιχείων που εμφανίζουν, αλλά και των διαφοροποιήσεών τους, ώστε στο δείγμα να αντιπροσωπεύονται ποικίλες παραλλαγές των υπό ανάλυση αρχιτεκτονικών μεταβλητών. Επομένως, πρόκειται για κτίρια που:

- λειτουργούν σήμερα ως μουσεία ανεξάρτητα αν η προηγούμενη χρήση τους έχει διαφοροποιηθεί
- έχουν υποστεί επέμβαση σημαντικής έκτασης [καθ' ύψος, υπογείως ή κατ' επέκταση]
- βρίσκονται μέσα στον αστικό ιστό και σε πολλές περιπτώσεις στο ιστορικό κέντρο πόλεων

εννοιολογικό πλαίσιο έρευνας:

Η έρευνα επικεντρώνεται σε παραδείγματα μουσείων που έχουν πραγματοποιήσει χωρικές επεκτάσεις, καθώς εκεί διαφαίνεται με μεγαλύτερη σαφήνεια ο ρόλος του κτιριακού κελύφους στην αλληλοεπίδραση του μουσείου με την πόλη. Διαπιστώνεται ότι οι επεμβάσεις σε υπάρχοντα κτίρια δηλώνουν εμφανέστερα τις κοινωνικές ανάγκες, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που το κτίριο λειτουργούσε ως μουσείο και πριν την επέμβαση. Το μέγεθος της επέμβασης επίσης είναι σημαντικό, διότι η μεγάλη έκτασή της ή η σημαντική επίπτωση στην εσωτερική αναδιαμόρφωση του κτιρίου αποτυπώνει πιο έντονα την τάση⁸.

Οι όροι *προσθήκη [extension]* και *επέκταση [expansion]*⁹, παρόλο που παρουσιάζουν κάποιες εννοιολογικές διαφοροποιήσεις, στην παρούσα εργασία, χρησιμοποιούνται

---

⁸ Μάντζιου, 2015, σελ. 140

⁹ Η διαφοροποίηση των δύο εννοιών έγκειται στη σχέση του νέου με το υπάρχον, καθώς στην περίπτωση της επέκτασης πρόκειται για αύξηση των ορίων, ενώ στην περίπτωση της προσθήκης πρόκειται για επιπλέον δημιουργία ίδιου ή διαφορετικού αντικειμένου με το υπάρχον.

για να περιγράψουν οποιαδήποτε μεταβολή της υπάρχουσας δομής. Η μεταβολή μπορεί να σχετίζεται με τη λειτουργική εσωτερική διάταξη του κτιρίου ή ακόμα και με την αναδιαμόρφωση του κτιριακού περιγράμματος. Στη συγκεκριμένη μελέτη ως προσθήκη ή επέκταση νοείται μια σύγχρονη κατασκευή που αποτελεί λειτουργική συνέχεια του υπάρχοντος.

χρονικό πλαίσιο έρευνας:

Τα παραδείγματα επιλέχθηκαν από την ίδια χρονική περίοδο, μετά το 2000, σκιαγραφώντας αφενός τις ανάγκες του μουσείου του 21^{ου} αιώνα και αφετέρου τις σύγχρονες τάσεις στον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό των μουσείων. Η έξαρση των τελευταίων δεκαετιών στην επέκταση ή αναδιοργάνωση παλαιότερων μουσείων προσφέρει άφθονο υλικό για διερεύνηση. Ο 21ος αιώνας άλλωστε σηματοδοτεί την εποχή, κατά την οποία ο σχεδιασμός των μουσείων συνιστά χώρο πειραματισμού και προόδου της αρχιτεκτονικής δημιουργίας και πηγή έμπνευσης για όλες τις τυπολογίες κτιρίων.

Τα παραδείγματα που επιλέχθηκαν εξετάζονται σε χρονολογική σειρά ανάλογα με την ημερομηνία εγκαινίων του εκάστοτε μουσείου μετά την ολοκλήρωση των εργασιών επέκτασης. Με αυτό τον τρόπο σκιαγραφείται η εξελικτική πορεία της σχέσης πόλης-μουσείου, καθώς και τυχόν διαφοροποιήσεις των προθέσεων των αρχιτεκτόνων.

προσθήκη

- η τοποθέτηση επιπλέον στοιχείου σε κάτι
- οτιδήποτε προστίθεται σε ένα σύνολο
- (ειδικότ.) η επέκταση κτιρίου

επέκταση

- η αύξηση σε έκταση
- ανάπτυξη, διεύρυνση
- προέκταση

πηγή: Μπαμπινιώτης, Γ. (2012) *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας

χωρικό πλαίσιο έρευνας:

Κατά την επιλογή των παραδειγμάτων τέθηκε ο χωρικός περιορισμός αυτά να ανήκουν στην Ευρώπη, καθώς εκεί είναι αρκετά διαδεδομένη η επανάχρηση υφιστάμενων κτιρίων για χρήση μουσείων, αφενός λόγω του ανεκμετάλλετου κτιριακού αποθέματος και αφετέρου λόγω του ιστορικού περιβάλλοντος πολλών πόλεων. Κατ' επέκταση η ανάγκη για νέες προσθήκες χώρων εμφανίζεται σχεδόν επιτακτική.

επιλογή αρχιτεκτόνων:

Για τη μελέτη επιλέχθηκαν τα έργα μουσείων του αρχιτεκτονικού γραφείου Herzog de Meuron, γιατί παρουσιάζουν σημαντικό αριθμό υλοποιημένου έργου μουσείων, κυρίως τις δύο τελευταίες δεκαετίες -στην ιστοσελίδα τους εμφανίζονται 16 μουσεία ανά την υφήλιο, 12 από τα οποία υλοποιημένα μετά το 2000.¹⁰ Σε αντίθεση με άλλους αρχιτέκτονες, δεν παρουσιάζουν μία συγκεκριμένη αρχιτεκτονική ταυτότητα ή ένα επαναλαμβανόμενο λεξιλόγιο που να επιτρέπει την απόδοση του εκάστοτε κτιρίου στους συγκεκριμένους μελετητές, αλλά αναπτύσσουν μια νέα προσέγγιση για κάθε έργο εμφανίζοντας έτσι σημαντική μορφολογική εναλλαγή στη σύνθεση

Γενικότερα, η παρούσα εργασία αποτελεί συνέχεια της έρευνας που αναλύεται στο ηλεκτρονικό σύγγραμμα με τίτλο «*Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός Δημόσιου*

¹⁰ Συγκεκριμένα στατιστικά στοιχεία που εμφανίζονται στην ιστοσελίδα των αρχιτεκτόνων αναφέρουν:

42	έργα μουσείων, από τα οποία
16	είναι υλοποιημένα μουσεία, μεταξύ των οποίων
12	έχουν υλοποιηθεί μετά το 2000, μεταξύ των οποίων
8	βρίσκονται στην Ευρώπη, από τα οποία
4	αφορούν επεμβάσεις σε υπάρχουσες δομές
	[αποτελούν το δείγμα της συγκεκριμένης μελέτης]

Συγκροτήματος: Το Αστικό Μουσείο»¹¹, καθώς διευρύνει το χρονικό πεδίο εστιάζοντας σε μουσεία που υλοποιήθηκαν τον 21ο αιώνα και επικεντρώνοντας, παράλληλα, το αντικείμενο της έρευνας στις επεκτάσεις μουσείων. Ωστόσο, διατηρείται η μεθοδολογική προσέγγιση, κυρίως σε ότι αφορά τον προσδιορισμό των αρχιτεκτονικών μεταβλητών που αναλύονται ακολούθως.

Η μελέτη ενός μεγάλου αριθμού υλοποιημένων επεμβάσεων σε υπάρχοντα κελύφη συνέβαλε στην ανάδειξη των θεμάτων που εξετάζονται. Από αυτά επιλέχθηκαν για να συμπεριληφθούν στην εργασία τέσσερις χαρακτηριστικές περιπτώσεις που συμπληρώνουν, από διαφορετική οπτική γωνία, το αντικείμενο της έρευνας. Η έλλειψη εκσυγχρονισμού στα ελληνικά μουσεία ήταν η αιτία για την αναζήτηση του υλικού κυρίως στο διεθνές πεδίο.

Πρόκειται λοιπόν για τα εξής μουσεία:

- ▶ **Tate Modern | Λονδίνο, Μ. Βρετανία | 2016¹²**
- ▶ **Μουσείο Unterlinden | Colmar, Γαλλία | 2015**
- ▶ **Μουσείο Πολιτισμών | Βασιλεία, Ελβετία | 2011**
- ▶ **Caixa Forum | Μαδρίτη, Ισπανία | 2008**

---

¹¹ Η διδακτορική διατριβή της συγγραφέως επίσης αποτελεί τις απαρχές του θέματος, που πραγματεύεται πολύ αργότερα το παραπάνω ηλεκτρονικό σύγγραμμα, ενώ εστιάζει το ερευνητικό ενδιαφέρον στον προσδιορισμό των αρχιτεκτονικών μεταβλητών που επιδρούν στην προετοιμασία του θεατή για την επικοινωνία με το έργο τέχνης.

Μάντζιου, Λ. (2000) *Μουσείο Τέχνης: Προσδιορισμός των αρχιτεκτονικών μεταβλητών που επηρεάζουν την προετοιμασία του θεατή για την επικοινωνία με το έργο τέχνης*. Διδακτορική Διατριβή, Ε.Μ.Π. Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Τομέας Ι Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού, Αθήνα

¹² Ας σημειωθεί πως τα παραδείγματα των μουσείων εξετάζονται με χρονολογική σειρά, που αφορά στη χρονολογία κατά την οποία εγκαινιάστηκαν οι επεκτάσεις των μουσείων και όχι εκείνη της θεμελίωσής τους.

III.β. ΜΕΘΟΔΟΙ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

Η μέθοδος συλλογής δεδομένων είναι διαδικτυακή/βιβλιογραφική. Στην επιλογή αυτής της μεθόδου συνέβαλε, πρωταρχικά, η πληθώρα των δημοσιευμένων κτιρίων μουσείων και η σχετική αρθρογραφία, που συντελεί στην επισήμανση ενός μεγάλου αριθμού μουσείων με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη μελέτη. Επιπλέον, με αυτόν τον τρόπο, δίνεται στον ερευνητή η δυνατότητα επιλογής μουσείων που χρησιμοποιούν διαφορετικές στρατηγικές όσον αφορά στη διεύρυνση του κοινωνικού τους ρόλου.

πηγές:

- κατά κύριο λόγο βιβλιογραφικές (βιβλία, άρθρα και περιοδικός Τύπος)
- διαδικτυακές (κυρίως αναφορικά με την παρουσίαση των έργων που αναλύονται, με έμφαση στην επιλογή των στοιχείων που οι ίδιοι οι μελετητές επιλέγουν να παρουσιάσουν, ιστοσελίδες αρχιτεκτόνων και μουσείων)
- συνεντεύξεις συντελεστών έργου¹³ (αρχιτεκτόνων, διευθυντών μουσείων)

εργαλεία:

Η χρήση αρχιτεκτονικού διαγράμματος, μια αφαιρετικού τύπου γραφική παράσταση με βάση τα κύρια στοιχεία αναγνώρισης, ώστε να φανεί η κεντρική ιδέα του εκάστοτε θέματος¹⁴, αποτέλεσε σημαντικό εργαλείο καταγραφής, αξιολόγησης και συγκριτικής ανάλυσης των παραδειγμάτων. Επίσης, ψηφιακά εργαλεία, όπως τα google earth και google maps, χρησιμοποιήθηκαν για τον καθορισμό της κλίμακας του μουσείου και τη συσχέτιση του με τον αστικό ιστό.

---

¹³ Διευκρινίζεται πως πρόκειται για δημοσιευμένες συνεντεύξεις των συντελεστών εκάστοτε έργου και όχι για πρωτογενές υλικό που προκύπτει από την συγκεκριμένη ερευνητική εργασία

¹⁴ επ. Μπούρας, Χ. & Φιλίππιδης, Δ. (2013) *Αρχιτεκτονική*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα, σελ. 89

III.γ. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ

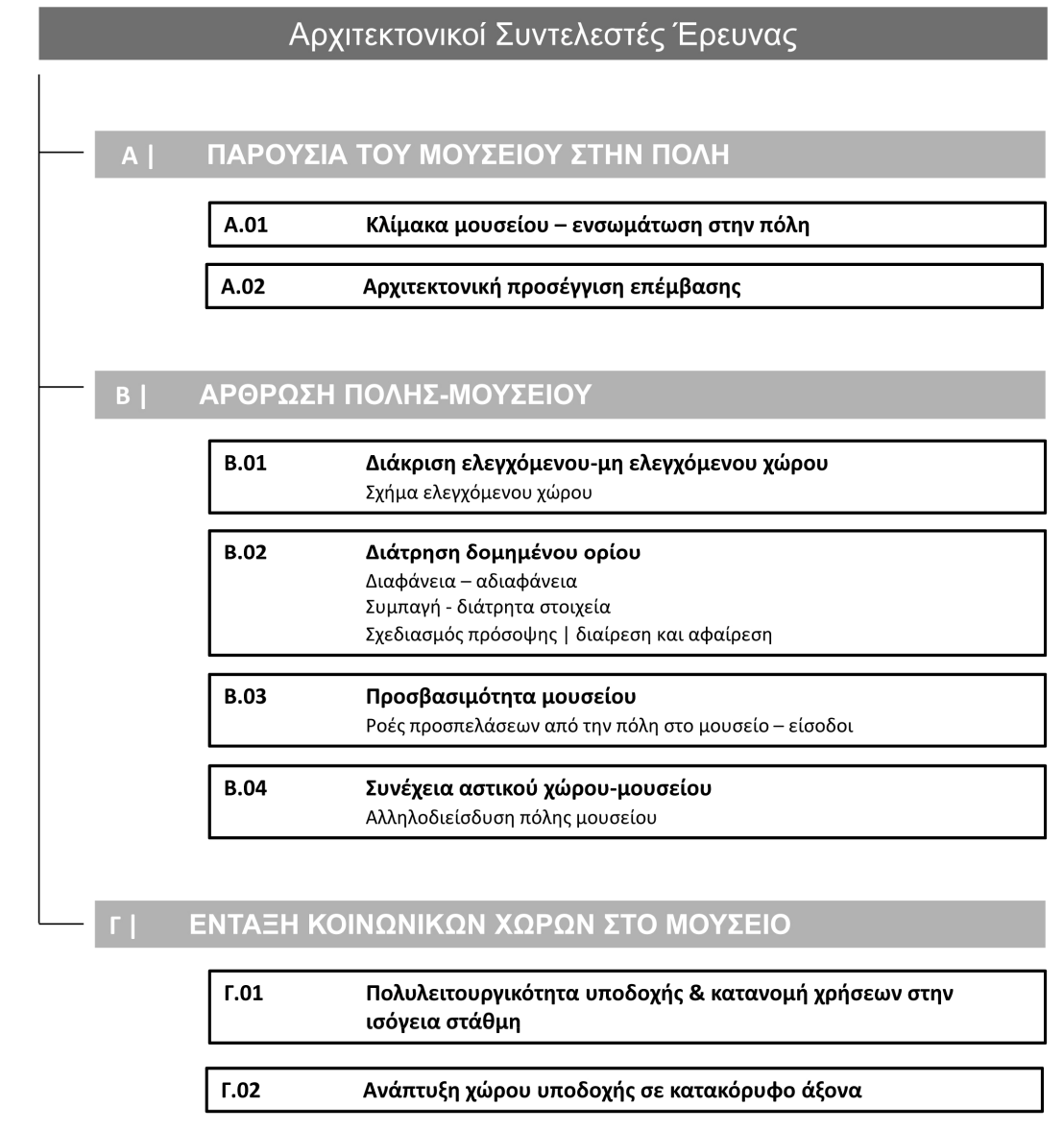
Για να εξεταστεί ο βαθμός απομόνωσης ή συνένωσης των δύο εφαπτόμενων περιοχών, της πόλης και του μουσείου, εξετάστηκαν συγκεκριμένοι αρχιτεκτονικοί συντελεστές. Επομένως, διερευνώνται σταδιακά οι διαφοροποιήσεις του κτιριο-ολογικού προγράμματος, του οργανογράμματος, του κελύφους, του κτιριακού τύπου, όπως έχουν διαμορφωθεί μετά την εφαρμογή επεμβάσεων στα κτίρια. Οι διατάξεις των μουσείων εμβαθύνουν σε τυπολογικά ζητήματα, τα οποία αφορούν στην παρουσία του μουσείου στην πόλη, το σχήμα και τη διαπερατότητα του ορίου του ελεγχόμενου χώρου, τη μετάβαση από την πόλη στο εσωτερικό του μουσείου, τη συνέχεια αστικού χώρου-μουσείου, τη διάρθρωση του κόμβου υποδοχής. Η συσχέτισή τους δείχνει τις διαφορετικές αρχιτεκτονικές δομές των μουσείων και παρουσιάζει το φάσμα των δυνατοτήτων του σχεδιασμού.

Οι αρχιτεκτονικοί συντελεστές οργανώνονται σε τρία επίπεδα:

- Α | Παρουσία του μουσείου στην πόλη
- Β | Άρθρωση πόλης-μουσείου
- Γ | Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο

Απεικονίζονται σε διαγράμματα κατόψεων και σχετίζονται με τη δομή του κτιρίου, τα γεωμετρικά χαρακτηριστικά του ελεγχόμενου χώρου, τις ροές πρόσβασης, την αλληλοδιείσδυση πόλης – μουσείου, την κατανομή των διαφορετικών χρήσεων, ενώ φωτογραφικές απεικονίσεις και η επεξεργασία της τομής πληροφορούν για τα μορφολογικά χαρακτηριστικά των κτιρίων και την κτιριακή ογκοπλασία.

Στο διάγραμμα που ακολουθεί παρουσιάζονται οι αρχιτεκτονικοί συντελεστές ανά επίπεδο:

Στη συνέχεια αναλύονται τα ποιοτικά χαρακτηριστικά που καθόρισαν την επιλογή των συγκεκριμένων αρχιτεκτονικών συντελεστών:

A | Παρουσία του μουσείου στην πόλη

A.01 Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη

αίτημα | αποτελεί ένδειξη του επικοινωνιακού χαρακτήρα του μουσείου, καθορίζοντας την έκταση και τη σημασία των χώρων για το κοινό

εργαλείο | η κλίμακα του μουσείου εξετάζεται σε συνάρτηση με το αστικό περιβάλλον, το προϋφιστάμενο κέλυφος και το μέγεθος της επέκτασης

A.02 Αρχιτεκτονική προσέγγιση επέμβασης

αίτημα | εξετάζονται οι αρχιτεκτονικές προθέσεις που αναφέρονται στα μορφολογικά χαρακτηριστικά των επεκτάσεων συμβάλλοντας στην επικοινωνία του κτιρίου με το περιβάλλον και την πόλη

εργαλείο | διερευνάται η κεντρική ιδέα (concept) της αρχιτεκτονικής πρότασης και τα μορφολογικά χαρακτηριστικά της επέκτασης, καθώς και ο τρόπος αλληλεπίδρασης του αρχιτεκτονικού κελύφους με στοιχεία της πόλης

B | Άρθρωση πόλης-μουσείου

B.01 Διάκριση ελεγχόμενου-μη ελεγχόμενου χώρου

αίτημα | ο όρος *ελεγχόμενος χώρος* χρησιμοποιείται σύμφωνα με την έννοια κατά Μάντζιου (2015) και περιγράφει το εξωτερικό περίγραμμα του κτιρίου, το οποίο περιβάλλει το μουσειακό περιεχόμενο στο επίπεδο του ισόγειου

Ο σχεδιασμός του κελύφους στην ισόγεια στάθμη αποτελεί μία αρχική ένδειξη της πρόθεσης επικοινωνίας του μουσείου με τους πολίτες. Συσχετίζοντας το σχήμα του ελεγχόμενου χώρου του μουσείου με το περίγραμμα του γειτονικού αστικού ιστού, μπορούν να προκύψουν συμπεράσματα για τις δυνατότητες επικοινωνίας.

εργαλείο | το περίγραμμα του ελεγχόμενου χώρου στη στάθμη κίνησης του πολίτη ταυτίζεται με εκείνο του δημόσιου χώρου, ενώ ο αφαιρετικός σχεδιασμός δίνει έμφαση στο σχήμα του ελεγχόμενου μουσειακού χώρου και στη χωροθέτησή του στον αστικό ιστό

B.02 Διάτρηση δομημένου ορίου

αίτημα | εξετάζοντας τις διακοπές του συμπαγούς περιβλήματος του κτιρίου, εντοπίζονται οι περιοχές που ενοποιούν, λειτουργικά ή οπτικά, τις εκατέρωθεν περιοχές, και υλοποιούν την επικοινωνία της πόλης με το μουσείο

εργαλείο | εξετάζονται ο τρόπος αντιμετώπισης των ανοιγμάτων μέσω του δίπολου διαφάνεια-αδιαφάνεια, η επιλογή και ο τρόπος χρήσης των υλικών, εστιάζοντας στα συμπαγή και διάτρητα στοιχεία της όψης, και οι επεμβάσεις που διαιρούν τις προσόψεις σε διακριτές ενότητες, ενισχύοντας τις διόδους επικοινωνίας του κτιρίου με το κοινό

B.03 Προσβασιμότητα μουσείου

αίτημα | εξετάζονται τα σημεία εισόδου στο κτίριο, τα οποία μαρτυρούν το κοινωνικό πρόσωπο του μουσείου και προσελκύουν το ευρύ κοινό, ενώ παράλληλα προδιαγράφουν το πεδίο των οπτικών προσβάσεων και το δίκτυο των ρών προσπέλασης από την πόλη προς το εσωτερικό του μουσείου

εργαλείο | τα διαγράμματα επισημαίνουν τα σημεία εισόδου των μουσείων, δίνουν έμφαση στις κυκλοφοριακές δυνατότητες της εκάστοτε μουσειακής διάταξης και απεικονίζουν το πεδίο ρών των προσβάσεων από το εξωτερικό περιβάλλον προς την είσοδο

B.04 Συνέχεια αστικού χώρου-μουσείου

αίτημα | η μετάβαση από την πόλη στο μουσείο δεν περιορίζεται στην άμεση περιοχή της κύριας εισόδου, αλλά αναφέρεται σε μία ευρύτερη περιοχή, της οποίας τα όρια συχνά διαχέονται είτε μέσα στην πόλη είτε μέσα στο μουσείο

εργαλείο | εξετάζονται τα χωρικά όρια της μεταβατικής περιοχής εισαγωγής, η οποία αναπτύσσεται εκατέρωθεν του ορίου του ελεγχόμενου και του μη ελεγχόμενου χώρου του δομημένου περιβλήματος του μουσείου, απεικονίζοντας αφαιρετικά τη συνολική έκταση της μετάβασης¹⁵

Γ Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο

Γ.01 Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη

αίτημα | το κοινωνικό πρόσωπο του σύγχρονου μουσείου εκφράζεται με τις πολλαπλές δραστηριότητες που αναπτύσσει παράλληλα με τις εκθέσεις. Η χωροθέτηση των κοινωνικών χώρων στο συγκρότημα του εκάστοτε μουσείου μαρτυρά τη συμμετοχή των αντίστοιχων δραστηριοτήτων στους κοινωνικούς και πολιτισμικούς στόχους του

εργαλείο | για τη μελέτη της πολυλειτουργικότητας του μουσείου κατανέμονται χρωματικά οι διαφορετικές χρήσεις στην ισόγεια στάθμη των μουσειακών διατάξεων και παρατίθεται το οργανόγραμμα που προκύπτει από αυτή

Γ.02 Ανάπτυξη χώρου υποδοχής στον κατακόρυφο άξονα

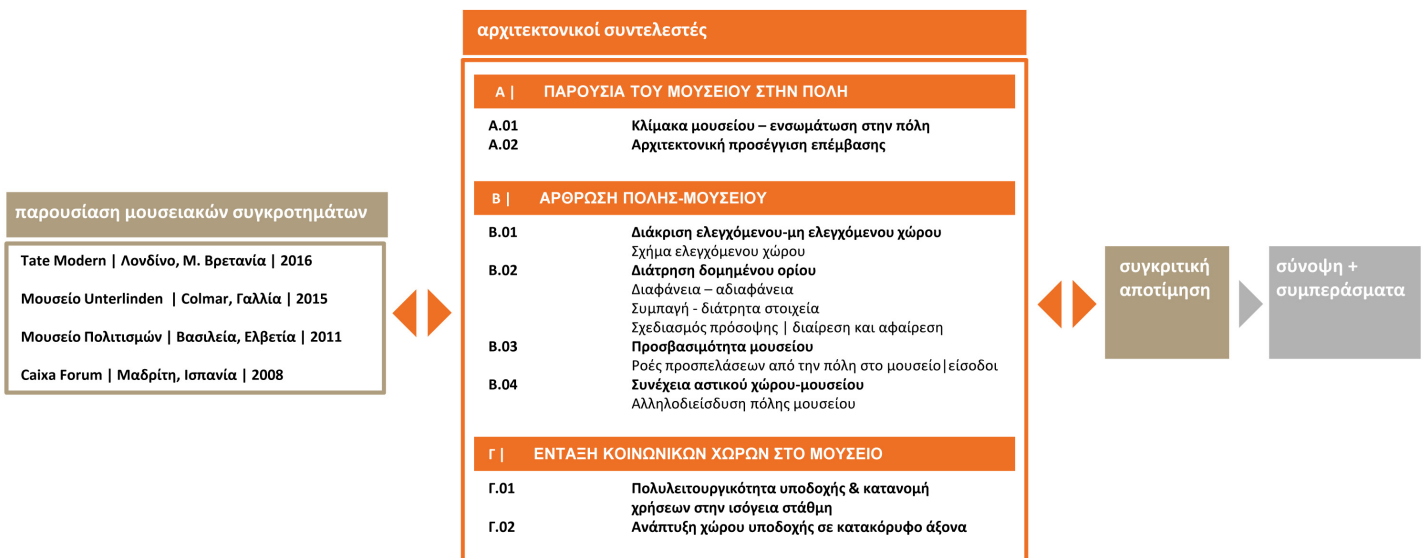
αίτημα | εξετάζεται η καθ' ύψος ανάπτυξη του χώρου υποδοχής, καθώς προσφέρει οπτικές φυγές από διαφορετικά επίπεδα, γεγονός που εμπλουτίζει την εμπειρία του επισκέπτη για το χώρο και τις δραστηριότητες που αναπτύσσονται σ' αυτόν

εργαλείο | η αφαιρετική αποτύπωση χαρακτηριστικών εγκάρσιων τομών φανερώνει την κατακόρυφη διάταξη διαφορετικών δράσεων, που αναπτύσσονται στο σώμα του κτιρίου, καθώς και τους μεταξύ τους συσχετισμούς

---

¹⁵ Αντίστοιχη απεικόνιση του δημόσιου χώρου μέσα και έξω από τα κτίρια είναι στο έργο Pianta Grante di Roma ή αλλιώς τον μέγα χάρτη της Ρώμης του Giambattista Nolli

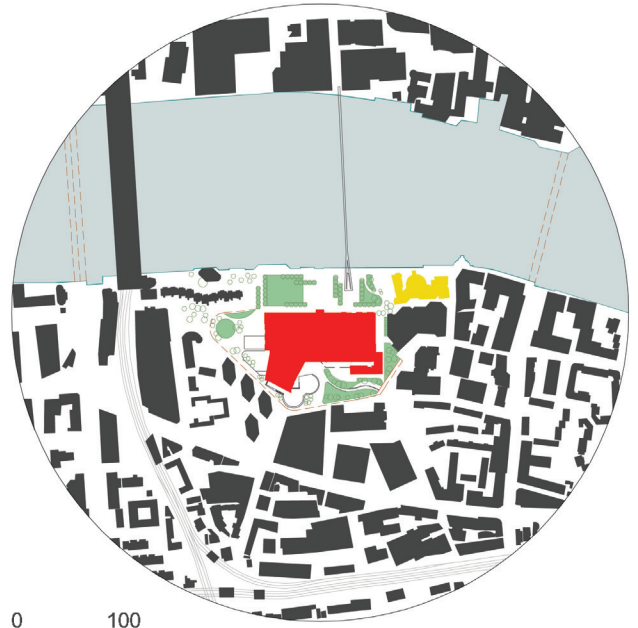
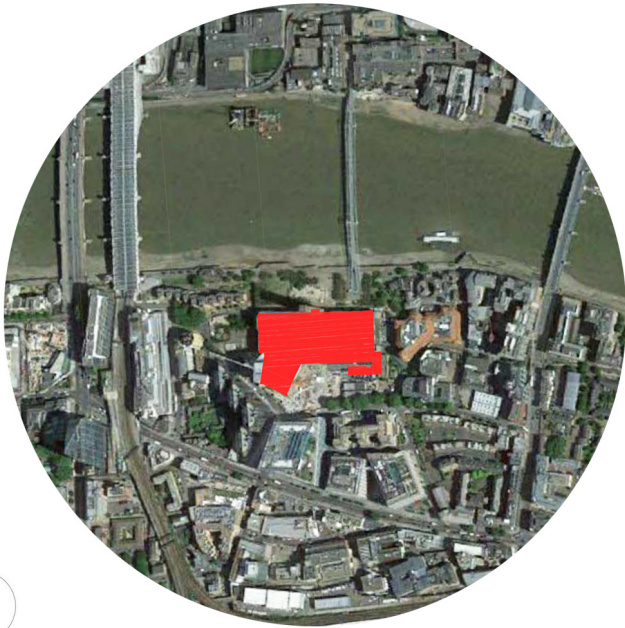
Συμπερασματικά εμπλουτίζοντας το αρχικό διάγραμμα της πορείας του συλλογισμού προκύπτει το ακόλουθο, που ουσιαστικά αποτυπώνει την δομή της ερευνητικής εργασίας. Όπως γίνεται κατανοητό, τόσο η παρουσίαση του κάθε μουσείου μεμονωμένα, όσο και η συγκριτική αποτίμηση αυτών πραγματοποιείται στη βάση των επιμέρους επιπέδων οργάνωσης των αντίστοιχων αρχιτεκτονικών συντελεστών, διαμορφώνοντας ένα σαφές αντιληπτικό πλαίσιο που διέπει το σύνολο της πληροφορίας από το ειδικό στο γενικό και αντιστρόφως.

ΜΕΡΟΣ Ι**ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΜΟΥΣΕΙΑΚΩΝ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑΤΩΝ**

Ακολούθως παρατίθενται συνοπτικά τα κύρια χαρακτηριστικά των μουσείων που μελετήθηκαν, οργανωμένα στα επιμέρους επίπεδα των αρχιτεκτονικών συντελεστών σύγκρισης που τέθηκαν στο πλαίσιο της μεθοδολογικής προσέγγισης της έρευνας.

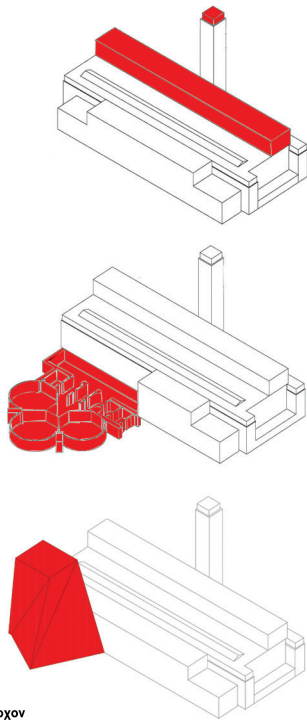
I1. Tate Modern | Λονδίνο, Μ. Βρετανία | 2016

0 100

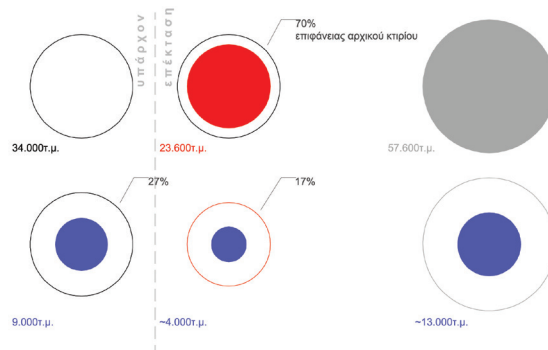
ΚΛΙΜΑΚΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ
ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

■ επέκταση □ υπάρχον

- Υπό μελέτη κτίριο
- Χώροι πολιτισμού
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

- επιφάνεια υφιστάμενου κτίριου
- επιφάνεια επέκτασης
- συνολική επιφάνεια κτίριου
- επιφάνεια εκθεσιακών χώρων

Γενική άποψη του νέου κτηρίου

I1. Tate Modern

αρχιτέκτονες | Herzog & de Meuron

τοποθεσία | Λονδίνο, Μ. Βρετανία

χρονολογία | διαγωνισμός 2005, μελέτη 2005-2012, υλοποίηση 2010-2016

Το Μουσείο Μοντέρνας Τέχνης, Tate Modern, ανήκει στο «δίκτυο μουσείων Tate» της Μεγάλης Βρετανίας (Tate Britain, Tate Modern, Tate Liverpool, Tate St Ives) και στεγάζεται στο κέλυφος του πρώην ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού Bankside Power Station. Το πρωταρχικό κτίριο σχεδιάστηκε από τον Sir Giles Gilbert Scott στη νότια όχθη του ποταμού Τάμεση, στην περιοχή Bankside του Λονδίνου. Εστιάζοντας κάποιος στους μετασχηματισμούς, που υπέστη το κτιριακό κέλυφος στο πέρασμα των χρόνων, διακρίνει τέσσερις επιμέρους οικοδομικές φάσεις.

Φάση Α΄ | Ανέγερση κτίσματος _ Το κτίριο ξεκίνησε να κατασκευάζεται από τη δυτική πλευρά το 1947 και ολοκληρώθηκε το 1963. Η λειτουργία του εργοστασίου σταματά το 1981.

Φάση Β΄ | Επανάχρηση κελύφους _ Το 1994 η Tate Gallery ανακοινώνει την προκήρυξη διεθνούς αρχιτεκτονικού διαγωνισμού για τη μετατροπή του κτίσματος σε μουσειακό χώρο. Το Α΄ βραβείο απονέμεται το 1995 στο αρχιτεκτονικό γραφείο Herzog & de Meuron, ενώ τα εγκαίνια της Tate Modern γίνονται το 2000 με την ολοκλήρωση των εργασιών. Αναφερόμενοι στην πρώτη αυτή επέμβαση του κτιρίου, οι αρχιτέκτονες το χαρακτήρισαν ως «ένα υβρίδιο της παράδοσης, Art Deco και σούπερ μοντερνισμού: ένα σύγχρονο κτίριο, ένα κτίριο για όλους, ένα κτίριο του 21^{ού} αιώνα.» (Herzog de Meuron, 2000).

Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο της επανάχρησης, οι Jacques Herzog και Pierre de Meuron, πραγματοποιούν ριζικές επεμβάσεις, διατηρώντας ουσιαστικά μόνο το κέλυφος του αρχικού κτιρίου, τονίζοντας όμως ταυτόχρονα τον βιομηχανικό του χαρακτήρα. Στη λογική αυτή, προτείνουν την αφαίρεση του εναπομείναντος βιομηχανικού εξοπλισμού από το εσωτερικό και την προσθήκη ενός νέου διώροφου

γυάλινου όγκου -γνωστού και ως «light beam»-, στο δώμα του υφιστάμενου κτιρίου, προκειμένου να εξυπηρετηθούν οι λειτουργικές ανάγκες της νέας χρήσης. Η πρόταση, κινούμενη στα πλαίσια της σύγχρονης αρχιτεκτονικής, συμβάλλει σε μια ξεκάθαρη διανομή των δραστηριοτήτων, διαμορφώνοντας δύο βασικές λειτουργικές ενότητες, που ακολουθούν τον αρχικό σχεδιασμό. Το αρχικό κτίριο ήταν οργανωμένο σε τρεις παράλληλους χώρους, σαφώς διαχωρισμένους ως προς τη λειτουργία τους: τη βόρεια πτέρυγα, όπου υπήρχαν οι λέβητες, ο κεντρικός χώρος των ηλεκτρογεννητριών και τη νότια πτέρυγα με τους μετασχηματιστές. Κατ' αντιστοιχία, η βόρεια πτέρυγα παραλαμβάνει χώρους εκθέσεων που αναπτύσσονται καθ' ύψος σε πέντε νέους ορόφους, ενώ ο κεντρικός χώρος λειτουργεί ως υποδοχή.

Φάση Γ' | Επέκταση I _ Η πρώτη επέκταση του μουσείου γίνεται το 2012 με την προσθήκη των πρώην δεξαμενών πετρελαίου, που μετατράπηκαν σε γκαλερί για ζωντανές καλλιτεχνικές δραστηριότητες. Η εν λόγω προσθήκη αποτελεί την αφετηρία νέων προσεγγίσεων επιμέλειας εκθέσεων για την κάλυψη των αναγκών ενός σύγχρονου μουσείου στις αρχές του 21^{ου} αιώνα (Herzog de Meuron, 2016). Πρόκειται για προσεγγίσεις που απαιτούν μια σειρά χώρων, οι οποίοι ποικίλλουν σε μέγεθος και σχήμα, ενώ διαθέτουν καινοτόμα συστήματα εκμάθησης. Στόχος ήταν η επέκταση να συμβαδίζει με την ιστορία του κτιρίου, όπως και η αρχική μετατροπή, ώστε να γίνονται αναφορές στο παλαιότερο, αδρό και βιομηχανικό ύφος του κελύφους. Για την ενίσχυση αυτού του αισθήματος στο εσωτερικό, ο χώρος των δεξαμενών έχει διατηρηθεί -σχεδόν όπως ήταν-, με ελάχιστες μετατροπές.

Φάση Δ' | Επέκταση II _ Λόγω της μεγάλης επισκεψιμότητας του μουσείου (περίπου πέντε εκατομμύρια επισκέπτες ετησίως¹), το 2016 ολοκληρώθηκε η προσθήκη ενός νέου κτίσματος στο τμήμα του κτιρίου μετασχηματιστών που αφαιρέθηκε. Το πιο χαρακτηριστικό στοιχείο της επέκτασης είναι ένας δεκαώροφος πυραμιδοειδής πύργος, η γεωμετρία του οποίου προκύπτει από τον συνδυασμό των γεωμετρικών χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος χώρου και του υφιστάμενου κτιρίου (Herzog de Meuron, 2016). Οι αρχιτέκτονες ισχυρίζονται πως οι γεωμετρικές μορφές με μεγαλύτερη σαφήνεια συνιστούν χαρακτηριστικά της αρχιτεκτονικής τους. Οι μορφές αυτές έλκονται από τους «πλατωνικούς όγκους και τα απλά, αδρά υλικά

¹ Στατιστικά στοιχεία επισκεψιμότητας μουσείων στην Μεγάλη Βρετανία. Ανάκτηση από: <https://www.gov.uk/government/statistical-data-sets/museums-and-galleries-monthly-visits> [11/08/2016]

χωρίς να δημιουργούν ψευδαισθήσεις ότι είναι κάτι άλλο από αυτό που πραγματικά είναι». Παράλληλα, επισημαίνουν τις διαφορές μεταξύ σαφήνειας ή καθαρότητας και ηρωικής μνημειακότητας.² Ο νέος πύργος διαθέτει εκθεσιακούς χώρους διαφόρων μεγεθών, με λιγότερο συμβατικές γεωμετρίες, και εκπαιδευτικούς χώρους. Εκτός από τον διπλασιασμό των εκθέσεων, η επέκταση προσφέρει ποικιλία από δημόσιους «τόπους» για ξεκούραση και αναστοχασμό, χώρους δημιουργίας και ποικίλων δραστηριοτήτων ομαδικής εκπαίδευσης και ατομικής/προσωπικής μελέτη. Οι εν λόγω δραστηριότητες κατανέμονται σε όλα τα επίπεδα του πύργου και συνδέονται μεταξύ τους με ένα περίτεχνο σύστημα κατακόρυφης κυκλοφορίας (επιμ. Fernandez-Galiano, 2012: 114).

I1. A Παρουσία του μουσείου στην πόλη

I1. A.01 Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη

Εστιάζοντας στο ζήτημα του «διαλόγου» που αναπτύσσει η υπό μελέτη μουσειακή σύνθεση με τον αστικό ιστό, σημειώνεται το ιδιαίτερα δύσκολο εγχείρημα του μετασχηματισμού ενός εσωστρεφούς, λόγω πρότερης χρήσης, κτιριακού κελύφους, σε «ανοιχτό» και ταυτόχρονα «ελκυστικό» κάλεσμα των νέων δραστηριοτήτων που στεγάζει προς την πόλη και τους πολίτες. Σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες, το αρχικό κτίριο είχε σχεδιαστεί ώστε να είναι εξέχον και συγχρόνως απόκρυφο, αφού οι άνθρωποι έπρεπε να κρατηθούν μακριά από αυτό (Herzog, 2008). Στόχος της αρχιτεκτονικής μελέτης ήταν να αντιστραφεί αυτή η εικόνα του κτιρίου, χωρίς να χαθεί η ισχυρή ενέργεια της υπάρχουσας δομής. Στο πλαίσιο αυτής της προσέγγισης, τα υφιστάμενα στοιχεία αναδιατυπώνουν τη σχέση τους με την πόλη μέσα από τον επαναπροσδιορισμό τους. Από την άλλη μεριά, τα νέα στοιχεία, που προστίθενται για να εξυπηρετήσουν το μουσείο, συμβάλλουν στην ανάδειξη της σύγχρονης «εξωστρεφούς» διάθεσης του κελύφους, και είναι σχεδιασμένα με τέτοιο τρόπο ώστε να μοιάζουν με συνέχεια του αρχικού κτίσματος.

² Συνέντευξη των αρχιτεκτόνων στον Jean-Francois Chevrier στο Cecilia F.M. & Levene, R. (eds.) (2010) *El Croquis 152-153: Herzog & De Meuron 2005-2010, programme, monument, landscape*. Μαδρίτη: ELcroquis editorial. σελ. 31-32

Αναλυτικότερα, αναφορικά με τα υφιστάμενα στοιχεία, η καμινάδα της βόρειας όψης, ως κατακόρυφος άξονας συμμετρίας αυτής, συνεχίζει να λειτουργεί ως διαχρονικό τοπόσημο της ευρύτερης περιοχής, αναδεικνύοντας τη σαφή πρόθεση του αρχιτέκτονα Sir Giles Gilbert Scott να συνδέσει οπτικά το αρχικό κέλυφος με τον κεντρικό πύργο του Καθεδρικού Ναού του Αγίου Παύλου στην ακριβώς απέναντι πλευρά του Τάμεση -ένα κτίριο που είχε ανέκαθεν ιδιαίτερα ισχυρή αστική και συμβολική παρουσία σε αντίθεση με την ανέκαθεν απομονωμένη περιοχή Bankside. Αξίζει να σημειωθεί ότι, ενώ οι αρχιτέκτονες αρχικά δεν μπορούσαν να βρουν κάποια συσχέτιση του αρχιτεκτονικού αυτού στοιχείου με ένα σύγχρονο μουσείο τέχνης, ο μελλοντικός στόχος που τέθηκε αφορά στη μετατροπή της καμινάδας σε πύργο παρατήρησης, ώστε από ύψος 99μ. να προσφέρεται μια περιμετρική εντυπωσιακή θέα της πόλης στους επισκέπτες (Herzog de Meuron, 2000).

Η «φωτεινή» οριζόντια προσθήκη στην οροφή του κτιρίου αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα του μουσείου, καθιστώντας το αντιληπτικά προσιτό στο εσωτερικό του αστικού ιστού. Ταυτόχρονα λειτουργεί ως δομικό στοιχείο παραλαμβάνοντας νέους χώρους εκθέσεων για την κάλυψη των λειτουργικών αναγκών του κελύφους.

Τέλος, σχετικά με την πρόσφατη προσθήκη του νέου κτιρίου, είναι εμφανής η πρόθεση των αρχιτεκτόνων η νέα δομή να είναι ορατή από τον βορρά. Ερχόμενος κανείς από το ποτάμι, το νέο κτίριο προβάλλει πίσω από την επιβλητική καμινάδα χωρίς να ανταγωνίζεται με αυτή. *«Θα ήταν αφελής αλαζονεία αν το νέο κτίριο επιβαλλόταν στο παλαιό, αλλά και ψευδής μετριοφροσύνη αν κρυβόταν πίσω του»*, αναφέρουν σχετικά και συνεχίζουν υποστηρίζοντας ότι *«η ένταξη του νέου κτιρίου στο υπάρχον και στην οριζοντιογραμμή της πόλης ήταν θεμελιώδης αρχή για την προσθήκη, προκειμένου οι επισκέπτες να μπορούν να προσανατολιστούν είτε βρίσκονται μέσα, είτε έξω από αυτό»*. Θεωρούν δηλαδή αρκετά σημαντική αυτή τη φορά όχι μόνο την αρμονική ένταξη του νέου κτιρίου στο υπάρχον, κάτι το οποίο έκαναν επιτυχώς στην πρώτη τους επέμβαση, αλλά και την προσπάθειά τους να προσδώσουν νέα πνοή σε ολόκληρο το κτίριο, εντάσσοντάς το σε ένα σύγχρονο περιβάλλον, που χαρακτηρίζεται από συνεχώς αυξανόμενα ψηλά κτίρια, τα οποία εντέλει διαμορφώνουν και τη σύγχρονη αστική ταυτότητα του Λονδίνου.

ΠΟΡΕΙΑ ΠΕΖΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΒΟΡΡΑ | ΓΕΦΥΡΑ ΤΑΜΕΣΗ

ΔΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

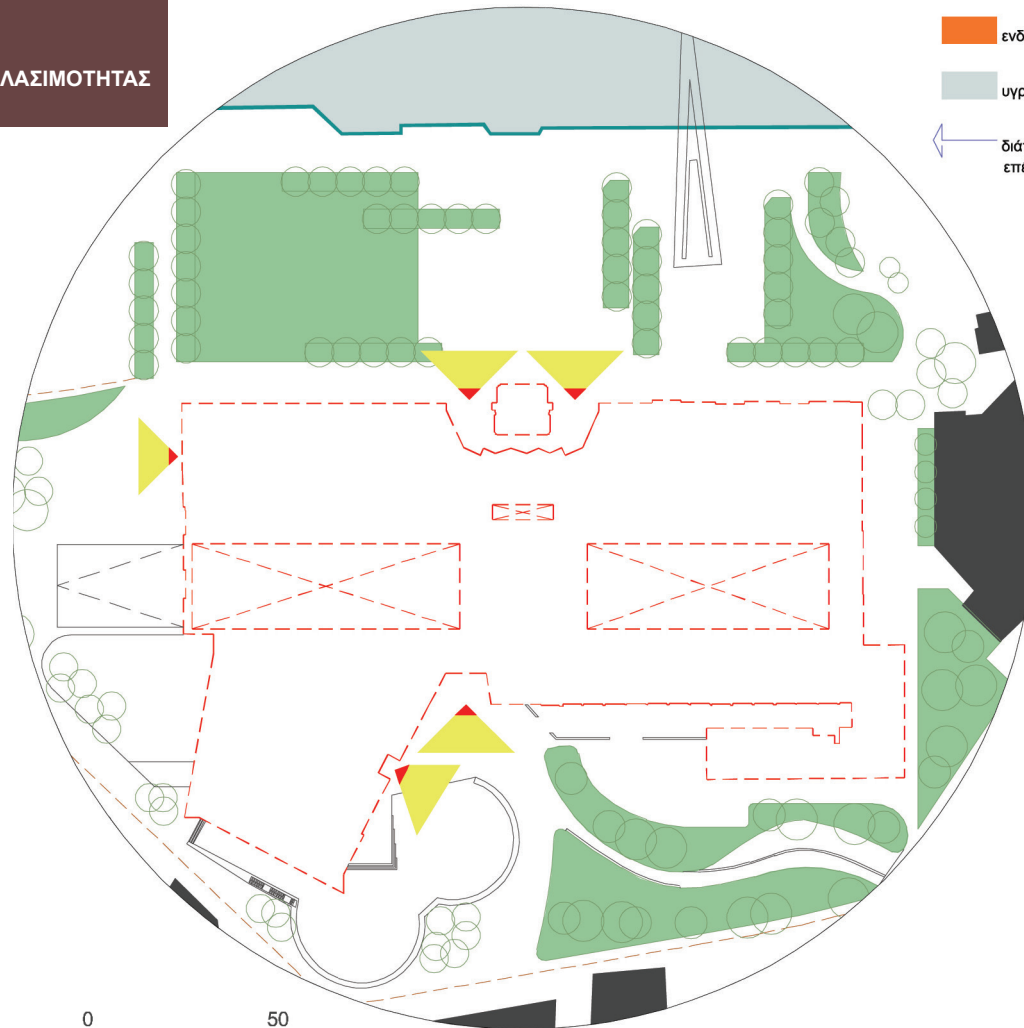
ΠΟΡΕΙΑ ΠΕΖΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΟΤΟ | ΠΕΡΙΟΧΗ BANKSIDE

**ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ
ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ**

**ΡΟΕΣ
ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ**

- μη ελεγχόμενος δημόσιος χώρος της πόλης
- ελεγχόμενος υπαίθριος χώρος του μουσείου
- μη ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ενδιάμεσος/μεταβατικός χώρος - κατώφλι
- υγρό στοιχείο
- διάρθρωση ορίου | επέκταση στον μη ελεγχόμενο δημόσιο χώρο

- Περίγραμμα ελεγχόμενου χώρου
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Κύρια είσοδος
- Ειδική είσοδος
- Ροές πρόσβασης
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

11. A.02 Αρχιτεκτονική προσέγγιση της επέμβασης

Αναφορικά με τον ίδιο τον σχεδιασμό, η πρόθεση των αρχιτεκτόνων θα έλεγε κανείς ότι σχετίζεται με το συγκεκριασμό παρελθόντος-παρόντος, που όμως επιχειρείται και αποτυπώνεται εν τέλει στη σύγχρονη μουσειακή σύνθεση με έναν εξαιρετικά δυναμικό τρόπο. Οι ίδιοι, περιγράφοντας την αρχιτεκτονική τους προσέγγιση αναφέρουν πόσο συναρπαστική είναι η ενασχόλησή τους με τις υπάρχουσες δομές, επειδή οι περιορισμοί που τις συνοδεύουν απαιτούν ένα πολύ διαφορετικό είδος δημιουργικής ενέργειας, γεγονός που στο μέλλον θα αποτελεί ένα όλο και πιο σημαντικό ζήτημα στις ευρωπαϊκές πόλεις. Ειδικότερα αναφέρουν πως: «Δεν μπορείς πάντα να ξεκινάς από το μηδέν [...], γιατί, όταν κανείς δεν ξεκινάει από το μηδέν, χρειάζεται να έχει συγκεκριμένες αρχιτεκτονικές στρατηγικές που δεν υπαγορεύονται από στιλιστικές προτιμήσεις, οι οποίες τείνουν να αποκλείουν παρά να περιλαμβάνουν.» Αναφερόμενοι επίσης στη στρατηγική της Tate Modern τη χαρακτηρίζουν ως «ένα είδος στρατηγικής Aikido, όπου μπορεί κανείς να χρησιμοποιήσει την ενέργεια του εχθρού για τους δικούς του σκοπούς. Αντί δηλαδή να λειτουργεί ανταγωνιστικά, αξιοποιεί όλη την ενέργεια και το σχήμα αυτό με απρόσμενους και νέους τρόπους», ενώ παράλληλα επισημαίνουν την αποδοχή της φυσικής δύναμης του συμπαγούς ογκώδους κτιρίου από τούβλο του Bankside και την προσπάθεια για ενίσχυσή του παρά για μείωσή του. (Herzog de Meuron, 2000).

Ειδικότερα, εστιάζοντας στο ζήτημα της «στρατηγικής», ο Jacques Herzog αναφέρει, σε ομιλία του στο πανεπιστήμιο ETH της Ζυρίχης το 1996,³ πως στο έργο της Tate μπορεί κανείς να αναγνωρίσει την έννοια *Firmitas*⁴, η οποία μπορεί σήμερα να χρησιμοποιηθεί ως μια πιθανή αρχιτεκτονική στρατηγική μέσω της οποίας ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός στο σύνολο του κερδίζει σε πολυπλοκότητα. Στην ίδια ομιλία, αναφέρει ακόμα πως το συγκεκριμένο έργο αποδεικνύει ότι υφίσταται η «ερμαφρόδιτη» πτυχή, κατά την οποία η ανάμειξη των υλικών διαφορετικής προέλευσης, το διαφορετικό βάρος και η εντατικοποίηση των τόπων μπορούν να

³ Herzog & de Meuron: *Firmitas*.

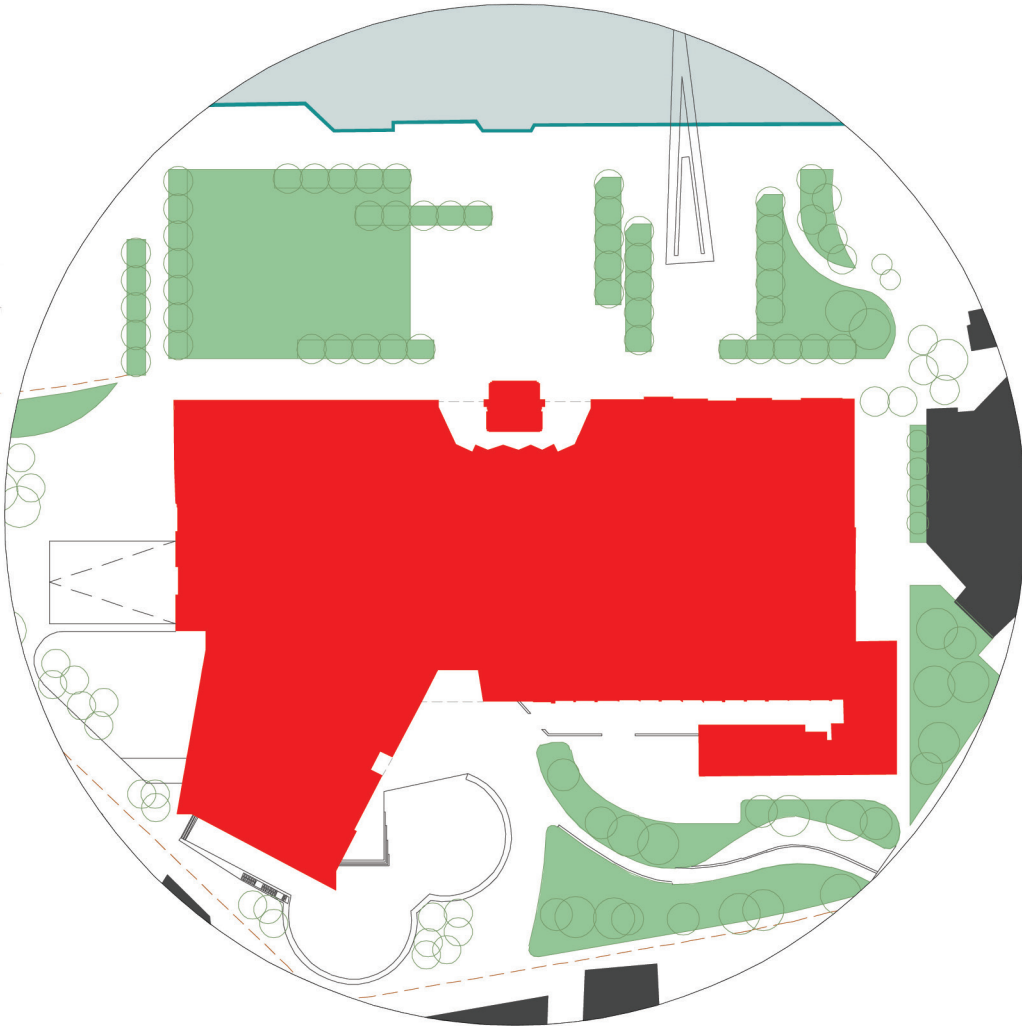
Στο: Gerhard Mack (Ed.). *Herzog & de Meuron 1989-1991. Das Gesamtwerk. Band 3. The Complete Works. Volume 3*. Basel / Boston / Berlin, Birkhäuser, 2000. Vol. No. 3. σελ. 222-225.

⁴ Ο Βιτρούβιος στο έργο του *Περί αρχιτεκτονικής* βασίζει την καλή αρχιτεκτονική σε τρεις αρχές: Ομορφιά (*Venustas*), Σταθερότητα (*Firmitas*) και Ευχρηστία (*Utilitas*). Τονίζει ότι η αρχιτεκτονική οφείλει να εξισορροπεί και να συντονίζει με βάση αυτά τα τρία στοιχεία, χωρίς κανένα να υπερβαίνει τα άλλα.

Vitruvius, *Περί αρχιτεκτονικής*, Βιβλία I – V, εκδ. Πλέθρον, 1997, σελ. 48-55

κάνουν τη σύγχρονη αρχιτεκτονική τόσο ελκυστική όσο η παραδοσιακή αρχιτεκτονική. Έτσι, καταδεικνύεται η «αλληλεπίδραση» μεταξύ διαφορετικών «συστημάτων» ως αρχιτεκτονικός χειρισμός που πηγάζει μέσα από την ίδια τη φύση της επανάχρησης. Στη λογική αυτή, νέα και παλαιά στοιχεία είναι αλληλένδετα και συντονισμένα μεταξύ τους με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι σχεδόν δυσδιάκριτες οι προσθήκες.

Στην ίδια προσέγγιση «συγκερασμού - αλληλεπίδρασης», υπό το πρίσμα όμως μιας διαφορετικής ερμηνείας, που συνδυάζει επιμέρους χρονικές αναφορές, διαφορετικές δραστηριότητες και ποικίλες κλίμακες χωρικής αναφοράς, πραγματοποιείται ο σχεδιασμός του υπαίθριου χώρου του μουσείου. Πιο συγκεκριμένα, πρόθεση των αρχιτεκτόνων τοπίου (Kienast Vogt Partner) ήταν να δημιουργήσουν μία τυπολογία υβριδικού δημόσιου χώρου: *τον αγγλικό τόπο, ένα τυπικό αγγλικό φαινόμενο που προκύπτει από τον συνδυασμό δημόσιου χώρου και ιδιωτικού κήπου* (Vogt Landscape Architects, 2016b). Οι αρχιτέκτονες ήθελαν, μέσω της διαμόρφωσης, να διερευνήσουν τις δυνατότητες ενίσχυσης των σχέσεων μεταξύ της ακτής του Τάμεση, του ελεύθερου χώρου γύρω από το κτίριο και του συνεχώς μεταβαλλόμενου αστικού περιβάλλοντος. Στη λογική αυτή, ο περιβάλλον χώρος έχει σχεδιαστεί ως μια σταδιακή διαδικασία που επιτρέπει την ανταπόκριση στην αστική ανάπτυξη της γύρω περιοχής. Το «αστικό δάσος» (Vogt Landscape Architects, 2016b), όπως ονομάζουν την παρέμβαση, πίστευαν, από την αρχική φάση του έργου, πως θα λειτουργήσει μελλοντικά ως καταλύτης για την περαιτέρω ανάπτυξη της πρώην βιομηχανικής περιοχής σε ένα ζωντανό σημείο της πόλης. Στόχος τους ήταν ο σχεδιασμός ενός δυναμικού αστικού τοπίου που θα αντιπαραβάλλεται με την έντονη παρουσία του ποταμού, ενώ θα παραμένει διαχρονικό στις συνεχείς μεταβολές του άμεσου αστικού περιβάλλοντος.

- Ελεγχόμενος χώρος
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

**ΣΧΗΜΑ
ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ**

**ΑΛΛΗΛΟΔΙΕΙΣΔΥΣΗ
ΠΟΛΗΣ - ΜΟΥΣΕΙΟΥ**

- Ελεγχόμενος Χώρος
- Περιοχή για ελεύθερες αναγνωριστικές κινήσεις
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

0 50

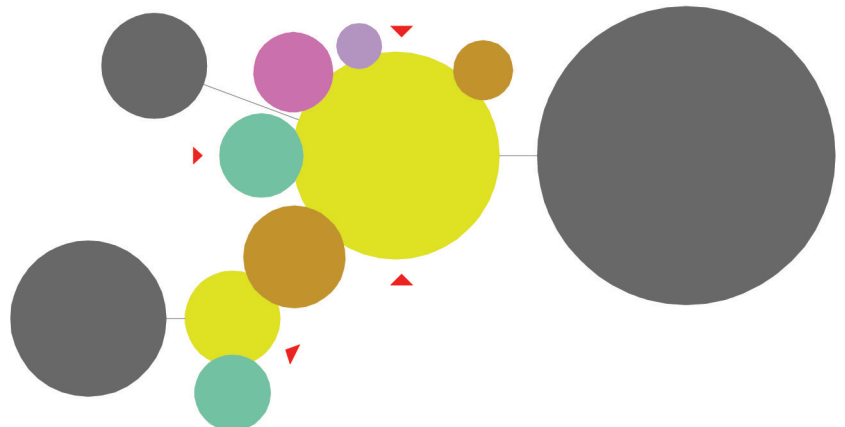
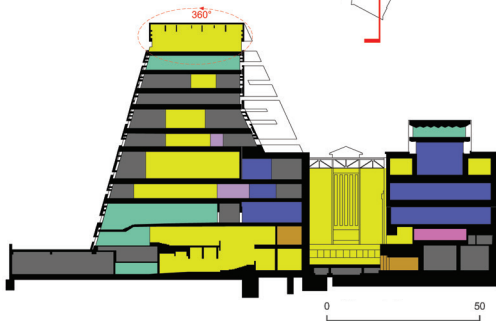
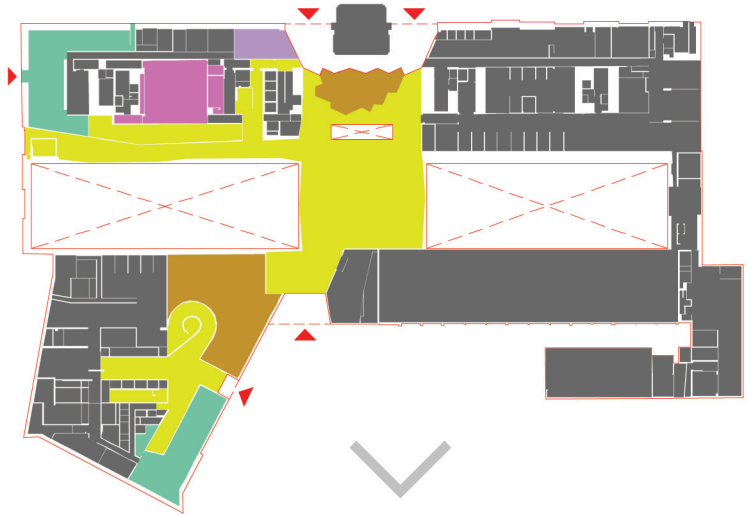
* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΧΡΗΣΕΩΝ
ΙΣΟΓΕΙΟΥ

ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΧΡΗΣΕΩΝ
ΣΕ ΤΟΜΗ

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ
ΧΡΗΣΕΩΝ

 Υποδοχή και Κυκλοφορία	 Εσπατόριο/Αναμνητήριο
 Εκθέσεις	 Κατάστημα
 Περιοδικές Εκθέσεις	 Βιβλιοθήκη
 Αμφιθέατρο	 Άλλοι Χώροι
 Εκπαίδευση	 Υγρό στοιχείο
 Φύτευση	

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Σολίδου

I1. B Άρθρωση πόλης – μουσείου

I1. B.01 Διάκριση ελεγχόμενου – μη ελεγχόμενου χώρου

Στην περίπτωση της Tate Modern, ο ελεγχόμενος χώρος αναπτύσσεται ενιαία, ενώ το περίγραμμά του ορίζει περιμετρικά τη δημόσια, μη ελεγχόμενη περιοχή. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η τεθλασμένη γραμμή του εν λόγω περιμετρικού ορίου, οι ελιγμοί της οποίας σηματοδοτούν κατά περίπτωση τη στάση ή την κίνηση των επισκεπτών, το είδος της πορείας τους στις εξωτερικές ελεύθερες επιφάνειες και τα κομβικά σημεία μετάβασης στο εσωτερικό του μουσειακού χώρου. Τα σημεία αυτά διαμορφώνονται έτσι ώστε το κτίριο να «υποδέχεται» τον επισκέπτη. Προφανής είναι ο άμεσος συσχετισμός του περιγράμματος του ελεγχόμενου χώρου με τις εισόδους και, κατ' επέκταση, τις προσβάσεις του μουσείου.

I1. B.02 Διάρθρωση δομημένου ορίου

Αναφορικά με το ζήτημα της διάρθρωσης του δομημένου ορίου:

Αρχικά, στο τμήμα των κτιριακών εγκαταστάσεων του προϋφιστάμενου κελύφους, όπως αναλύεται εκτενώς στο ακόλουθο κεφάλαιο της μελέτης, συναντάται η λογική της αφαίρεσης στο ισόγειο της δυτικής όψης με στόχο την αποκάλυψη της ράμπας που εξασφαλίζει την αντίστοιχη πρόσβαση στο εσωτερικό (βλ. και I1.B.03. Προσβασιμότητα μουσείου). Παράλληλα, εντοπίζεται η χρήση διαφάνειας στον όγκο της οροφής, που αφενός διαφοροποιεί την προσθήκη από το υπόλοιπο συμπαγές κτίσμα και αφετέρου επιτρέπει τον φυσικό φωτισμό των εκθεσιακών χώρων. Όσον αφορά στο νέο κτίριο της πρόσφατης επέκτασης σημειώνεται η διαμόρφωση διάρρηκτων επιφανειών των όψεων με την παράλληλη χρήση του τούβλου ως κοινής δομικής αναφοράς μεταξύ σύγχρονης και προϋφιστάμενης κατασκευής, σε επίπεδο υλικότητας.

I1. B.03 Προσβασιμότητα μουσείου

Η πρόσβαση στο εσωτερικό του μουσείου πραγματοποιείται από τρεις επιμέρους παρειές της κτιριακής σύνθεσης στη βόρεια, νότια και δυτική όψη αυτής, ενώ οι διατάξεις των εισόδων είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τον σχεδιασμό του υπαίθριου

χώρου του μουσείου σε μια προσπάθεια ανάπτυξης διαδραστικής σχέσης μεταξύ εσωτερικού – εξωτερικού περιβάλλοντος.

Πιο συγκεκριμένα, η βόρεια είσοδος εντοπίζεται στο μέσο της κύριας όψης, στη βάση της καμινάδας, και αποτελεί τον κόμβο μετάβασης από την εξωτερική πλατεία, που διαμορφώνεται μεταξύ του χώρου περιπάτου κατά μήκος του ποταμού και του μουσείου, προς την εσωτερική πλατεία της «πλατφόρμας», του τμήματος που απέμεινε από το δάπεδο που αφαιρέθηκε στην αρχική φάση του έργου από την πρώτη Αίθουσα της Τουρμπίνας (Turbine Hall). Μέσω της πλατφόρμας, η βόρεια είσοδος συνδέεται με την είσοδο της πρόσφατης κτιριακής επέκτασης στη νότια πλευρά του μουσείου, φέρνοντας έτσι σε επαφή την περιοχή Southwark με τον Τάμεση (επιμ. Fernandez-Galiano, 2012: 114). Τέλος, η δυτική είσοδος, γίνεται αντιληπτή ήδη από τον περιβάλλοντα χώρο, μέσω του κεκλιμένου επιπέδου της ράμπας, που οδηγεί τους επισκέπτες σταδιακά μέχρι το επίπεδο της βάσης του κτιρίου (Turbine Hall). Αξίζει να σημειωθεί ότι η δυτική είσοδος δεν προτάθηκε να λειτουργήσει ως κύρια είσοδος του κτιρίου, αν και υπήρξε αρχική σκέψη των αρχιτεκτόνων, λόγω των μεγάλων διαστάσεων και του πολύ έντονου βιομηχανικού χαρακτήρα του χώρου (Herzog, 2008).

I1. B.04 Συνέχεια αστικού χώρου - μουσείου

Όπως έχει ήδη γίνει αντιληπτό μέσω της ανάλυσης, μία από τις βασικές προθέσεις του σχεδιασμού υπήρξε η επίτευξη της συνέχειας μεταξύ αστικού χώρου και μουσείου. Οι αρχιτέκτονες αναφέρονται στην ιδέα της σύνδεσης εσωτερικού – εξωτερικού περιβάλλοντος στο έργο του Dan Graham "Alteration to a Suburban House"⁵, ως μία από τις αρχικές επιρροές τους, κατά την οποία η αφαίρεση του τοίχου της κατοικίας και η αντικατάστασή του με έναν καθρέφτη, αντανακλά το εσωτερικό στο εξωτερικό. Το χωρικό πεδίο, που καθιστά εφικτή την περίπτωση της Tate Modern, την επιδιωκόμενη αυτή σύνδεση και, κατ' επέκταση, την αλληλοδιείσδυση πόλης – μουσείου είναι ο χώρος υποδοχής, στον οποίο διασταυρώνονται όλες οι προσβάσεις, στον άξονα βορρά – νότου και από τη δυτική πλευρά. Στη λογική αυτή, ο σχεδιασμός της υποδοχής διατηρεί την αίσθηση του

⁵ Jacques Herzog, 'Urban Suburban', στο Dan Graham, *The Suburban City*, ed. Theodora Vischer, Basel, Museum für Gegenwartskunst, 1996, σελ. 25-28

δημόσιου χώρου, παρέχοντας στον επισκέπτη επιμέρους ερεθίσματα, ώστε να συνθέσει στην αντίληψή του μια επαρκή εικόνα για το σύνολο των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα στο εσωτερικό, προκειμένου στη συνέχεια να τις ανακαλύψει.

I1. Γ Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο

I1. Γ.01 Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη

Με αφετηρία την κατανομή των χρήσεων στην ισόγεια στάθμη του μουσείου, όπως αυτή παρουσιάζεται σχηματικά στο αντίστοιχο διάγραμμα, αναδεικνύεται ο κεντρικός ρόλος του χώρου υποδοχής. Ο χώρος αυτός, εκτός της λειτουργίας του ως κόμβου κυκλοφορίας - διασταυρώσεων των επισκεπτών, καλείται επίσης να παραλάβει τα φορτία των κοινωνικών δραστηριοτήτων του κελύφους. Αυτό συμβαίνει είτε επειδή τις ενσωματώνει στο πλαίσιο της δημόσιας παρουσίας του είτε επειδή οι δραστηριότητες διατάσσονται μέσω των αντίστοιχων χώρων (κατάστημα, πωλητήριο κ.ά.) περιφερειακά και σε άμεση σύνδεση με αυτόν. Όλα τα παραπάνω, αφενός τεκμηριώνουν τον πολυμορφικό χαρακτήρα του χώρου υποδοχής και την κρισιμότητα της ύπαρξής του για την απρόσκοπτη λειτουργία του μουσείου, και αφετέρου επαναφέρουν το ζήτημα της επιδιωκόμενης συνέχειας μεταξύ πόλης - μουσείου, αναδεικνύοντας εκ νέου την εν λόγω πρόθεση των αρχιτεκτόνων -αυτή τη φορά μέσω του ίδιου του σχεδιασμού σε επίπεδο λειτουργικών συνδέσεων.

I1. Γ.02 Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα

Σχετικά με την κατανομή των χρήσεων του μουσείου καθ' ύψος, επισημαίνεται η επιλογή των αρχιτεκτόνων για ανάπτυξη του χώρου υποδοχής και στον κατακόρυφο άξονα με τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργείται τελικά ένα ενιαίο πεδίο τριών διαστάσεων. Το συγκεκριμένο πεδίο διατρέχει αντιληπτικά το σύνολο των επιπέδων της τομής του κτιρίου επιτρέποντας στους επισκέπτες αντίστοιχα τη διαμόρφωση συνολικών εντυπώσεων για την περιήγησή τους στον χώρο. Συνδυάζονται έτσι οι ποιότητες της μετάβασης μέσω των συνεχόμενων πορειών, που επιτυγχάνονται στην οριζόντια κατεύθυνση, με το αίσθημα προσανατολισμού που πηγάζει από το ενιαίο

ύψος του χώρου και τη διάταξη των λειτουργιών περιμετρικά του διαμορφούμενου αιθρίου.

Κλείνοντας, αξίζει να σημειωθεί ότι, προκειμένου να υπάρξει μια πιο δημοκρατική αντιμετώπιση -όπως αρμόζει σε ένα σύγχρονο μουσείο-, η ενσωμάτωση του πρώην υπογείου της κατώτερης στάθμης στον χώρο υποδοχής επεδίωκε την επίτευξη μιας μη-ιεραρχικής διάταξης των διαφόρων επιπέδων του κτιρίου, για να αποφύγει τον συνήθη διαχωρισμό των βοηθητικών χώρων του υπογείου και των κύριων χώρων των ορόφων (Herzog, 2008).

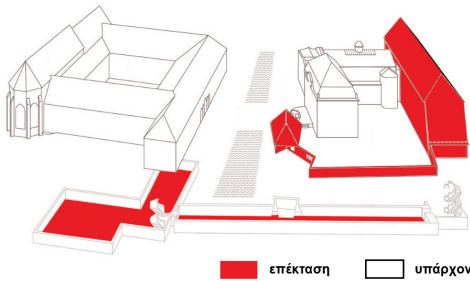
12. Μουσείο Unterlinden | Colmar, Γαλλία | 2015

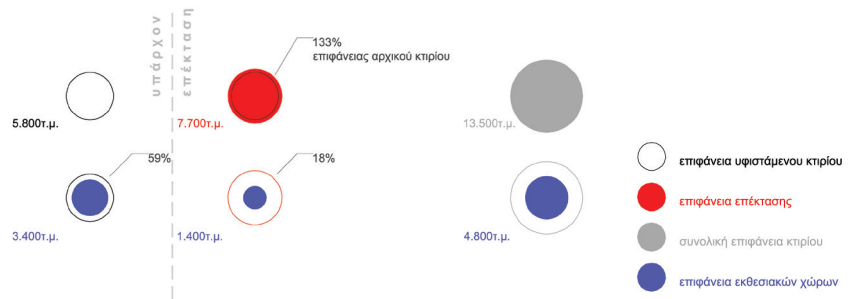
0 100

ΚΛΙΜΑΚΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

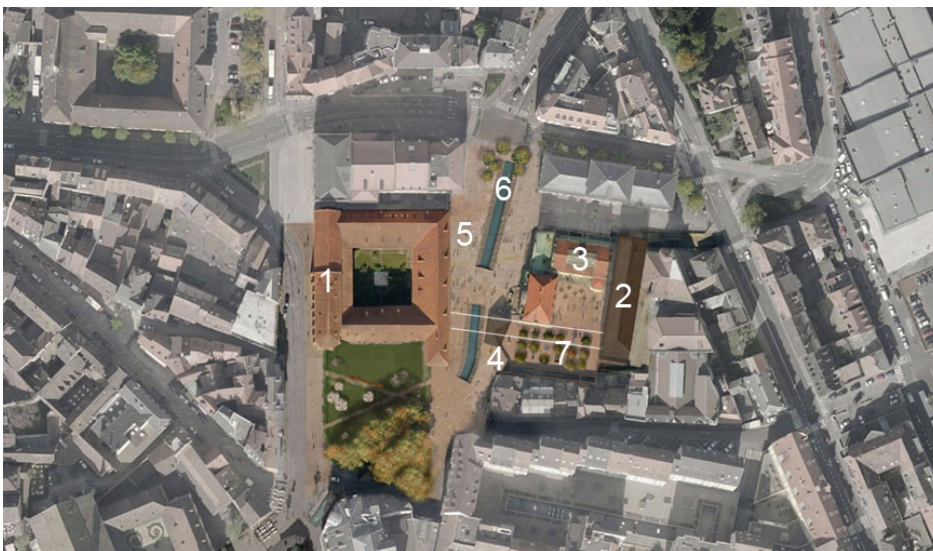
ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ
ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

■ επέκταση □ υπάρχον

- Υπό μελέτη κτίριο
- Χώροι πολιτισμού
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

1. συγκρότημα μεσαιωνικού μοναστηρίου
2. νέο κτίριο επέκτασης
3. πρώην δημοτικά λουτρά
4. μικρό κτίσμα εισόδου
5. πλατεία Unterlinden
6. κανάλι Sinn
7. περιοχή υπόγειας πτέρυγας

I2. Μουσείο Unterlinden

αρχιτέκτονες | Herzog & de Meuron

τοποθεσία | Colmar, Γαλλία

χρονολογία | διαγωνισμός 2009, μελέτη 2010-2012, υλοποίηση 2012-2015

Στη σημερινή του μορφή, το μουσείο περιλαμβάνει δύο επιμέρους κτιριακά συγκροτήματα, που μοιάζουν να στρέφονται το ένα προς το άλλο. Τα συγκροτήματα αυτά αναπτύσσονται εκατέρωθεν της πλατείας Unterlinden¹, ενώ εγκάρσια συνδέονται εσωτερικά με υπόγεια πτέρυγα. Αναλυτικότερα, από τη μία πλευρά της πλατείας, εντοπίζεται το συγκρότημα ενός παλαιότερου μεσαιωνικού μοναστηριού, ενώ, αντιδιαμετρικά αυτού, τα πρώην δημοτικά λουτρά. Αυτά σε συνδυασμό με το νέο κτίριο του μουσείου, σχεδιασμένο από τους Herzog & de Meuron, οργανώνουν το δεύτερο κτιριακό σύνολο. Η πλατεία που διαμορφώνεται μεταξύ των δύο έχει ανακτήσει την ιστορική της σημασία, θυμίζοντας ένα παραδοσιακό σύνολο που ονομαζόταν «Ackerhof». Το κανάλι Sinn, που αποκαλύφθηκε εκ νέου στο πλαίσιο της τελευταίας επέκτασης, αποτελεί κεντρικό στοιχείο του δημόσιου αυτού χώρου της πόλης. Ένα μικρό κτίσμα, τοποθετημένο με τέτοιο τρόπο ώστε να θυμίζει τον μύλο που κάποτε βρισκόταν εκεί, σηματοδοτεί την παρουσία του μουσείου στην πλατεία (Herzog de Meuron, 2015).

---

¹ μτφρ. unterlinden: κάτω από την φλαμουριά (ή φιλύρα: είδος δέντρου)

I2. A Παρουσία του μουσείου στην πόλη

I2. A.01 Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη

Εντός του πολεοδομικού ιστού, το “Unterlinden Museum” συγκροτεί μια αστική μουσειακή σύνθεση που εμπλέκει προγενέστερα και σύγχρονα κελύφη, επαναπροσδιορίζοντας, μέσα από τις ποιότητες δημόσιου χώρου που «δημιουργεί», την ταυτότητα του ιστορικού κέντρου της πόλης Colmar, στην οποία χωροθετείται.

Εστιάζοντας διαχρονικά στο ζήτημα *της παρουσίας του μουσείου στην πόλη*, θα έλεγε κανείς ότι διακρίνει τρεις επιμέρους φάσεις μετασχηματισμού της μουσειακής λειτουργίας. Οι φάσεις αυτές σχετίζονται με τη σταδιακή διεύρυνση αυτής, που οδήγησε εν τέλει στη συγκρότηση του σύγχρονου συνόλου.

_ **Φάση Α.** Το μουσείο Unterlinden ιδρύεται το 1849. Αρχικά, περιορίζεται στους χώρους του παρεκκλησιού του μεσαιωνικού μοναστηριού, ενώ σταδιακά, από το δεύτερο μισό του 20^{ου} αιώνα, καταλαμβάνει ολόκληρο το μοναστήρι. Το κτίριο, που είχε εγκαταλειφθεί μετά τη Γαλλική Επανάσταση, διασώθηκε από την ένωση Société Schongauer, η οποία διαχειρίζεται μέχρι σήμερα το μουσείο, που πλέον έχει παραχωρηθεί στη δημοτική αρχή. Το 1852 το επίκεντρο της συλλογής μετατοπίζεται δραματικά, καθώς σημαντικά έργα με πιο γνωστό το Isenheim Altarpiece του Matthias Grünewald προστέθηκαν στη συλλογή του μουσείου, η επίσημη λειτουργία του οποίου έγινε στις 3 Απριλίου του 1853.

_ **Φάση Β.** Στα τέλη του 19^{ου} και κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα δημιουργούνται νέες επεμβάσεις στο εσωτερικό του για την κάλυψη των αναγκών των επισκεπτών και την έκθεση της συλλογής. Στο πλαίσιο αυτό, μεταξύ των ετών 1973 - 1974 διενεργείται μια σημαντική επέκταση 450μ², προκειμένου να καταστεί δυνατή η παρουσίαση της σύγχρονης συλλογής έργων τέχνης.

_ **Φάση Γ.** Στην αρχή του 21^{ου} αιώνα το μουσείο περιορίζεται στο περίγραμμα του μοναστηριού και κατά τη διάρκεια των περιοδικών εκθέσεων αναγκάζεται να επεκτείνει τη λειτουργία του στο υπόγειο. Μετά το πέρας της λειτουργίας των δημοτικών λουτρών το 2003 και την ένταξή τους στο μουσείο προκύπτει η ιδέα μιας ευρύτερης επέκτασης με στόχο την πλήρη επανεγκατάσταση της συλλογής. Ακολούθησε διεθνής αρχιτεκτονικός διαγωνισμός το 2009, κατά τον οποίο επιλέχθηκε η πρόταση του αρχιτεκτονικού γραφείου Herzog & de Meuron για την εκτέλεση του έργου, η υλοποίηση του οποίου ολοκληρώθηκε το 2015 (Herzog de Meuron, 2015).

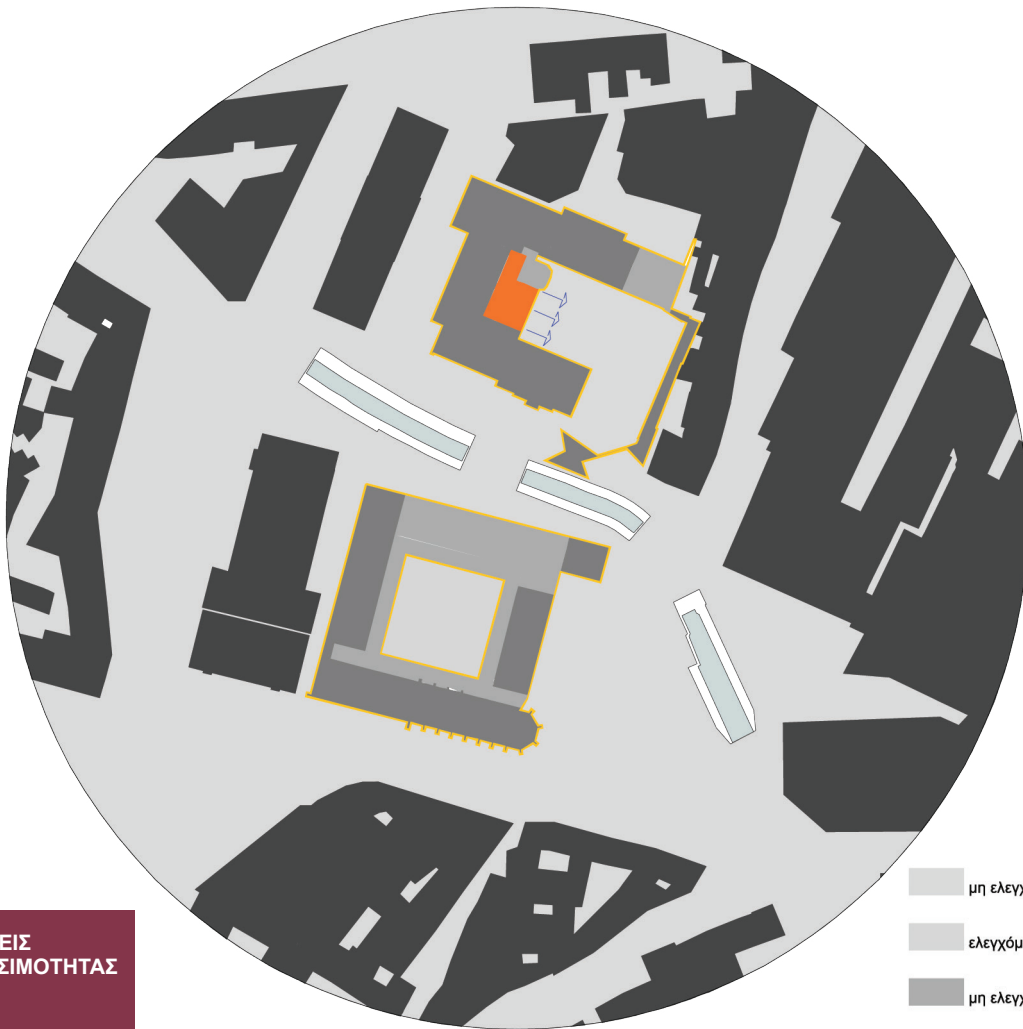

ΠΟΡΕΙΑ ΠΕΖΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΠΟ ΑΝΑΤΟΛΙΚΑ

ΠΟΡΕΙΑ ΠΕΖΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΠΟ ΔΥΤΙΚΑ

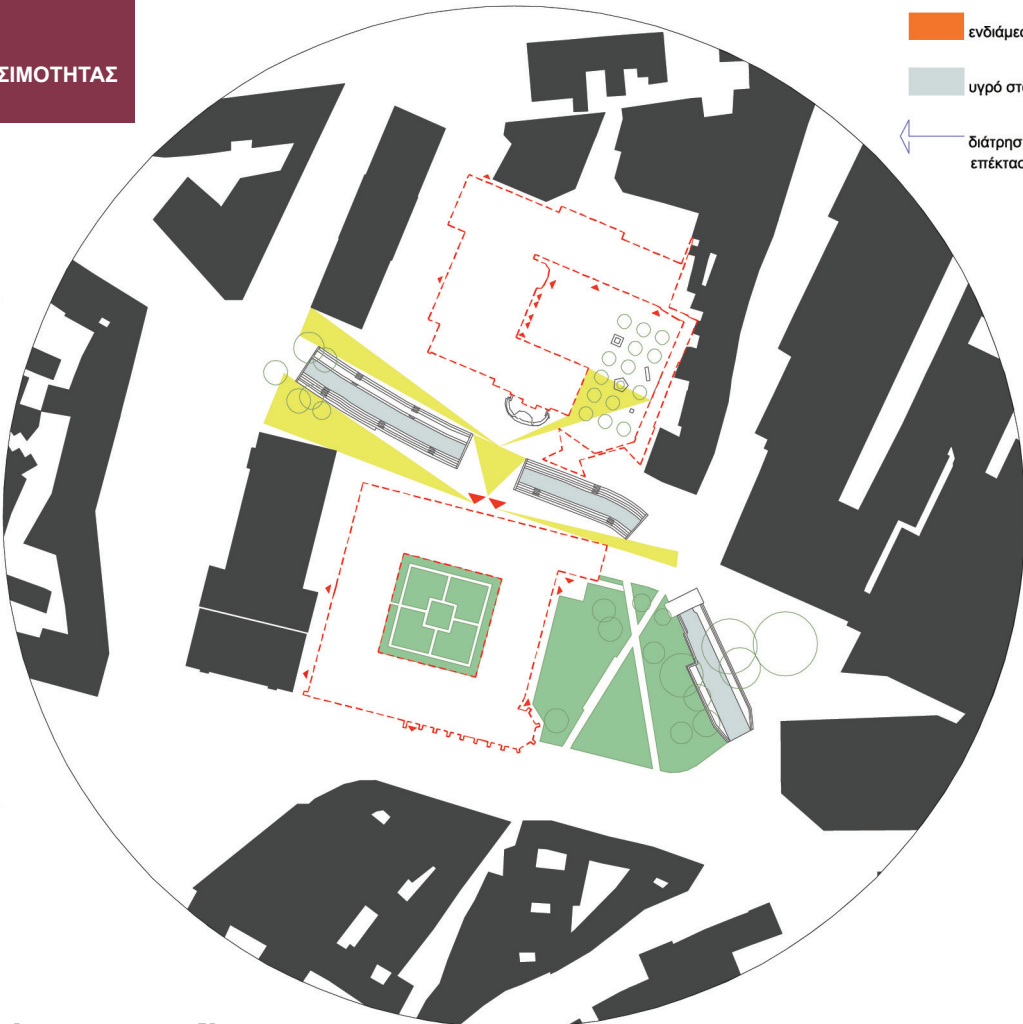
Άποψη κλίμακας που οδηγεί στην υπόγεια επέκταση

**ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ
ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ**

**ΡΟΕΣ
ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ**

- μη ελεγχόμενος δημόσιος χώρος της πόλης
- ελεγχόμενος υπαίθριος χώρος του μουσείου
- μη ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ενδιάμεσος/μεταβατικός χώρος - κατώφλι
- υγρό στοιχείο
- διάτρηση ορίου | επέκταση στον μη ελεγχόμενο δημόσιο χώρο

- Περίγραμμα ελεγχόμενου χώρου
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Κύρια είσοδος
- Ειδική είσοδος
- Ροές πρόσβασης
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Π. Στολίδου

I2. A.02 Αρχιτεκτονική προσέγγιση επέμβασης

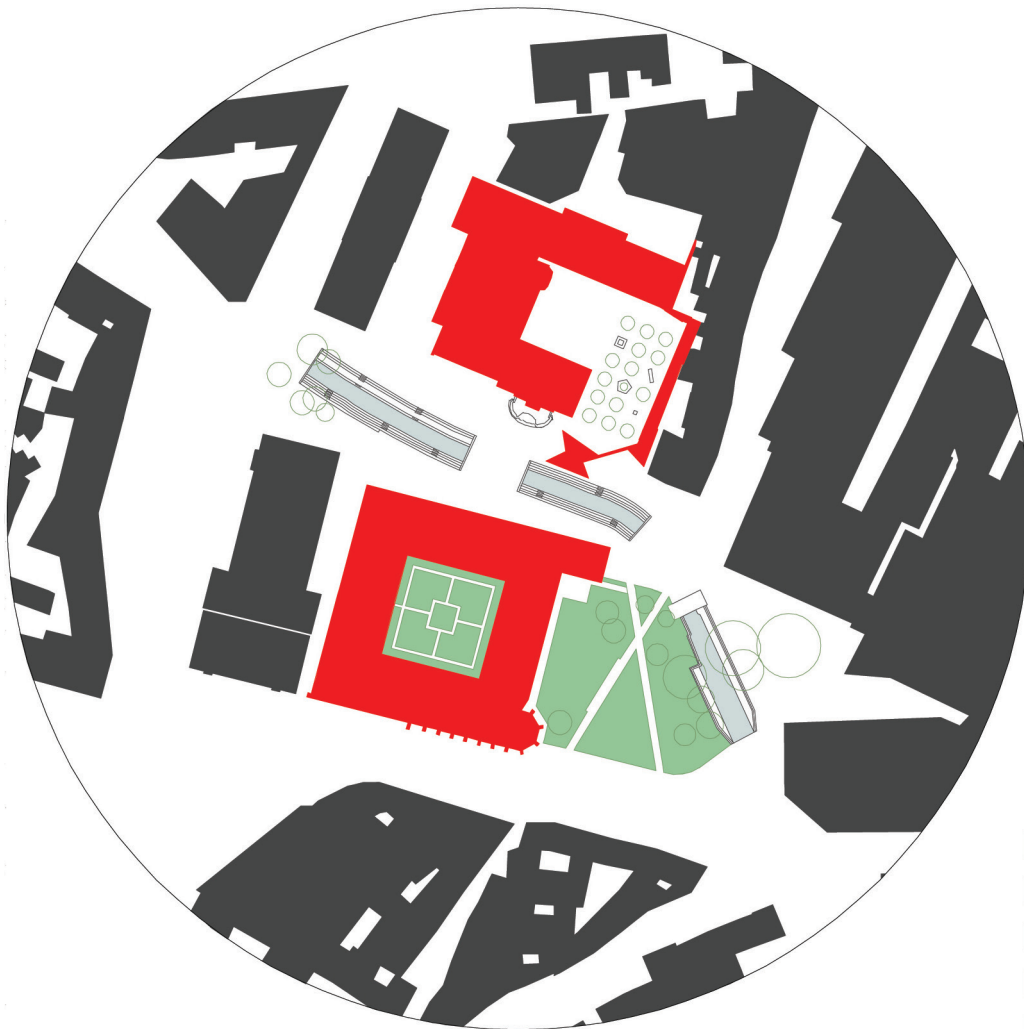
Εστιάζοντας κανείς στην τελευταία φάση επέκτασης του μουσείου, αντιλαμβάνεται ότι στο έργο αναπόφευκτα συσχετίζονται πτυχές του αστικού, μουσειογραφικού και αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, ενώ ταυτόχρονα εγείρονται θέματα που αφορούν στην αποκατάσταση, ανακατασκευή αλλά και ενσωμάτωση νέων δομών σε υφιστάμενες. Στόχος των αρχιτεκτόνων ήταν ο επαναπροσδιορισμός της σχέσης του μουσείου με την πόλη μέσω της νέας μορφολογίας του κτιρίου, που θα ενίσχυε την προβολή του μουσείου στο μέλλον (Cecilia & Levene [eds.], 2010).

Πιο συγκεκριμένα, το θέμα της ασυνέχειας και της αποκοπής από το αρχικό πλαίσιο, που συνιστούσε χαρακτηριστικό του αρχικού κτιρίου, αποτέλεσε και την αφετηρία του σχεδιασμού της επέκτασης. Η πορεία του επισκέπτη από τη λαβυρινθοειδή δομή του πρώην μοναστηριού προς τον εντυπωσιακό, ψηλό και σχεδόν άδειο χώρο του παρεκκλησιού, συνέθετε μια περιοχή που άλλαζε με την πάροδο των αιώνων, έναν μικρόκοσμο χώρων διαφορετικών περιόδων, στοιχείο που αποτέλεσε ποιοτικό χαρακτηριστικό του νέου μουσείου. Οι αρχιτέκτονες σε αυτή την αίσθηση χωρικής ετερογένειας, αντί να επιδιώξουν τη μείωση της πολυπλοκότητας, πρόσθεσαν πολυπλοκότητα (Fernandez-Galiano [ed.], 2016).

Βασική αρχιτεκτονική πρόθεση υπήρξε ο αντικατοπτρισμός του κτιριακού όγκου του Γοτθικού παρεκκλησιού σε ένα τριώροφο κτίριο που προβάλλει τις συλλογές του 20^{ου} και 21^{ου} αιώνα. Το νέο κτίριο αποτελεί, τόσο μορφολογικά όσο και λειτουργικά, ένα συμμετρικό «αντίβαρο» του απέναντι χώρου του παρεκκλησιού, όπου στεγάζεται το μνημειακό Grunewald Altarpiece, βασικός πόλος έλξης του μουσείου.

Τα εσωτερικά χαρακτηριστικά του δεύτερου ορόφου του νέου κτιρίου, με τη δίριχτη στέγη και το μεγάλο ύψος (11.5μ.), ενισχύουν αυτή τη σχέση αντανακλώντας τις αναλογίες του απέναντι χώρου. Ταυτόχρονα, με τη νέα προσθήκη, το κτίριο των πρώην δημοτικών λουτρών της περιόδου Art Nouveau περικλείεται και ενσωματώνεται στο πολύπλοκο κτιριακό σύνολο, αποτελώντας μαζί με το «Ackerhof» το σκηνικό μιας περικλειστής αυλής, αντίστοιχης με αυτή που συναντάται στο κέντρο του πρώην μοναστηριού. Η είσοδος σε αυτή σηματοδοτείται από το μικρό κτίσμα που, όπως προαναφέρθηκε, διαμορφώθηκε στη θέση ενός παλιού μύλου, υπενθυμίζοντας την οικονομική δομή της μονής και την εποχή όπου το κανάλι συντελούσε στη λειτουργία των μύλων (Fernandez-Galiano [ed.], 2016). Κατά αυτόν

τον τρόπο, η ένταση που προκύπτει μέσα από την αλληλεπίδραση μεταξύ υφιστάμενων και νέων δομών συνδέει τα χωρικά σχήματα χωρίς την ομογενοποίηση του χώρου ή τη μείωση της πολυπλοκότητας του.

- Ελεγχόμενος χώρος
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

**ΣΧΗΜΑ
ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ**

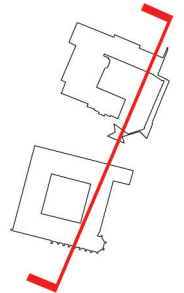
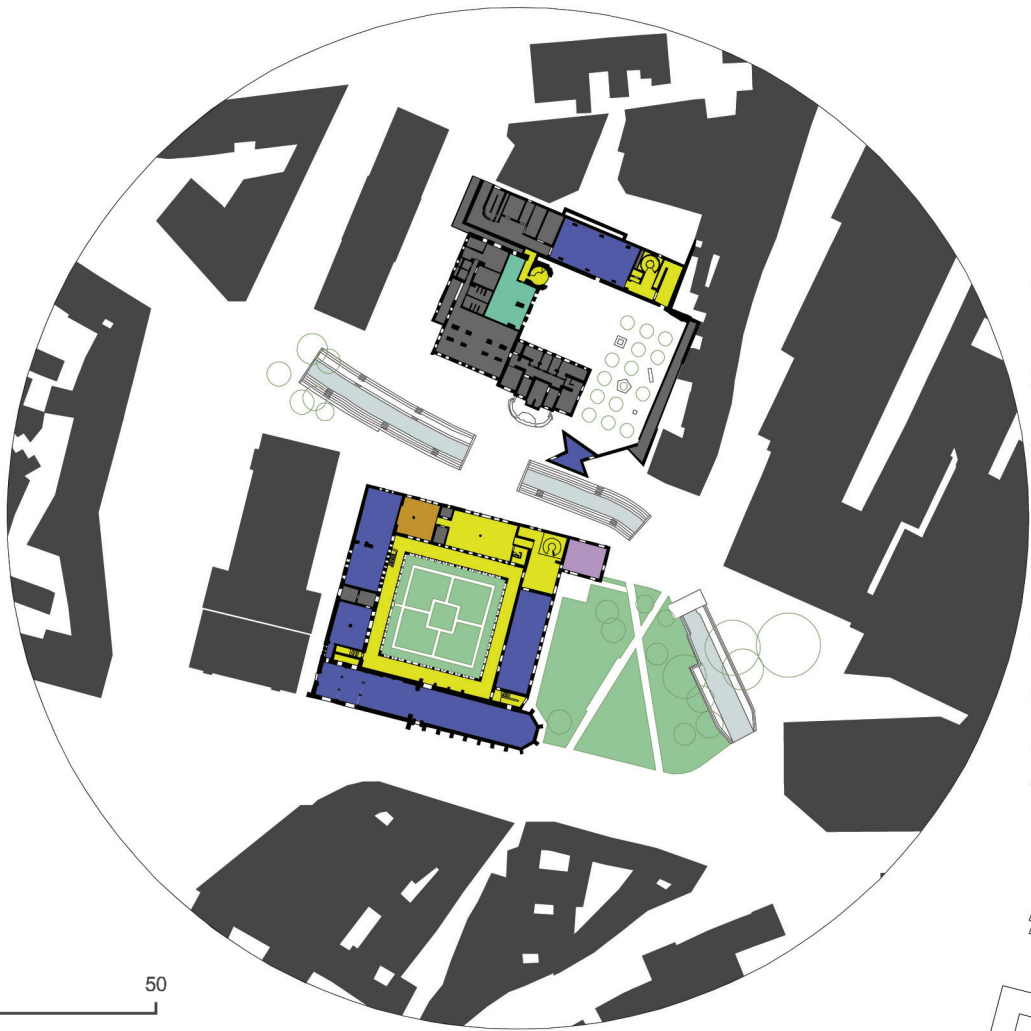
**ΑΛΛΗΛΟΔΙΕΙΣΔΥΣΗ
ΠΟΛΗΣ - ΜΟΥΣΕΙΟΥ**

- Ελεγχόμενος Χώρος
- Περιοχή για ελεύθερες αναγνωριστικές κινήσεις
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

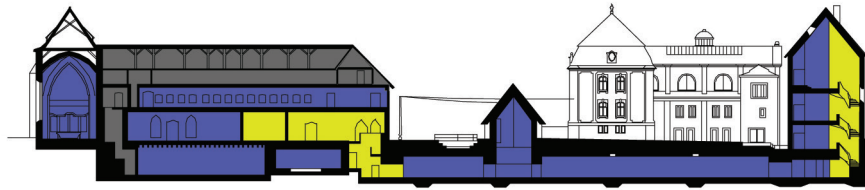

0 50

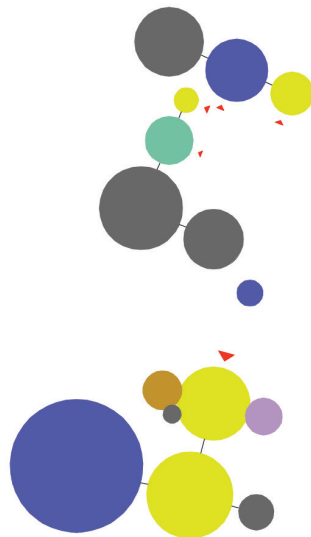
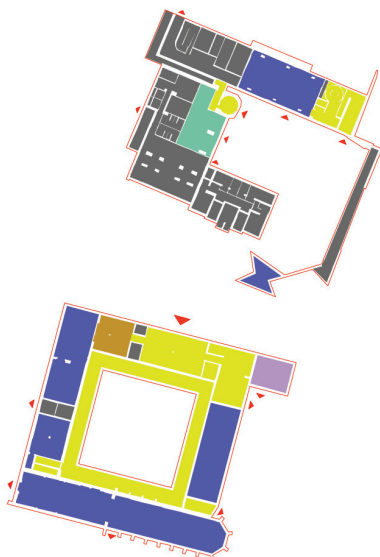
ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΧΡΗΣΕΩΝ
ΙΣΟΓΕΙΟΥ

ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΧΡΗΣΕΩΝ
ΣΕ ΤΟΜΗ

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ
ΧΡΗΣΕΩΝ

0 50

Υποδοχή και Κυκλοφορία	Εστιατόριο/Αναψυκτήριο
Εκθέσεις	Κατάστημα
Περιοδικές Εκθέσεις	Βιβλιοθήκη
Αμφιθέατρο	Άλλοι Χώροι
Εκπαίδευση	Υγρό στοιχείο
Φύτευση	

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

I2. B Άρθρωση πόλης – μουσείου

I2. B.01 Διάκριση ελεγχόμενου – μη ελεγχόμενου χώρου

Σε ό,τι αφορά τη διάκριση ελεγχόμενου – μη ελεγχόμενου χώρου, ο τρόπος με τον οποίο αναπτύσσεται η σύγχρονη επέκταση δίνει τη δυνατότητα οριοθέτησης ενός «εσωτερικού» ελεύθερου χώρου διάδρασης. Παράλληλα, η σχέση μεταξύ του προϋφιστάμενου κτιριακού συγκροτήματος του μοναστηριού και του μεταγενέστερου -νέο κτίριο, δημόσια λουτρά, κτίσμα εισόδου-, αναδεικνύει την επιμήκη πλατεία Unterlinden σε εξωστρεφές πεδίο συνεχούς συνδιαλλαγής των κατοίκων με το μουσείο, πλήρως ενσωματωμένο στην «καθημερινότητα» του αστικού ιστού.

I2. B.02 Διάτρηση δομημένου ορίου

Το ζήτημα της διάτρησης του δομημένου ορίου συνοψίζεται στη διαμόρφωση οξυκόρυφων ανοιγμάτων και τη χρήση τούβλου που τοπικά αφαιρείται στις όψεις. Οι επιλογές αυτές, όπως αναλύεται εκτενώς σε επόμενο κεφάλαιο, διαμορφώνουν μια ιδιότυπη διαλεκτική «[α]συνέχειας» τόσο με το προϋφιστάμενο κέλυφος του μουσείου όσο και με το δομημένο περιβάλλον της περιοχής.

I2. B.03 Προσβασιμότητα μουσείου

Δεδομένης της διάσπασης του ελεγχόμενου χώρου, σημειώνεται η δυνατότητα πολλαπλών προσβάσεων, οι οποίες διαμορφώνουν ένα πλέγμα αλληλεπικαλυπτόμενων ροών. Παράλληλα, ως κύρια είσοδος στο μουσείο διατηρείται η παλαιότερη είσοδος.

I2. B.04 Συνέχεια αστικού χώρου - μουσείου

Στην υπό μελέτη περίπτωση, αναφορικά με τη συνέχεια αστικού χώρου – μουσείου και ειδικότερα στο ζήτημα της αλληλοδιείσδυσης πόλης – μουσείου, επιχειρείται μία σταδιακή μεταφορά του επισκέπτη από τον αστικό χώρο στο εσωτερικό του μουσείου. Αυτό επιτυγχάνεται μέσα από τον σχεδιασμό μεταβατικών περιοχών μη ελεγχόμενου (υπαίθριου – δημόσιου) και εν συνέχεια ελεγχόμενου (υποδοχή) χώρου.

I2. Γ Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο**I2. Γ.01 Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη**

Εξετάζοντας τη λειτουργική οργάνωση των κτιριακών συγκροτημάτων του μουσείου Unterlinden στο επίπεδο της ισόγειας στάθμης, αξίζει να σημειωθούν αφενός το φορτίο που δέχεται ο χώρος υποδοχής ως σύνδεσμος μεταξύ των εκθεσιακών χώρων του προϋφιστάμενου κελύφους και της επέκτασης -στην οποία οδηγείται κανείς μέσω του υπόγειου τμήματος-, και αφετέρου η επιλογή ανεξάρτητης τοποθέτησης των χώρων εστίασης, πωλητηρίου και περιοδικών εκθέσεων, στόχος των οποίων είναι η δυνατότητα συγκρότησης επιμέρους «εξωστρεφών» προς την πόλη ενοτήτων.

I2. Γ.02 Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα

Στην περίπτωση του μουσείου Unterlinden ο χώρος υποδοχής αναπτύσσεται οριζόντια και αρθρώνεται κομβικά με τον κατακόρυφο άξονα, ο οποίος παραλαμβάνει την καθ' ύψος κυκλοφορία περιήγησης των επισκεπτών στις επιμέρους στάθμες των κτιριακών συγκροτημάτων.

13. Μουσείο Πολιτισμών | Βασιλεία, Ελβετία | 2011

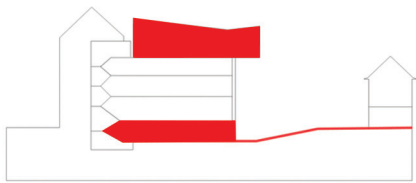

0 100

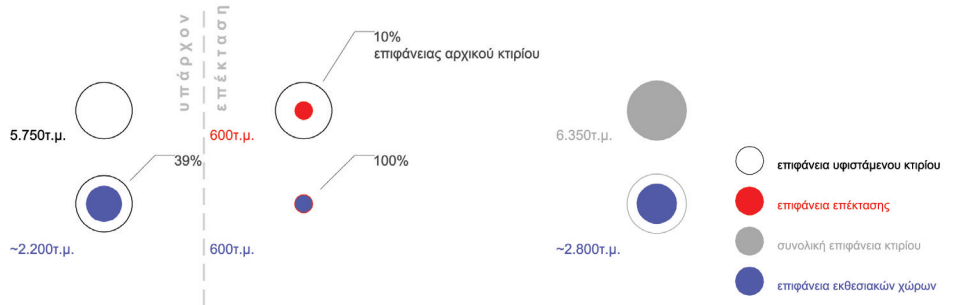
ΚΛΙΜΑΚΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ
ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

- Υπό μελέτη κτίριο
- Χώροι πολιτισμού
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

■ επέκταση υπάρχον

Γενική άποψη του κτιρίου από την περικλειστή αυλή

I3. Μουσείο Πολιτισμών

αρχιτέκτονες | Herzog & de Meuron

τοποθεσία | Βασιλεία, Ελβετία

χρονολογία | μελέτη 2001-2010, υλοποίηση 2008-2011

Το μουσείο Πολιτισμών χωροθετείται στην πόλη Βασιλεία της Ελβετίας. Το προϋφιστάμενο νεοκλασικό κτίσμα, κατασκευασμένο από το Melchior Berri το 1849, υπήρξε το πρώτο κτίριο που προοριζόταν ειδικά για χρήση μουσείου στη γερμανόφωνη Ελβετία, και αποτέλεσε μια τολμηρή παρέμβαση στην επικρατούσα έως τότε μεσαιωνική αρχιτεκτονική της περιοχής Münsterhügel. Το «Μουσείο Παγκόσμιας Κληρονομιάς», όπως ονομαζόταν, σχεδιασμένο για να στεγάσει υλικές μαρτυρίες τόσο των επιστημών όσο και των τεχνών, κατέχει σήμερα μία από τις πιο σημαντικές εθνογραφικές συλλογές στην Ευρώπη. Λόγω της διεύρυνσης της συλλογής και δεδομένης της παράλληλης πρόβλεψης χώρου για μελλοντικές συλλογές, το 1917 έγινε η πρώτη επέκταση του μουσείου από τους αρχιτέκτονες Vischer & Söhne. Το 1944 οι εθνολογικές και εθνογραφικές συλλογές του μουσείου οδήγησαν στον χαρακτηρισμό του σε «Εθνολογικό Μουσείο & Ελβετικό Μουσείο Εθνολογίας» έως το 1996, όταν μετονομάστηκε σε «Μουσείο Πολιτισμών», επισφραγίζοντας το πνεύμα διαπολιτισμικού διαλόγου και συνεργασίας που από καιρό είχε καλλιεργηθεί. Ο χώρος υποβλήθηκε σε εκτεταμένες διαρθρωτικές ανακαινίσεις μεταξύ των ετών 1978 και 1986, ενώ μία δεύτερη επέκταση, που είχε προβλεφθεί ήδη από το 2001, περατώθηκε το 2010 από τους αρχιτέκτονες Herzog de Meuron, τροποποιώντας σημαντικά το κτίριο και αποδίδοντάς του τη σημερινή του ταυτότητα.

13. A Παρουσία του μουσείου στην πόλη

13. A.01 Κλίμακα μουσείου – Ενσωμάτωση στην πόλη

Πρόκειται για ένα εσωστρεφές, ως προς τα εγγενή χαρακτηριστικά του, κτιριακό κέλυφος, που οριοθετεί μία εσωτερική «πλατεία» στον υπαίθριο χώρο του αντίστοιχου οικοδομικού τετραγώνου. Στη σύγχρονη μορφή του δε επιδιώκει να «ανανεώσει» το δομημένο περιβάλλον στο οποίο καλείται να ενσωματωθεί.

13. A.02 Αρχιτεκτονική προσέγγιση της επέμβασης

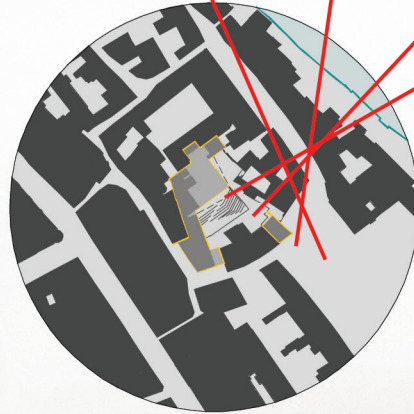
Εστιάζοντας στην αρχιτεκτονική προσέγγιση της επέμβασης, επισημαίνεται η επιλογή της καθ' ύψος προσθήκης, αφού η οριζόντια επέκταση του κτιρίου θα σήμαινε και τη μείωση του ζωτικού -για τη λειτουργία του μουσείου-, ελεύθερου χώρου της εσωτερικής αυλής.

Ο νέος όροφος σηματοδοτείται από την εντυπωσιακή στέγη (ακανόνιστες πτυχώσεις, έντονη γεωμετρία, επένδυση με κεραμικά πλακίδια), ενώ το σύνολο της προσθήκης λειτουργεί ως σαφής ένδειξη της ανανεωμένης εικόνας του μουσείου. Στην ίδια λογική, η προεξοχή της οροφής, τα αναρριχόμενα φυτά, οι ακανόνιστες θέσεις των παραθύρων και η γυάλινη βάση αποτελούν αρχιτεκτονικές επεμβάσεις που διαιρούν τις εκτεταμένες, ομοιόμορφες προσόψεις του κτιρίου σε διακριτές ενότητες, που έχουν ως στόχο, σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες, να δώσουν στο κτίριο «ένα νέο πρόσωπο» (Herzog & de Meuron, 2008a). Ειδικότερα, η υπεύθυνη αρχιτέκτονας της επέκτασης του μουσείου, Christine Binswanger, υποστηρίζει πως πρόκειται για ένα έργο που συνεισφέρει σημαντικά στο θέμα της επέμβασης σε ιστορικό περιβάλλον, ένα έργο που αφενός ασχολείται με μια προϋπάρχουσα δομή, και αφετέρου αποτελεί μία σαφή δήλωση σχετικά με τον τρόπο που μπορεί να δοθεί νέα πνοή σε κάτι παλιό¹. Παράλληλα, περιγράφει τη Βασιλεία ως μία πόλη με εξαιρετικά περιοριστικό κτιριακό αποτύπωμα, υποδεικνύοντας την αναγκαιότητα «εσωτερικής ανανέωσης» που υπηρετεί ο σχεδιασμός.

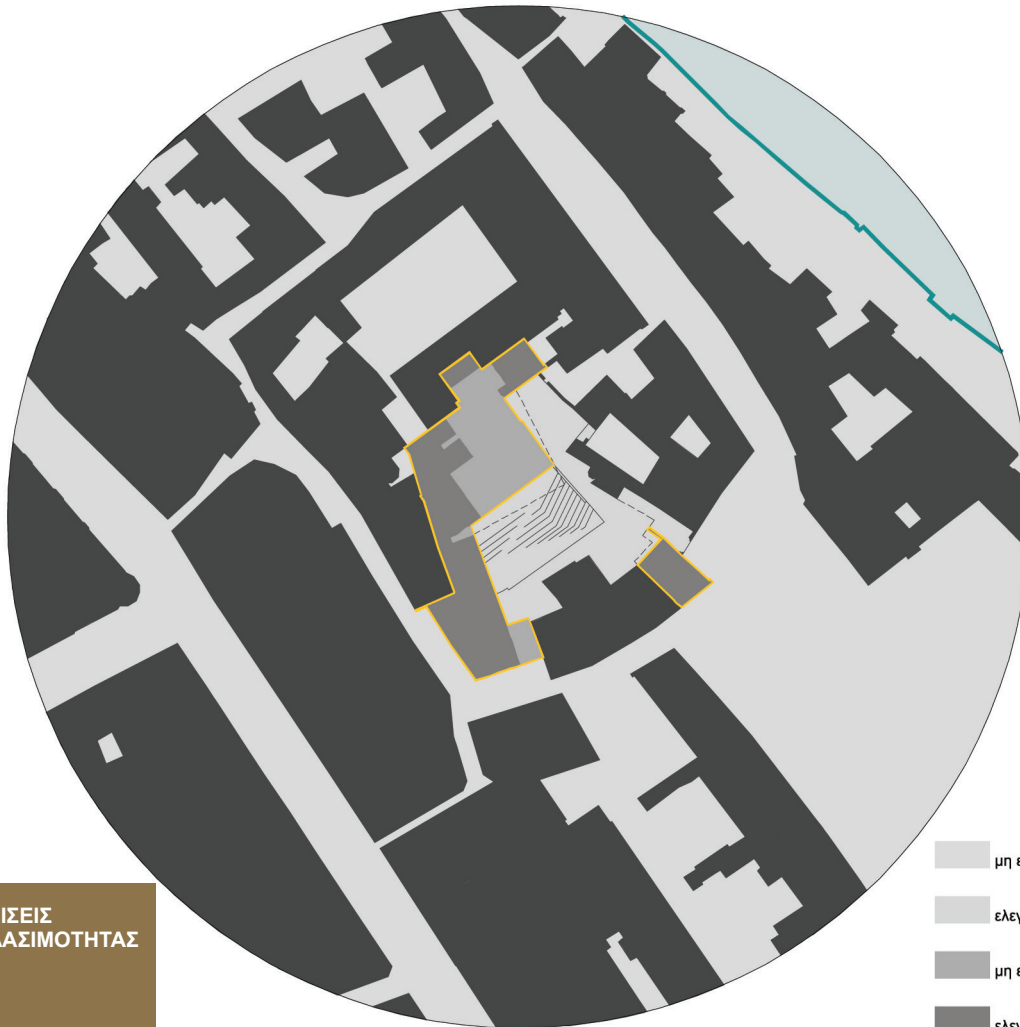
---

¹ Συνέντευξη της Christine Binswanger, υπεύθυνη αρχιτέκτονας του έργου της επέκτασης του Μουσείου Πολιτισμών. Ανάκτηση από: <http://www.dezeen.com/2011/10/26/dezeen-podcast-laufen-swiss-architecture-tour-2011/> [19/08/2016]

ΠΟΡΕΙΑ ΠΕΖΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΠΟ ΤΗΝ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΛΑΤΕΙΑ

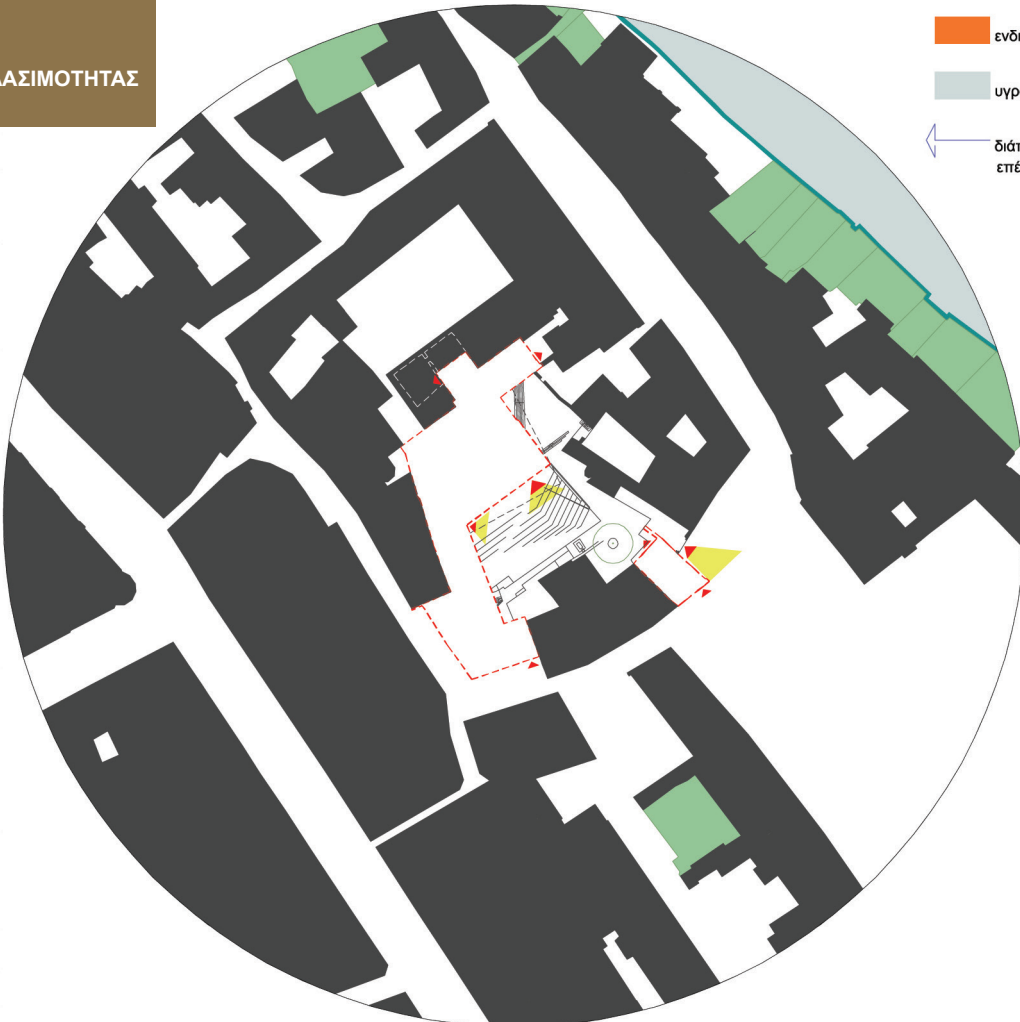
Άποψη του υπαίθριου ελεγχόμενου χώρου του μουσείου (περικλειστή αυλή)

ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ
ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

ΡΟΕΣ
ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

- μη ελεγχόμενος δημόσιος χώρος της πόλης
- ελεγχόμενος υπαίθριος χώρος του μουσείου
- μη ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ενδιάμεσος/μεταβατικός χώρος - κατώφλι
- υγρό στοιχείο
- διάτρηση ορίου | επέκταση στον μη ελεγχόμενο δημόσιο χώρο

- Περίγραμμα ελεγχόμενου χώρου
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Κύρια είσοδος
- Ειδική είσοδος
- Ροές πρόσβασης
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

13. B Άρθρωση πόλης – μουσείου**13. B.01 Προσβασιμότητα μουσείου**

Σημαντικό στοιχείο της επέμβασης αποτελεί η μετατόπιση της κύριας εισόδου και η απευθείας σύνδεση του μουσείου με την πλατεία του καθεδρικού ναού της Βασιλείας, Münsterplatz, σε συνέχεια της επικλινούς περίκλειστης εσωτερικής αυλής². Αρχικά, η ελεγχόμενα διαμορφωμένη «είσοδος», από την πόλη προς την εσωτερική αυλή, και η κεντρική είσοδος, από το υποβαθμισμένο τμήμα της αυλής προς το κτίριο του μουσείου, συνιστούν τους κόμβους «συγκεντρωμένων ροών» της σύνθεσης.

13. B.02 Διάτρηση δομημένου ορίου

Σημειώνεται πως η ενίσχυση του πλήρους στις επιφάνειες των όψεων του κτιρίου επιτυγχάνεται μέσω της κατάργησης παλαιότερων ανοιγμάτων, σε αντιδιαστολή με το επίμηκες γυάλινο τμήμα, που διαμορφώνεται στο επίπεδο του ισογείου. Αναφορικά με το τμήμα της προσθήκης, επισημαίνεται η συγγενής, αφαιρετικά, οπτική εντύπωση, που δημιουργεί το υλικό της επένδυσης, με την αντίστοιχη των κεραμοσκεπών των γειτονικών κτισμάτων.

13. B.03 Διάκριση ελεγχόμενου – μη ελεγχόμενου χώρου

Πρόκειται για μουσειακή διάταξη, στην οποία ο ελεγχόμενος χώρος αναπτύσσεται ενιαία, ενώ ο μη ελεγχόμενος αποκτά επιμέρους διαφορετικές ερμηνείες άμεσα σχετιζόμενες με τις αναλογίες που αποκτά, καθώς ορίζεται από το εκάστοτε εξωτερικό περίγραμμα των κτισμένων επιφανειών.

13. B.04 Συνέχεια αστικού χώρου - μουσείου

Η αλληλοδιείσδυση πόλης - μουσείου επιτυγχάνεται μέσω της «ενδιάμεσης» ζώνης της εσωτερικής αυλής, η οποία αφενός συνδέει το μουσείο με τον δημόσιο χώρο της πόλης, και αφετέρου προσελκύει τον πολίτη στο εσωτερικό του μουσείου, συγκροτώντας ουσιαστικά τη συνέχεια του χώρου υποδοχής.

² Αξίζει να σημειωθεί ότι η προγενέστερη είσοδος γινόταν από την πλευρική οδό Augustinergasse και ήταν κοινή για το υπό μελέτη κτίριο και το γειτονικό μουσείο φυσικής ιστορίας.

13. Γ Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο**13. Γ.01 Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη**

Ο χώρος υποδοχής του μουσείου, στον οποίο καταλήγει κανείς ακολουθώντας την καθοδική πορεία της εξωτερικής κλίμακας της αυλής, αναπτύσσεται σε βάθος, αποκτώντας κομβικό ρόλο αναφορικά με τη διοχέτευση των επισκεπτών προς τους εκθεσιακούς χώρους και το πωλητήριο. Σημειώνεται ακόμα ότι διαμορφώθηκε εξ αρχής στο πλαίσιο της επέμβασης, λαμβάνοντας υπόψη τις νέες δυνατότητες που προέκυψαν με την αποφόρτιση του σημείου μετά την προσθήκη του ορόφου. Σε ό,τι αφορά την κατανομή των λοιπών χρήσεων στην ισόγεια στάθμη, επισημαίνεται ότι δεν περιλαμβάνονται εκθέσεις, ενώ οι χώροι εκπαίδευσης και γραφείων είναι προσβάσιμοι από ειδικές εισόδους, που δεν συνδέονται με τον χώρο υποδοχής, λειτουργώντας ως «ανεξάρτητες» περιοχές της μουσειακής σύνθεσης.

13. Γ.02 Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα

Όπως και στην προηγούμενη περίπτωση του μουσείου Unterlinden, δεν συναντάται ανάπτυξη του χώρου υποδοχής καθ' ύψος. Στον κατακόρυφο άξονα αναπτύσσονται διαδοχικά τα επίπεδα των εκθεσιακών χώρων. Ειδικότερα στον τελευταίο όροφο, τα μεταλλικά δικτυώματα της στέγης επιτρέπουν τη δημιουργία ενός ελεύθερου -με πολύπλοκη γωνιώδη οροφή- εσωτερικού χώρου, που δημιουργεί μία έντονη αντίθεση με την ορθοκανονική και λιτή εμφάνιση των εκθεσιακών χώρων στους παρακάτω ορόφους (Fernandez-Galiano [ed.], 2012, σελ. 32). Ο εσωτερικός αυτός χώρος επιδιώκει να αποτελέσει χώρο αναφοράς, μια αξέχαστη εικόνα για το ταξίδι του επισκέπτη στο μουσείο.

- Ελεγχόμενος χώρος
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

**ΣΧΗΜΑ
ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ**

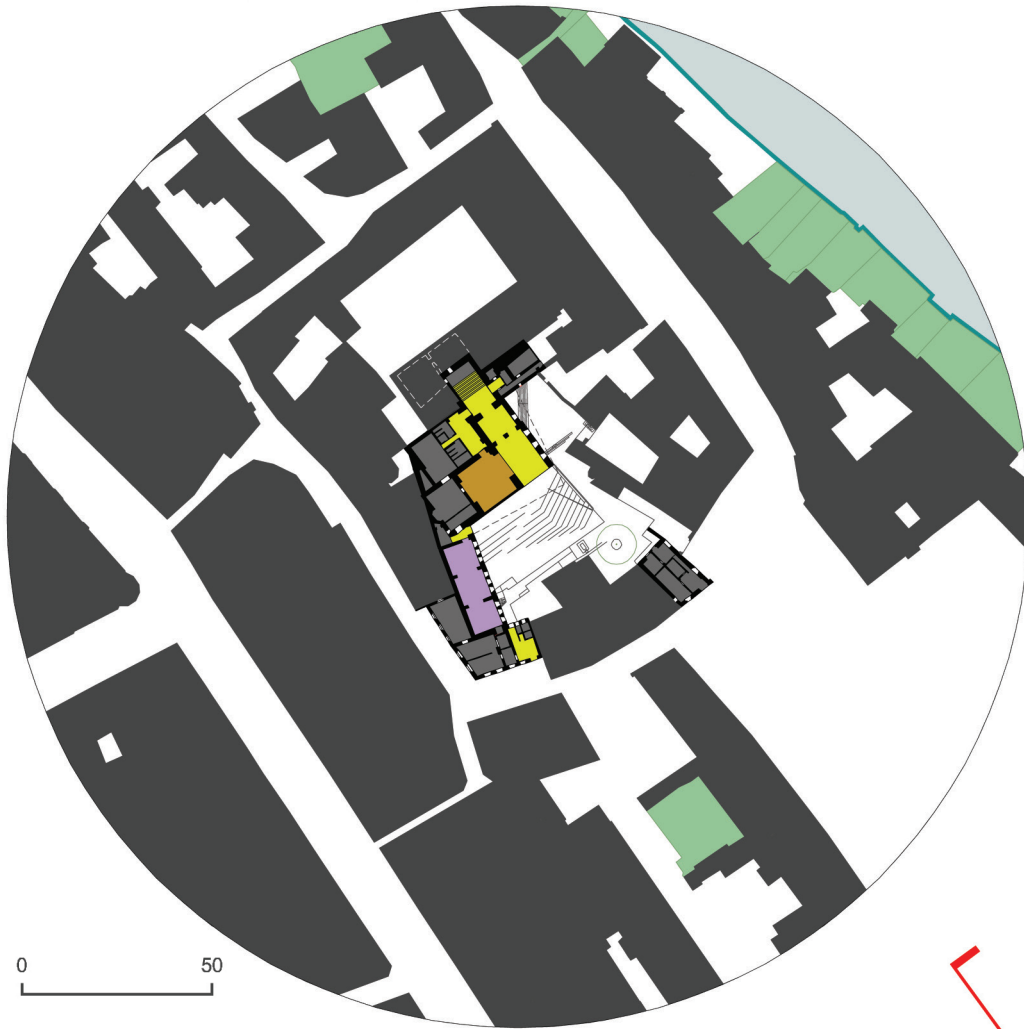
**ΑΛΛΗΛΟΔΙΕΙΣΔΥΣΗ
ΠΟΛΗΣ - ΜΟΥΣΕΙΟΥ**

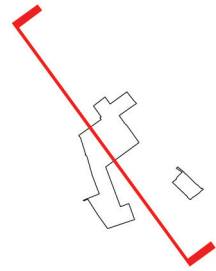
- Ελεγχόμενος Χώρος
- Περιοχή για ελεύθερες αναγνωριστικές κινήσεις
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

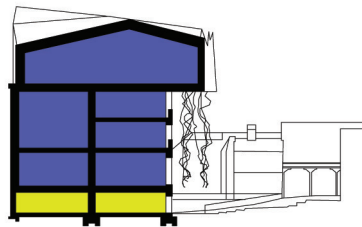
0 50

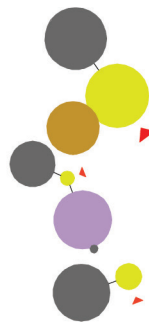
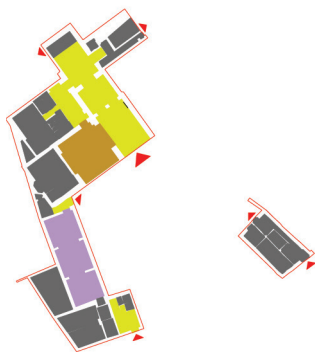
ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΧΡΗΣΕΩΝ
ΙΣΟΓΕΙΟΥ

ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΧΡΗΣΕΩΝ
ΣΕ ΤΟΜΗ

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ
ΧΡΗΣΕΩΝ

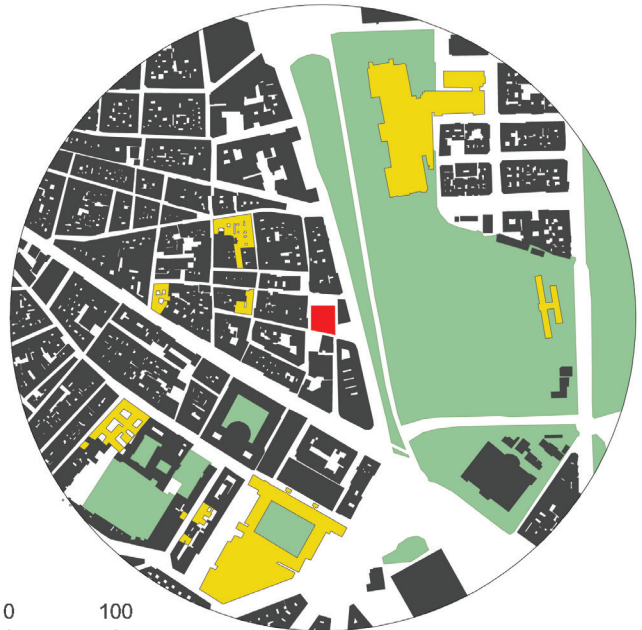
0 50

Υποδοχή και Κυκλοφορία	Εσπιατόριο/Αναψυκτήριο
Εκθέσεις	Κατάστημα
Περιοδικές Εκθέσεις	Βιβλιοθήκη
Αμφιθέατρο	Άλλοι Χώροι
Εκπαίδευση	Υγρό στοιχείο
Φύτευση	

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

14. CaixaForum | Μαδρίτη, Ισπανία | 2008

0 100

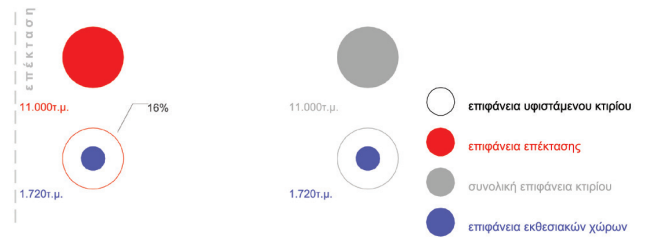
ΚΛΙΜΑΚΑ ΜΟΥΣΕΙΟΥ

ΕΝΣΩΜΑΤΩΣΗ
ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ

■ επέκταση □ υπάρχον

- Υπό μελέτη κτίριο
- Χώροι πολιτισμού
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

Γενική άποψη του κτιρίου από ΝΑ

I4. CaixaForum

αρχιτέκτονες | Herzog & de Meuron

τοποθεσία | Μαδρίτη, Ισπανία

χρονολογία | μελέτη 2001-2003, υλοποίηση 2003-2008

Πρόκειται για μουσειακό χώρο, που ταυτόχρονα λειτουργεί και ως κέντρο πολιτιστικής και εν γένει κοινωνικής συνδιαλλαγής, σε προνομιακή τοποθεσία της πόλης της Μαδρίτης, στο βουλεβάρδο Paseo del Prado, απέναντι από το Βοτανικό κήπο. Το μουσείο φιλοξενεί έργα σύγχρονης τέχνης και αποτελεί επανάχρηση, με προσθήκη σε υφιστάμενο κέλυφος, πρώην σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας.

Η πρωταρχική κατασκευή, που χτίστηκε το 1899, συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα βιομηχανικής αρχιτεκτονικής της πόλης και κατ' επέκταση σημαντικό μνημείο πολιτιστικής | βιομηχανικής κληρονομιάς αυτής. Το έργο της μετατροπής χρηματοδοτήθηκε από το ίδρυμα "la Caixa" και υλοποιήθηκε από τους αρχιτέκτονες Herzog & de Meuron μεταξύ των ετών 2001 – 2008. Στο πλαίσιο της επέμβασης, τα ίδια τα δομικά χαρακτηριστικά του κελύφους αποτέλεσαν την αφετηρία του σχεδιασμού, που επιδιώκει να αναδείξει τον πρότερο χαρακτήρα του κτίσματος, χωρίς όμως να υποτάσσεται σε αυτόν, προκειμένου να εξυπηρετηθεί η νέα χρήση. Διαμορφώνεται έτσι μια «υβριδική» σύνθεση, που συνδυάζει επιμέρους αναφορές χρόνων και τόπων, εναλλασσόμενες ως προς την κλίμακα αλλά και τη ροή, όχι μόνο για τον επισκέπτη του μουσείου, αλλά και για τον κάθε κάτοικο | πολίτη που εντάσσει το κτίσμα στην καθημερινότητα των διαδρομών του εντός του πολεοδομικού ιστού.

I4. A Παρουσία του μουσείου στην πόλη

I4. A.01 Κλίμακα μουσείου – Ενσωμάτωση στην πόλη

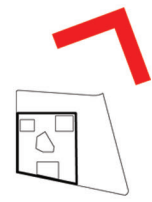
Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η χωροθέτηση του υπό μελέτη κτίσματος σε άμεσο συσχετισμό με το νοητό τρίγωνο που σχηματίζουν, εντός του πολεοδομικού ιστού, τα μουσεία Prado, Reina Sofia και Thyssen-Bornemisza. Καλείται έτσι εξ αρχής το Caixa Forum να ενσωματωθεί σε μια περιοχή ιδιαίτερου πολιτιστικού ενδιαφέροντος, τροφοδοτούμενο από τον ήδη διαμορφωμένο χαρακτήρα του άμεσου αστικού περιβάλλοντός του, το οποίο εν τέλει ανανεώνει μέσω των νέων δραστηριοτήτων που συνεπάγεται η λειτουργία του. Αξίζει να σημειωθεί ακόμη ότι το μουσείο εντάσσεται σε ένα συνολικότερο πλάνο αστικής αναδιοργάνωσης του άξονα που ενώνει την περιοχή Recoletos με την ευρύτερη περιοχή του μουσείου Prado, ένα project των Alvaro Siza και Juan Miguel Hernández de León¹, που «εντοπίζει» το Caixa Forum ως αστικό «συμβάν» στο εσωτερικό ολόκληρης της πόλης.

I4. A.02 Αρχιτεκτονική προσέγγιση της επέμβασης

Σύμφωνα με τους ίδιους του αρχιτέκτονες, το Caixa Forum σχεδιάστηκε ως ένας νέος αστικός «μαγνήτης» που θα «αφορούσε» όχι μόνο τους φιλότεχνους αλλά και τους απλούς περαστικούς, καθώς η έλξη δεν θα προέκυπτε αποκλειστικά μέσω του πολιτιστικού προγράμματος του μουσείου, αλλά και από το ίδιο το κτίριο. (Herzog & de Meuron, 2008) Στη λογική αυτή, ο σχεδιασμός περιλαμβάνει εξαιρετικά λεπτούς χειρισμούς και ταυτόχρονα ιδιαίτερα αποφασιστικές κινήσεις, που αποσκοπούν στη μετατροπή του εσωστρεφούς, λόγω πρότερης χρήσης του κελύφους, σε εξωστρεφές χωρικό πεδίο κοινωνικής και πολιτιστικής αλληλεπίδρασης, το οποίο διατηρεί παράλληλα την ταυτότητά του ως μνημείο βιομηχανικής κληρονομιάς.

Με αυτά τα δεδομένα, το περίβλημα των τοίχων από τούβλο παραμένει, ενώ η βάση γρανίτη στην ισόγεια στάθμη του κτίσματος αφαιρείται, διαμορφώνοντας έναν, σημαντικών διαστάσεων, στεγασμένο ελεύθερο χώρο που «έλκει» τους επισκέπτες στο εσωτερικό. Η απομάκρυνση της βάσης, δημιουργεί την ψευδαίσθηση της «αιώρησης» του κτιρίου πάνω από το έδαφος, αποδίδοντας συγκεκριμένη αρχιτεκτονική ταυτότητα στη νέα μουσειακή χρήση και επιλύοντας ταυτόχρονα

¹ https://en.wikiarquitectura.com/index.php/Caixa_Forum_Madrid

ΠΟΡΕΙΑ ΠΕΖΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΠΟ ΒΟΡΕΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΑ

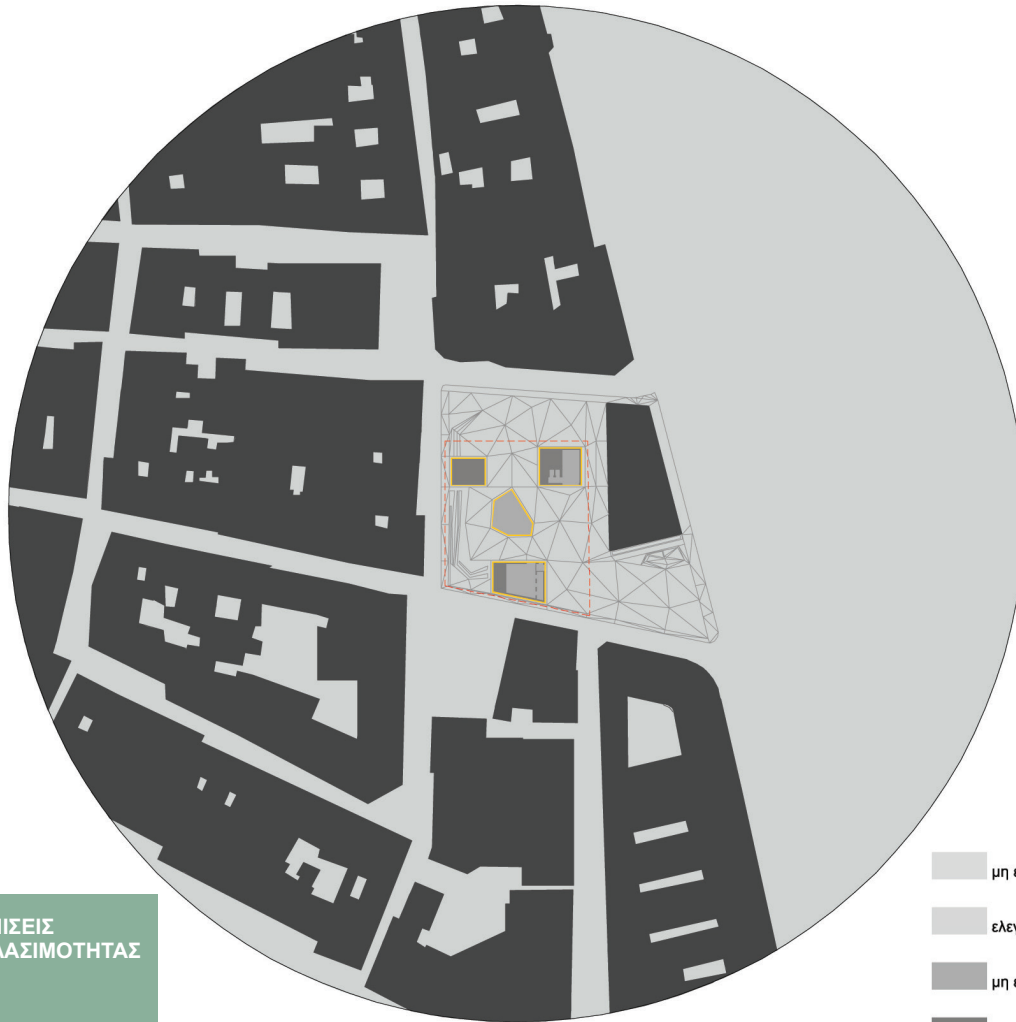

ΠΟΡΕΙΑ ΠΕΖΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΠΟ ΔΥΤΙΚΑ

ΠΟΡΕΙΑ ΠΕΖΩΝ ΠΡΟΣ ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΑΠΟ ΝΟΤΙΟΑΝΑΤΟΛΙΚΑ

Γενική άποψη του κτιρίου από ΒΑ

ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ
ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

ΡΟΕΣ
ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΙΜΟΤΗΤΑΣ

- μη ελεγχόμενος δημόσιος χώρος της πόλης
- ελεγχόμενος υπαίθριος χώρος του μουσείου
- μη ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ενδιάμεσος/μεταβατικός χώρος - κατώφλι
- υγρό στοιχείο
- διάτρηση ορίου | επέκταση στον μη ελεγχόμενο δημόσιο χώρο

0 50

- Περίγραμμα ελεγχόμενου χώρου
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Κύρια είσοδος
- Ειδική είσοδος
- Ροές πρόσβασης
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

λειτουργικά ζητήματα, όπως η χωροθέτηση της εισόδου των επισκεπτών και η στενότητα των περιμετρικών οδών. Σε συνέχεια του εν λόγω προστατευμένου ελεύθερου χώρου συναντά κανείς τη μικρή πλατεία που διαμορφώθηκε μετά την κατεδάφιση του σταθμού φυσικού αερίου στο πέρασμα προς το Paseo del Prado. Η πλατεία ενώνει το μουσείο με την περιοχή του Βοτανικού κήπου, η σύνδεση με τον οποίο ενισχύεται αντιληπτικά ακόμη περισσότερο μέσω της φύτευσης στον τοίχο, που οριοθετεί πλευρικά την ελεύθερη επιφάνεια. Ο κατακόρυφος κήπος σχεδιάστηκε από τον Patrick Blanc και αποτελείται από 15.000 φυτά 250 διαφορετικών ειδών.

Σε ό,τι αφορά το εσωτερικό του μουσείου, η επιφάνεια του παλαιού σταθμού ηλεκτρικής ενέργειας πολλαπλασιάστηκε για τις ανάγκες της νέας χρήσης. Προστέθηκαν δηλαδή αφενός δύο επίπεδα κάτω από τη στάθμη του δρόμου, που καταλαμβάνουν όχι μόνο την κάτοψη του κτιρίου, αλλά και τη συνολική έκταση της πλατείας, και αφετέρου δύο ακόμη στην κορυφή του προϋφιστάμενου όγκου στο εσωτερικό ενός νέου κελύφους από χυτοσίδηρο. Η μορφολογία του κελύφους αποτελεί διακριτικό χαρακτηριστικό της μουσειακής σύνθεσης και, σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες, πηγάζει από την ίδια «αστική σιλουέτα» της πόλης. (Herzog & de Meuron, 2008)

I4. B Άρθρωση πόλης – μουσείου

I4. B.01 Διάκριση ελεγχόμενου – μη ελεγχόμενου χώρου

Η ιδιαιτερότητα της διαμόρφωσης του ισογείου αντικατοπτρίζεται και στη διάταξη του ελεγχόμενου χώρου, ο οποίος διασπάζεται στα επιμέρους τμήματα, που εν τέλει συνδέουν την κατασκευή με το έδαφος, την ίδια ώρα που ο μη ελεγχόμενος χώρος φιλτράρεται στο όριο της περιμετρικής προβολής του ορόφου και εμφανίζεται ενιαίος περιμετρικά αυτής, και περιρρέων του ελεγχόμενου στο εσωτερικό της.

I4. B.02 Διάτρηση δομημένου ορίου

Σημειώνεται η συνολική αφαίρεση του πλήρους στην περίμετρο του ισογείου, καθώς και η διαμόρφωση νέων ανοιγμάτων στις προϋφιστάμενες όψεις οπτοπλινθοδομής, που διαφοροποιούνται ως προς το σχήμα και το μέγεθος των παλαιότερων. Αναφορικά με το τμήμα της προσθήκης, επισημαίνεται η οπτική εντύπωση που διαμορφώνει, από μέσα προς τα έξω και αντιστρόφως, η χρήση της διάτρησης μεταλλικής επιφάνειας, το χρώμα της οποίας μεταβάλλεται με τον χρόνο και προσομοιάζει των γειτονικών οροφών.

I4. B.03 Προσβασιμότητα μουσείου

Το κεντροβαρικό, ως προς την κάτοψη, σημείο στο οποίο ξεκινά η επιβλητική κλίμακα ανόδου ταυτίζεται με την κύρια είσοδο του μουσείου. Διαμορφώνεται έτσι μια αντίστοιχα συγκεντρωμένη, ως προς την ένταση, κύρια ροή πρόσβασης από την πλατεία. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η γλυπτική διαμόρφωση της οροφής του ισογείου με φύλλα χάλυβα, που μοιάζουν να τυλίγουν την πλάκα του πρώτου επιπέδου, σχηματίζοντας μια συνέχεια μεταλλικών πτυχώσεων που καταλήγουν στο έδαφος στο σημείο από το οποίο ξεκινά η κλίμακα, σηματοδοτώντας την παρουσία της.

I4. B.04 Συνέχεια αστικού χώρου - μουσείου

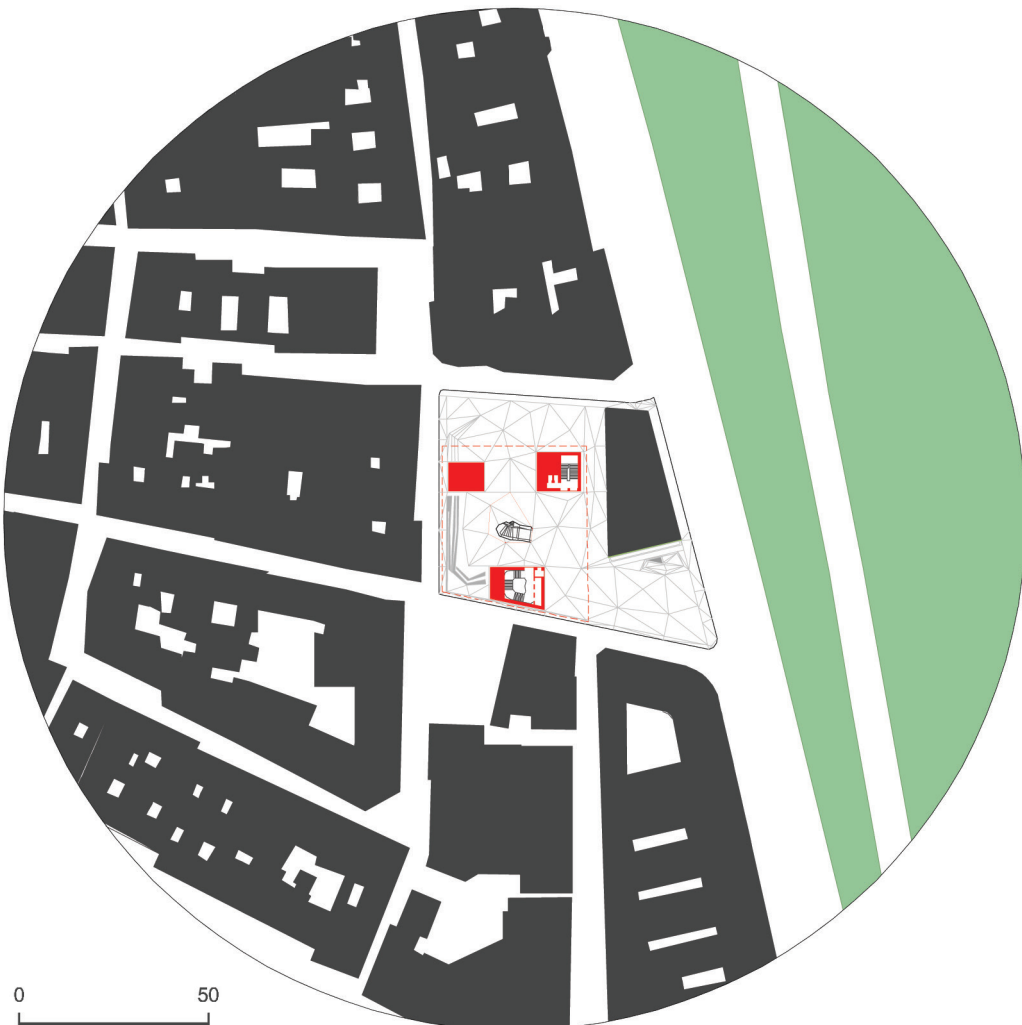
Η αλληλοδιείσδυση πόλης - μουσείου επιτυγχάνεται μέσω της σταδιακής μετάβασης από τον αστικό ιστό στην πλατεία, και έπειτα στη στεγασμένη ελεύθερη επιφάνεια

- Ελεγχόμενος χώρος
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

**ΣΧΗΜΑ
ΕΛΕΓΧΟΜΕΝΟΥ ΧΩΡΟΥ**

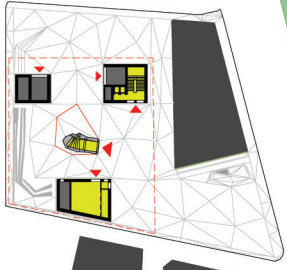
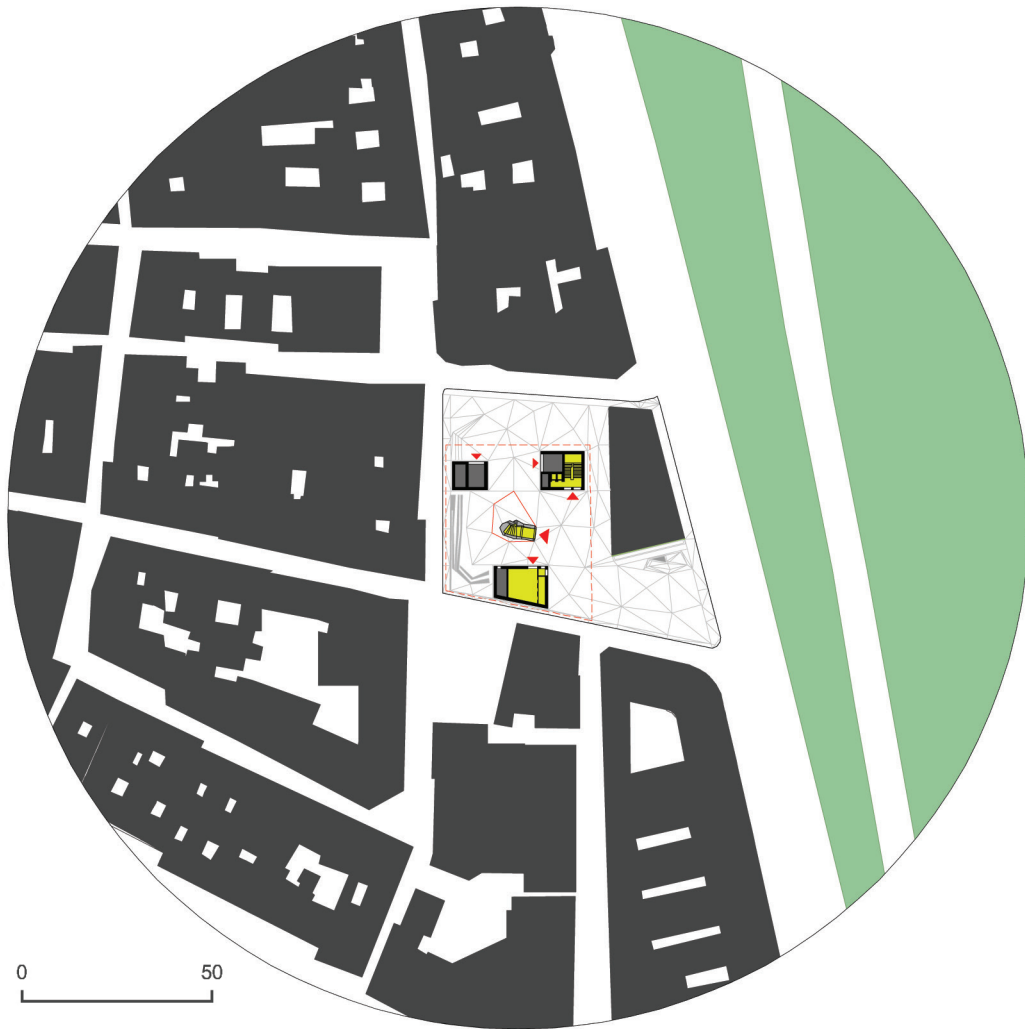
**ΑΛΛΗΛΟΔΙΕΙΣΔΥΣΗ
ΠΟΛΗΣ - ΜΟΥΣΕΙΟΥ**

- Ελεγχόμενος Χώρος
- Περιοχή για ελεύθερες αναγνωριστικές κινήσεις
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

0 50

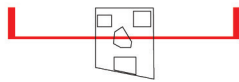
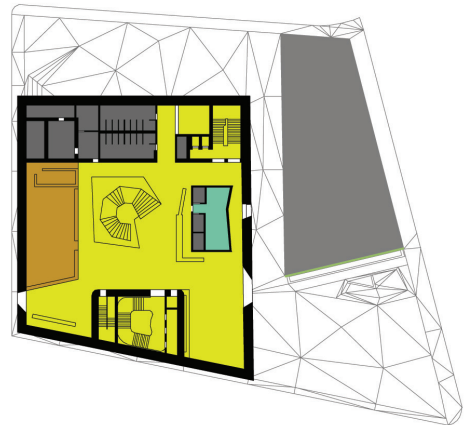
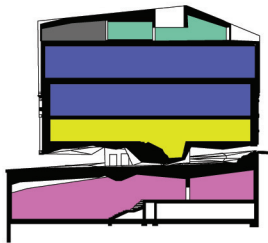
* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

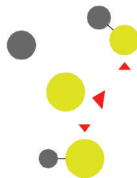
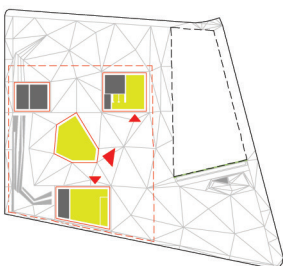
ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΧΡΗΣΕΩΝ
ΙΣΟΓΕΙΟΥ

ΚΑΤΑΝΟΜΗ
ΧΡΗΣΕΩΝ
ΣΕ ΤΟΜΗ

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ
ΧΡΗΣΕΩΝ

0 50

Υποδοχή και Κυκλοφορία	Εστιατόριο/Αναψυκτήριο
Εκθέσεις	Κατάστημα
Περιοδικές Εκθέσεις	Βιβλιοθήκη
Αμφιθέατρο	Άλλοι Χώροι
Εκπαίδευση	Υγρό στοιχείο
Φύτευση	

* επεξεργασία διαγραμμάτων Π. Στολίδου

του ισογείου, που οδηγεί στους κλειστούς χώρους κινήσεων και υποδοχής. Κατ' αυτόν τον τρόπο, οργανώνονται ουσιαστικά διαδοχικές χωρικές ενότητες, που εξασφαλίζουν τη συνέχεια εξωτερικού – εσωτερικού περιβάλλοντος προσδιορίζοντας αντίστοιχα τη μεταξύ τους αλληλεπίδραση.

I4. Γ Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο

I4. Γ.01 Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη

Εξετάζοντας το ζήτημα της λειτουργικής οργάνωσης της ισόγειας στάθμης, διαπιστώνεται ότι τα χωρικά «πεδία επαφής» της κατασκευής με το έδαφος καταλαμβάνονται, κατά κύριο λόγο, από χώρους κινήσεων και υποδοχής -τον κύριο και δύο δευτερεύοντες-, που κατανέμουν αντίστοιχα τους επισκέπτες στις διάφορες λειτουργικές ενότητες του μουσείου των επιμέρους επιπέδων. Ενισχύεται έτσι η εξωστρέφεια της μουσειακής σύνθεσης, μέσω της απόλυτης συνέχειας των εσωτερικών ροών του μουσείου, με το στεγασμένο και εν συνεχεία υπαίθριο δημόσιο χώρο της πλατείας.

I4. Γ.02 Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα

Στην περίπτωση του CaixaForum, αφενός η κεντρική κλίμακα, που οδηγεί στο lobby εισόδου του πρώτου ορόφου, και αφετέρου η συνεχής -χαρακτηριστικής οργανικής μορφής- κλίμακα λευκού σκυροδέματος στο νότιο τμήμα του μουσείου, διαδραματίζοντας κεντρικό ρόλο, θα μπορούσε να πει κανείς ότι επεκτείνουν αντιληπτικά την έννοια της «υποδοχής» καθ' ύψος. Αυτή η εντύπωση επιτυγχάνεται μέσω των κατακόρυφων κινήσεων που συνδέουν εν τέλει, με ένα ιδιαίτερα εντυπωσιακό σύστημα, τον «υπόγειο» με τον υπέργειο – «αιωρούμενο» κόσμο της μουσειακής σύνθεσης, όπως οι ίδιοι οι αρχιτέκτονες αποκαλούν τις αντίστοιχες λειτουργικές ενότητες του κτιρίου (Herzog & de Meuron, 2008)

ΜΕΡΟΣ II**ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ**

Στη συνέχεια εξετάζονται συγκριτικά τα μουσειακά συγκροτήματα που μελετήθηκαν, υπό το πρίσμα των αρχιτεκτονικών συντελεστών που επιλέχθηκαν στο πλαίσιο της μεθοδολογικής προσέγγισης της έρευνας. Η εν λόγω συγκριτική αποτίμηση αποσκοπεί στην ανάδειξη των κοινών στοιχείων, καθώς και των διαφοροποιήσεων στις διατάξεις των μουσείων που εξετάζονται, αναδεικνύοντας το ευρύ πεδίο των δυνατοτήτων του σχεδιασμού ενός μουσειακού χώρου.

Διευκρινίζεται ότι όλες οι διατάξεις είναι σχεδιασμένες στην ίδια κλίμακα, ώστε να γίνει εύληπτη και κατανοητή η συγκριτική τους αποτίμηση. Σημειώνεται ακόμη ότι η μελέτη περιορίζεται στο άμεσο εξωτερικό περιβάλλον και δεν εμβαθύνει στον προϋδαστικό χαρακτήρα των απομακρυσμένων οπτικών φυγών μέσα από την πόλη.

II. A Παρουσία του μουσείου στην πόλη

II. A.01 Κλίμακα μουσείου – ενσωμάτωση στην πόλη

Η κλίμακα του μουσείου, ως παράγοντας που αναδεικνύει τη διάθεση επικοινωνίας αυτού καθώς συμβάλλει στον καθορισμό της σημασίας των κοινωνικών χώρων για το ίδιο το μουσείο, εξετάζεται σε σχέση με το αστικό περιβάλλον, το προϋφιστάμενο κέλυφος και το μέγεθος της επέκτασης. Αναλυτικότερα, οι τυχόν περιορισμοί που προκύπτουν από το εκάστοτε αστικό περιβάλλον στο οποίο ενσωματώνονται τα μουσεία, συνιστούν σημαντικό παράγοντα καθορισμού του μεγέθους τους. Το προϋφιστάμενο κέλυφος συμβάλλει στη διαμόρφωση του επικοινωνιακού χαρακτήρα του μουσείου, καθώς ενθαρρύνει ή απαγορεύει την πολυλειτουργικότητά του και την εξυπηρέτηση του κοινού, ενώ το μέγεθος της επέκτασης, που συμβαίνει σε αρκετές περιπτώσεις να ξεπερνά το αρχικό κτίριο, εγείρει ζητήματα αρμονικής συνύπαρξης με αυτό.

Λόγω της ποικιλίας του περιβάλλοντος χώρου των μελετών περίπτωσης, ο αστικός ιστός μελετήθηκε σε δύο κλίμακες: η πρώτη αφορά σε απόσταση 1χλμ., ενώ η δεύτερη στον άμεσο περιβάλλοντα χώρο του μουσείου. Στο πλαίσιο αυτό, η επίπτωση των μετασχηματισμών του κελύφους στην επικοινωνία του μουσείου με τους πολίτες μελετήθηκε από τη σκοπιά της απρόσκοπτης κίνησης του πεζού. Και αυτό, διότι η αντιληπτική ικανότητα του ανθρώπου είναι απόλυτα συνυφασμένη με την ταχύτητα και τα αισθητήρια όργανα, ενώ τα συστήματα που χρησιμοποιούμε για να ερμηνεύουμε τα αισθητήρια ερεθίσματα είναι προσαρμοσμένα στο περπάτημα. Η επιλογή της απόστασης του 1χλμ., που αντιστοιχεί σε 10 περίπου λεπτά περπάτημα με μέση ταχύτητα 5,4χλμ./ώρα, πραγματοποιήθηκε δεδομένου ότι συνιστά μια κοινά αποδεκτή απόσταση για περπάτημα στο κέντρο της πόλης (Gehl, 2013, σελ. 120). Ας σημειωθεί πως αυτή υπολογίζεται κάθε φορά σχηματίζοντας έναν κύκλο με κέντρο τη θέση της κύριας εισόδου του μουσείου.

II. A.01. 1 Καθορισμός κλίμακας μέσω αστικού περιβάλλοντος

Στην περίπτωση της Tate Modern (βλ. II.A.01-a), η πρώην υποβαθμισμένη περιοχή Bankside του Λονδίνου επιτρέπει τη δημιουργία πολυώροφου κτιρίου στον ελεύθερο περιβάλλοντα χώρο, εντάσσοντάς το στο συνεχώς μεταβαλλόμενο αστικό περιβάλλον. Αντίθετα, στο Μουσείο Πολιτισμών (βλ. II.A.01-c), λόγω του πυκνού

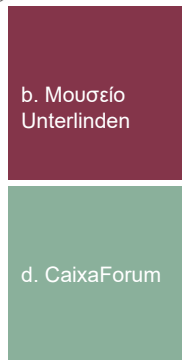
a. Tate Modern

b. Μουσείο
 Unterlinden

c. Μουσείο
 Πολιτισμών

d. CaixaForum

- Υπό μελέτη κτίριο
- Χώροι πολιτισμού
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

0 100

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

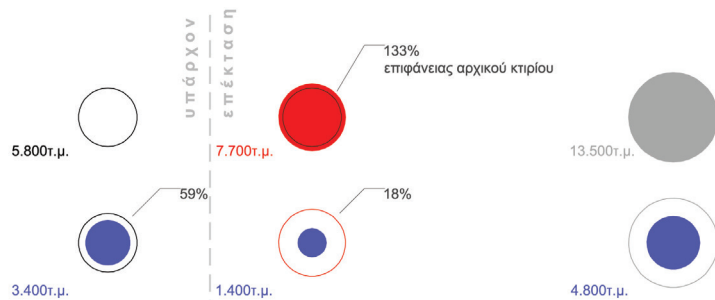
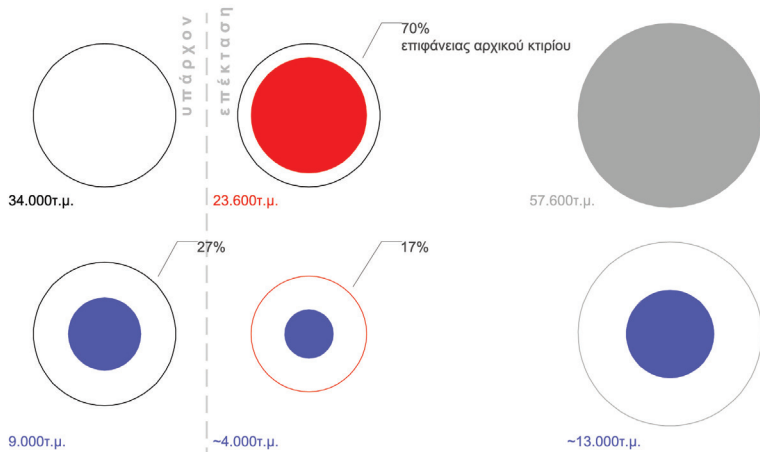
ιστορικού πλαισίου της πόλης της Βασιλείας, ευνοείται η καθ' ύψος επέκταση του κτιρίου. Η περίπτωση του Μουσείου Unterlinden (βλ. II.A.01-b), στην ιστορική πόλη του Colmar στη Γαλλία, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: εκεί η ένταξη των πρώην δημοτικών λουτρών σε αυτό και η αναδιαμόρφωση της ευρύτερης περιοχής με τη διάνοιξη του καναλιού επέτρεψαν την οριζόντια επέκτασή του στον άλλοτε δημόσιο χώρο, αλλάζοντας ταυτόχρονα τον χαρακτήρα του από χώρο διέλευσης σε χώρο συνάντησης. Στην περίπτωση του CaixaForum από την άλλη (βλ. II.A.01-d), η προνομιακή τοποθεσία της Μαδρίτης στην οποία βρίσκεται το κέλυφος, στο βουλεβάρδο Paseo del Prado, προσφέρεται για την καθ' ύψος ανάπτυξη του κτιρίου, παράλληλα με τη δυνατότητα δημιουργίας δημόσιου χώρου που ενώνει το μουσείο με την περιοχή του Βοτανικού κήπου, εντάσσοντας το αρμονικά στο πολυσχιδές πολεοδομικό τοπίο.

II. A.01.2 Καθορισμός κλίμακας μέσω προϋφιστάμενου κελύφους

Το μεγαλύτερο μέρος των μουσείων που μελετήθηκαν στεγάζονται σε υφιστάμενα κελύφη τα οποία κατά την εποχή της ανέγερσής τους προορίζονταν για άλλες χρήσεις, γεγονός που εξηγεί εν μέρει τις παρατηρούμενες μεγάλες διαφοροποιήσεις στην κλίμακά τους. Όπως ήδη έχει αναφερθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο της έρευνας, τα κτίρια της Tate Modern στο Λονδίνο και του CaixaForum στη Μαδρίτη υπήρξαν σταθμοί παραγωγής ενέργειας, τεκμηριώνοντας έτσι το μεγάλο τους μέγεθος, ενώ το Unterlinden Μουσείο στο Colmar της Γαλλίας υπήρξε πρώην μεσαιωνικό μοναστήρι. Η μεγάλη κλίμακα των προϋφιστάμενων κελυφών στις περιπτώσεις επανάχρησης βιομηχανικών κτιρίων [Tate Modern | Caixa Forum] επιτρέπει τη δημιουργία χώρων προσέλευσης κοινού, συγκριτικά με την περίπτωση του Μουσείου Unterlinden, όπου ο εσωστρεφής χώρος του μοναστηριού θέτει σημαντικούς περιορισμούς. Από την άλλη, το νεοκλασικό κτίσμα του Μουσείου Πολιτισμών διαφοροποιείται από τα παραπάνω, όντας κατασκευασμένο εξ αρχής το 1849 για χρήση μουσείου.

II. A.01.3 Η κλίμακα της επέκτασης

Οι κατά καιρούς επεμβάσεις για τον εκσυγχρονισμό των μουσείων μετέβαλλαν την αρχική τους κλίμακα. Η συγκριτική προσέγγιση της επιφάνειας του αρχικού κτιρίου σε

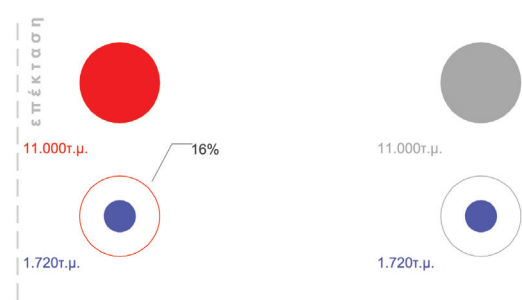
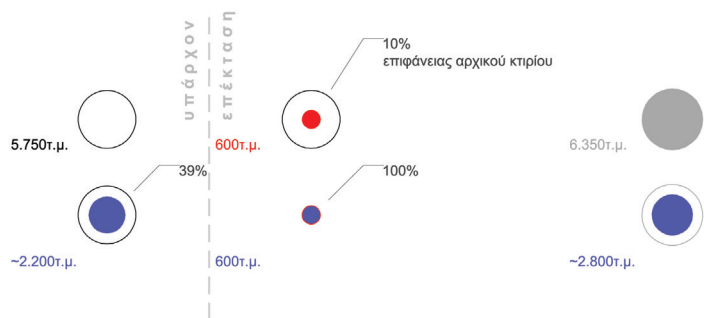

a. Tate Modern

c. Μουσείο Πολιτισμών

b. Μουσείο Unterlinden

d. CaixaForum

- επιφάνεια υφιστάμενου κτιρίου
- επιφάνεια επέκτασης
- συνολική επιφάνεια κτιρίου
- επιφάνεια εκθεσιακών χώρων

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

σχέση με αυτήν της επέκτασης φανερώνει το μεγάλο συγκριτικά μέγεθος της τελευταίας (βλ. II.A.01.3). Ειδικότερα, στην περίπτωση του Μουσείου Unterlinden, το μέγεθος της επέκτασης αγγίζει το 133% της επιφάνειας του αρχικού κτιρίου. Ακολουθεί η Tate Modern με σημαντικό ποσοστό της προσθήκης, που καλύπτει τα 2/3 του αρχικού κελύφους. Πιο ήπια επέκταση, τουλάχιστον ως προς την επιφάνεια προσθήκης, μπορεί να θεωρηθεί η περίπτωση του Μουσείου Πολιτισμών, αν και υπέστη σοβαρή αναδιαμόρφωση στο εσωτερικό του.

Ο περαιτέρω έλεγχος της επιφάνειας των εκθεσιακών χώρων των επεκτάσεων αναδεικνύει την πρόθεση του μουσείου για την κάλυψη ειδικότερων αναγκών των επισκεπτών. Έτσι, στην Tate Modern, παρόλο που πρόκειται για το μεγαλύτερο σε έκταση κτίριο, το ποσοστό των εκθεσιακών χώρων της προσθήκης φτάνει μόλις το 17% του συνόλου του κτιρίου. Μάλιστα έχει μειωθεί συγκριτικά με το ποσοστό του αρχικού κτίσματος που έφτανε στο 27%. Αντίστοιχη πρακτική ακολουθήθηκε και στην περίπτωση του Μουσείου Unterlinden, όπου το συνολικό ποσοστό του 18% των προστιθέμενων εκθεσιακών χώρων, είναι σημαντικά μικρότερο του 59% εκείνων του αρχικού κτιρίου, δηλώνοντας μια σαφή στροφή των προθέσεων του μουσείου. Από την άλλη, στο Μουσείο Πολιτισμών η προσθήκη αφορά αποκλειστικά σε εκθεσιακούς χώρους, καθώς η σημαντική αύξηση της συλλογής έκρινε επιτακτική την ανάγκη για επέκταση. Σε αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινιστεί πως στα διαγράμματα εξετάζεται η επιφάνεια που προστέθηκε στο κτίριο και όχι η αναδιαμόρφωση χώρων για τη δημιουργία χρήσεων εκτός της έκθεσης (περίπτωση Μουσείου Πολιτισμών). Τέλος, στην περίπτωση του CaixaForum, παρόλο που η επιφάνεια του μουσείου συγκριτικά με αυτήν του παλιού σταθμού παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας αυξήθηκε σημαντικά (πενταπλασιάστηκε σε σχέση με την αρχική επιφάνεια του κτιρίου φτάνοντας τα 11.000τ.μ.), οι εκθεσιακοί χώροι αποτελούν μόλις το 16%, προσφέροντας έτσι την δυνατότητα ανάπτυξης μεγαλύτερης έκτασης κοινωνικών χώρων.

II. A.02 Αρχιτεκτονική προσέγγιση επέμβασης

Παρά τις σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τον σχεδιασμό της επέκτασης των κτιρίων που μελετήθηκαν, αναδεικνύονται ομοιότητες στην αρχιτεκτονική προσέγγιση. Οι εκάστοτε αρχιτεκτονικές προθέσεις, που αφορούν στα μορφολογικά χαρακτηριστικά των επεκτάσεων συμβάλλοντας στην αλληλεπίδραση | συνδιαλλαγή του κτιρίου με το περιβάλλον και την πόλη, εξετάζονται συγκριτικά ακολούθως.

II. A.02.1 Σχεδιασμός επέκτασης – concept

Στην περίπτωση της Tate Modern (βλ. II.A.02.1-a) οι αυξημένες απαιτήσεις για καινούργιους χώρους οδήγησαν στην ανέγερση νέου κτιρίου σε συνέχεια με το υπάρχον. Αντίθετα, στο Μουσείο Unterlinden (βλ. II.A.02.1-b) η νέα επέκταση κρατά διακριτή απόσταση από το υφιστάμενο μουσείο, ενώ η διάσπαση των όγκων διαμορφώνει δύο σαφώς διαχωρισμένα κτιριακά συγκροτήματα, η λειτουργική σύνδεση των οποίων επιτυγχάνεται υπογείως. Τέλος, στο Μουσείο Πολιτισμών (βλ. II.A.02.1-c) και στο CaixaForum της Μαδρίτης (βλ. II.A.02.1-d) η προσθήκη νέων ορόφων προκάλεσε ριζικές αναδιαρθρώσεις στο σύνολό τους.

II. A.02.2 Αλληλεπίδραση επέμβασης με αστικό περιβάλλον

Η μορφολογία της νέας στέγης του Μουσείου Πολιτισμών, με τις ακανόνιστες πτυχωσεις και τις απότομες κλίσεις, διακρίνεται ανάμεσα στη μεσαιωνική κορυφογραμμή των κτιρίων της πόλης, στην οποία ενσωματώνεται, προσελκύοντας το βλέμμα του παρατηρητή είτε από τη θέση της αυλής είτε από την κορυφή του Καθεδρικού Ναού. Απόδειξη της σημασίας της άποψης του κτιρίου από τον ναό συνιστά η αναφορά στην ιστοσελίδα του μουσείου¹, όπου αναγράφεται πως η νέα στέγη λειτουργεί «ανταγωνιστικά» προς την πολύχρωμη οροφή του ναού. Παρόμοια σχέση του μουσείου με σημαίνοντα κτίρια του άμεσου αστικού περιβάλλοντος συναντάται και στην περίπτωση της Tate Modern. Η καμινάδα, που δεσπόζει στο κέντρο της βόρειας όψης, αποτελεί στοιχείο του αρχικού κτιρίου. Όταν αυτό μετατράπηκε σε μουσείο, η προϋπάρχουσα καμινάδα αξιοποιήθηκε ως ένα αστικό

¹ Ιστοσελίδα Μουσείου Πολιτισμών. Ανάκτηση από: <http://www.mkb.ch/en/museum/architecture.html> [19/08/2016]

τοπόσημο, που ξεπερνά αποκλειστικά λειτουργικούς σκοπούς και μπαίνει σε έναν διάλογο με τον Καθεδρικό Ναό του Αγίου Παύλου στην απέναντι όχθη του Τάμεση. Το κάθετο στοιχείο στην όψη του κτιρίου τονίζει τη συμμετρία του εξωτερικά, ενώ επιφέρει μία διακριτική οπτική ισορροπία σε σχέση με τον κεντρικό τρούλο του καθεδρικού ναού. Ταυτόχρονα, η προσθήκη ενισχύει τον επικοινωνιακό χαρακτήρα του κτιρίου, αφού προβάλλει πίσω από την επιβλητική καμινάδα, χωρίς να ανταγωνίζεται αυτή, προσφέροντας μια πανοραμική θέα της πόλης από την οροφή, σε μια προσπάθεια αντιστάθμισης της επιβλητικής παρουσίας του απέναντι ναού.

Στην περίπτωση του Μουσείου Unterlinden, το νέο κτίριο αποτελεί ένα συμμετρικό «αντίβαρο» του χώρου του παρεκκλησιού του αρχικού κτιρίου, ενώ, με την ενσωμάτωση των πρώην δημοτικών λουτρών, διαμορφώνεται ουσιαστικά ο «αντικατοπτρισμός» του πρωταρχικού κελύφους του μουσείου. Η νέα κτιριακή διάταξη, που συνιστά μια ιστορική διαστρωμάτωση από τον Μεσαίωνα έως τον 21^ο αιώνα, προαναγγέλλει την πρόθεση του μουσείου να αποτελέσει αναπόσπαστο τμήμα του αστικού πλαισίου, την οποία αδυνατούσε μέχρι τώρα να εκφράσει το εσωστρεφές περίβλημα του προϋφιστάμενου μουσείου. Η σύγχρονη αρχιτεκτονική των νέων κτιρίων είναι εμπνευσμένη από τη μορφολογία και την υλική υπόσταση της παραδοσιακής, χωρίς ωστόσο να αποτελεί απομίμηση αυτής (Cecilia & Levene [eds.], 2010, σελ. 371). Συνολικά, οι νέες επεμβάσεις χαρακτηρίζονται από συνέπεια ως προς τις υφιστάμενες δομές, αναδεικνύοντας την αρχιτεκτονική τους ποιότητα χωρίς να αλλοιώνουν κάθε φορά τις αρχικές, ενώ τα πρόσθετα στοιχεία εκφράζουν τη νέα επικοινωνιακή διάθεση του μουσείου.

Αντίστοιχα, στο CaixaForum η προσθήκη ορόφων στο προϋφιστάμενο κέλυφος ενισχύει την παρουσία του κτιρίου στην πόλη, εντάσσοντας το δυναμικά σε μια περιοχή ιδιαίτερου πολιτιστικού ενδιαφέροντος της Μαδρίτης. Συγκριτικά δε με τον πρώην σταθμό παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, που αποτελούσε μια ανάμνηση της πρώιμης βιομηχανικής εποχής της πόλης, η νέα χρήση του κτιρίου συμβάλει στην αναδιαμόρφωση του χαρακτήρα του άμεσου αστικού περιβάλλοντος του μέσω των νέων δραστηριοτήτων που συνεπάγεται η λειτουργία του.

Φάση Α | Ανέγερση αρχικού κτιρίου
1947 | Α' φάση αρχικής κατασκευής
_ κατασκευή του δυτικού
μήματος του ηλεκτροπαραγωγικού σταθμού Bankside
Power Station, λόγω έλλειψης ενέργειας
1963 | Β' φάση αρχικής κατασκευής
_ ολοκλήρωση της αρχικής κατασκευής
1981 | Κλείσιμο εργοστασίου λόγω ανόδου τιμής πετρελαίου

Φάση Β | Επανάχρηση κτιρίου
1994 | Προκήρυξη διεθνούς αρχιτεκτονικού διαγωνισμού
1995 | Απονομή Α' βραβείου στο αρχιτεκτονικό γραφείο
Herzog & de Meuron
2000 | Ολοκλήρωση κατασκευής επανάχρησης κτιρίου

Φάση Γ | Επέκταση Ι
2012 | Προσθήκη πρώην δεξαμενών πετρελαίου
ως εκθεσιακούς χώρους

Φάση Δ | Επέκταση ΙΙ
2016 | Προσθήκη νέου πολυώροφου κτιρίου

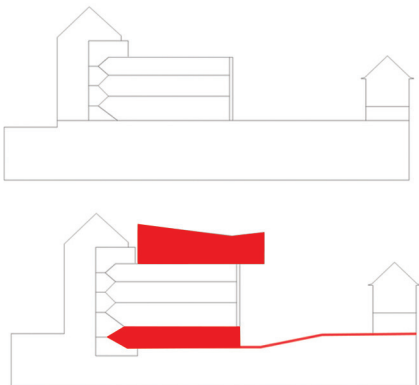
a. Tate Modern

c. Μουσείο
Πολιτισμών

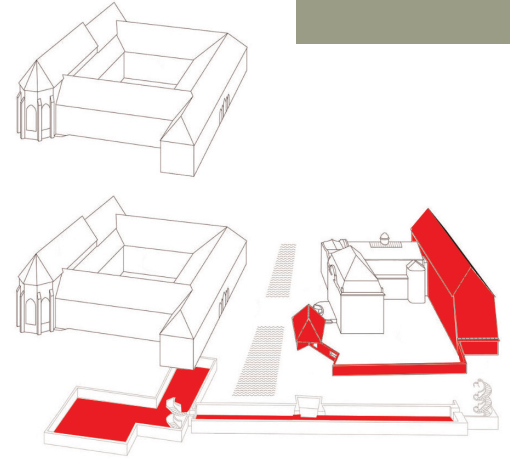
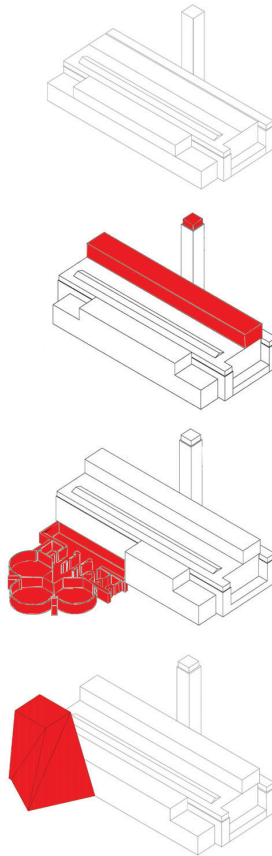
Φάση Α
1849 | Κατασκευή κτιρίου από τον αρχιτέκτονα Melchior Berri

Φάση Β
1917 | Επέκταση μουσείου από τους αρχιτέκτονες Vischer &
Söhne

Φάση Γ
2001-2010 | Νέα επέκταση μουσείου από τους Herzog de Meuron

■ επέκταση □ υπάρχον

Φάση Α
1849 | Ίδρυση μουσείου σε μεσαιωνικό μοναστήρι 13ου αιώνα
1853 | Επίσημη λειτουργία μουσείου

Φάση Β
1973-74 | Προσθήκη υπόγειων εκθεσιακών χώρων

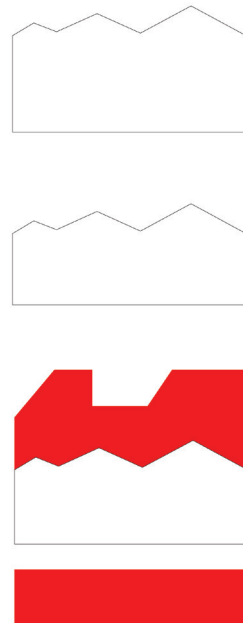
Φάση Γ
2009 | Διεξαγωγή διεθνούς διαγωνισμού επέκτασης μουσείου
2015 | Υλοποίηση έργου επέκτασης

b. Μουσείο
Unterlinden

d. CaixaForum

Φάση Α | Αρχική φάση κτιρίου
1899 | Ανέγερση κτιρίου παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας

Φάση Β | Επανάχρηση κτιρίου
2001 | Ανάθεση μελέτης στο αρχιτεκτονικό γραφείο Herzog de Meuron
2008 | Ολοκλήρωση κατασκευής μουσείου

II. A.02.3 Μορφολογικά χαρακτηριστικά επέκτασης

Εστιάζοντας στο μορφολογικό ύφος της επέκτασης των μουσείων, ένα χαρακτηριστικό, που συνηθίζουν να επαναφέρουν στα έργα τους οι συγκεκριμένοι αρχιτέκτονες, σχετίζεται με τα κτίρια που δε μιμούνται μορφολογικά το εκάστοτε περιβάλλον ούτε επαναλαμβάνουν κάποιο συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό στυλ, αλλά δημιουργούν μορφές -ταυτόχρονα παραδοσιακές και ουτοπικές-, χωρίς αναφορές στο παρελθόν, το παρόν ή το μέλλον (Fernandez-Galiano [ed.], 2016, σελ. 19), «αρχαϊκές μορφές», όπως χαρακτηριστικά τις ονομάζουν οι ίδιοι (Dercon & Serota [ed.], 2016, σελ. 107). Σχεδιάζοντας, δηλαδή, αρχιτεκτονικούς χώρους που δεν προέρχονται απευθείας από την παράδοση, προσπαθούν να αποφύγουν την ταύτιση με ένα αρχιτεκτονικό στυλ, υιοθετώντας ταυτόχρονα μια πιο ανοιχτή ιδέα αντίληψης του εκάστοτε χώρου (Cecilia & Levene [eds.], 2010, σελ. 23).

Έτσι, η πυραμιδοειδής μορφή του νέου κτιρίου της Tate Modern θυμίζει μορφολογικά κρύσταλλο, συμβολίζοντας τον τρόπο δημιουργίας αυτού: μία αργή - σχεδόν οργανική – μορφή ανάπτυξης που προκύπτει εσωτερικά². Στόχος της μορφολογίας του νέου κτιρίου ήταν να αντικατοπτρίζει κάτι καινούριο, κάτι μεταξύ «λογικής» και «παράλογης» μορφής. Αυτό προκύπτει από τη γεωμετρία των στοιχείων του οικοπέδου και από τις έντονες γωνίες που οδηγούν τους επισκέπτες στο εσωτερικό. Στο Μουσείο Unterlinden, από την άλλη, η πρισματοειδής μορφή του νέου κτιρίου, με την επικλινή ακμή της κύριας όψης και τη δίρριχτη, με έντονη κλίση στέγη, θυμίζει αμυδρά το σχήμα κρυστάλλων ή πυραμίδων, ενώ γίνεται αμέσως αντιληπτή ως νέα μορφή. Αντίστοιχα, στο CaixaForum, ο μεταλλικός κτιριακός όγκος με τις πτυχώσεις που ξεχωρίζει στην κορυφή του κτιρίου, μορφολογικά αντανακλά την «αστική σύνθεση» των στεγών των γύρω κτιρίων. Η σύνδεση με τα γειτονικά κελύφη επιτυγχάνεται επιπλέον και μέσω του χυτοσίδηρου που καλύπτει τον εν λόγω κτιριακό όγκο, ενώ η μεταβολή του χρώματός του υλικού στον χρόνο ενισχύει το διαχρονικό χαρακτήρα του κτίσματος.

² Ομιλία του Chris Dercon στο Μουσείο Κυκλαδικής Τέχνης το 2015 με θέμα: “*Το μουσείο του μέλλοντος.*” Ανάκτηση από: <http://www.cycladic.gr/frontoffice/portal.asp?cpage=RESOURCE&cresrc=3791&cnode=292&clang=0> [11/08/2016]

II. B Άρθρωση πόλης-μουσείου

II. B.01 Διάκριση ελεγχόμενου-μη ελεγχόμενου χώρου

Η παρουσία του δομημένου περιβλήματος του μουσείου επιδρά καταλυτικά στην αντίληψη του πολίτη και κατευθύνει την πορεία του. Εστιάζοντας έτσι στον ρόλο του ορίου ελεγχόμενου – μη ελεγχόμενου χώρου, αναδεικνύονται οι δυνατότητες διαλόγου της πόλης με το μουσείο. Ο διάλογος αυτός, στην παραμεθόρια περιοχή του περιβλήματος, βασίζεται στην αρχιτεκτονική διαμόρφωση του ορίου, το είδος του οποίου εξαρτάται από τον βαθμό απομόνωσης ή συνένωσης των δύο εφαπτόμενων περιοχών. Όπως έχει ήδη αποσαφηνιστεί, ο όρος ελεγχόμενος χώρος αφορά το εξωτερικό περίγραμμα του μουσείου στην ισόγεια στάθμη, που ουσιαστικά διαχωρίζει το μουσειακό περιεχόμενο, και κατ' επέκταση το σύνολο των δραστηριοτήτων του μουσείου και των αντίστοιχων προδιαγραφών ελέγχου αυτών, από το δημόσιο χώρο.

Ο σχεδιασμός του εν λόγω περιγράμματος μαρτυρά την πρόθεση της σχέσης που επιδιώκει να αναπτύξει το μουσείο με τον αστικό ιστό στις εκάστοτε περιοχές. Πιο συγκεκριμένα, στα διαγράμματα που ακολουθούν το «κυματιστό» περίγραμμα του μη ελεγχόμενου χώρου όπως αποτυπώνεται, διαμορφώνει επιμέρους ενότητες με διαφορετική φυσιογνωμία και υποδηλώνει τον ανομοιογενή χαρακτήρα της περιοχής εισαγωγής. Κατά μήκος του ορίου διαφοροποιούνται οι απαιτήσεις επικοινωνίας της πόλης με το μουσείο. Έτσι, σε κάποιες θέσεις ενδείκνυται η απομόνωση των εκατέρωθεν του ορίου περιοχών, ενώ σε άλλες επιδιώκεται ο διάλογος μεταξύ ελεγχόμενου και μη ελεγχόμενου χώρου.

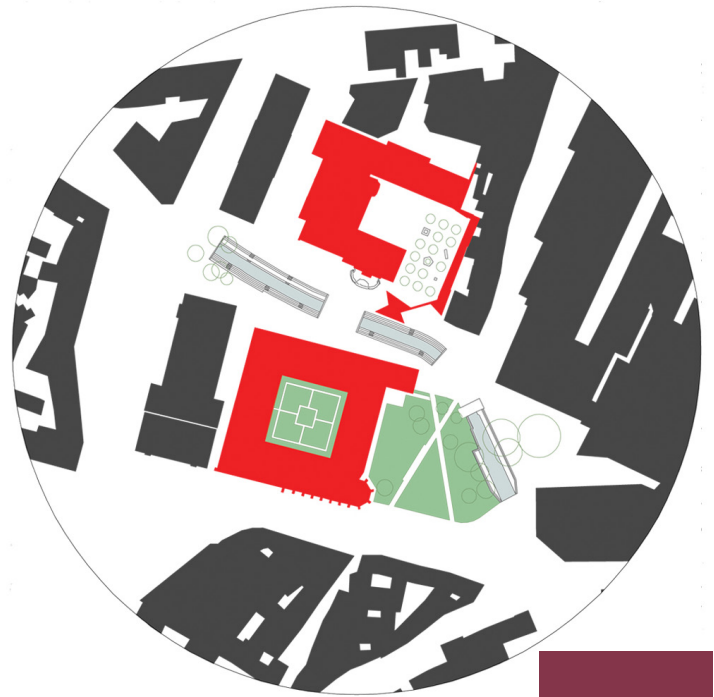
II. B.01.1 Σχήμα ελεγχόμενου χώρου

Συγκρίνοντας τις διατάξεις των μουσείων που μελετήθηκαν, παρατηρούμε αρχικά ότι ανήκουν σε διαφορετικές κατηγορίες, ανάλογα με το σχήμα του ελεγχόμενου χώρου του μουσείου. Αναλυτικότερα, το κτίριο της Tate Modern (βλ. II.B01.1-a), καθώς και το Μουσείο Πολιτισμών (βλ. II.B01.1-c) αναπτύσσονται σε ενιαίο σχήμα αφήνοντας έτσι το δημόσιο χώρο στον εξωτερικό δακτύλιο και παρέχοντας ταυτόχρονα τη δυνατότητα μόνο περιφερειακής επαφής των μουσείων με την πόλη. Αντίθετα, στην περίπτωση του CaixaForum (βλ. II.B01.1-d), η διάσπαση του ελεγχόμενου χώρου σε επιμέρους τμήματα προκαλεί τη διείσδυση του δημόσιου χώρου. Τέλος, στο Μουσείο Unterlinden (βλ. II.B01.1-b) μπορεί κανείς να εντοπίσει τη διάταξη «αρχιπέλαγος». Η εν λόγω διάταξη προσφέρει τους «αστικούς πορθμούς» ως δημόσιους διαύλους επικοινωνίας, ενθαρρύνοντας έτσι τις απρογραμμάτιστες συναντήσεις του διερχόμενου πολίτη με το περιβάλλον του μουσείου (Μάντζιου, 2015, σελ. 140).

Σε ότι αφορά το μη ελεγχόμενο χώρο περιμετρικά του μουσείου: ευνοεί την ανάδειξη του κτιρίου και την προβολή των εκδηλώσεων | δραστηριοτήτων του στον υπαίθριο δημόσιο χώρο, ενώ οι μεταβολές των αναλογιών του συναρτήσκει του εκάστοτε περιγράμματος του ελεγχόμενου χώρου, αναδεικνύουν αντίστοιχες διαφοροποιήσεις στη μη ελεγχόμενη ζώνη εισαγωγής προς το μουσείο. Ειδικότερα, στο Μουσείο Πολιτισμών, το ευθύγραμμο και μικρό μήκος του περάσματος στο σημείο εισόδου υποδηλώνει τη σύντομη διέλευση από το χώρο. Αυτό διαφοροποιείται, ωστόσο, στη θέση της εσωτερικής αυλής, όπου το περιμετρικό πολυγωνικό σχήμα των κτιρίων εγείρει το ενδιαφέρον του επισκέπτη οδηγώντας τον στο εσωτερικό του μουσείου. Στην περίπτωση της Tate Modern, η τεθλασμένη χάραξη στα σημεία εισόδου διακόπτει σημειακά την επιμήκη ευθύγραμμη του υπόλοιπου κτιρίου, προδιαγράφοντας μία απροσδόκητη και παρατεταμένη πορεία. Αντίστοιχα, τα μεγάλα πολυγωνικά σχήματα της νέας επέκτασης του Μουσείου Unterlinden παραπέμπουν σε χώρους στάσης, που ευνοούν την ανάπτυξη δραστηριοτήτων, σε αντίθεση με το ευθύγραμμο επίμηκες σχήμα του αρχικού κτιρίου, που προβάλλει μία συνεχή αντίστοιχη κίνηση. Επιπλέον, τα πρισματικά σχήματα των μεταλλικών επιφανειών μεταβλητού ύψους που καλύπτουν το στεγασμένο ελεύθερο χώρο του ισογείου στο CaixaForum σηματοδοτώντας παράλληλα την κύρια πρόσβαση, εξάπτουν το ενδιαφέρον του διερχόμενου πολίτη έλκοντας τον στο εσωτερικό.

a. Tate Modern

b. Μουσείο
Unterlinden

c. Μουσείο
Πολιτισμών

d. CaixaForum

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

- Ελεγχόμενος χώρος
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

II. B.02 Διάτρηση δομημένου ορίου

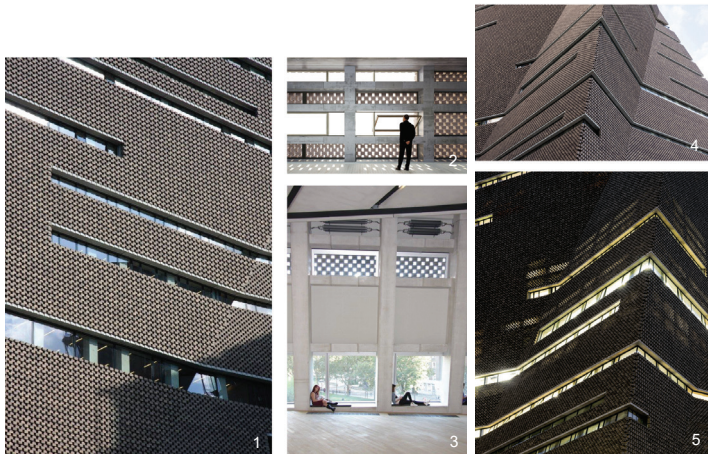
Εξετάζοντας τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του κελύφους, της κατασκευής δηλαδή που καθορίζει τρισδιάστατα πλέον τον ελεγχόμενο χώρο του μουσείου, διερευνούμε ταυτόχρονα τα στοιχεία που το καθιστούν προσιτό, ενθαρρύνοντας τη διείσδυση στο εσωτερικό του. Στη λογική αυτή η έννοια της «διακοπής» του συμπαγούς περιβλήματος, αποκτά εξαιρετικά μεγάλη σημασία αφού διαμορφώνει τα πεδία εκείνα στα οποία η πόλη ενοποιείται με το μουσείο άμεσα (λειτουργικά) ή έμμεσα (οπτικά). Σύμφωνα με όσα προαναφέρθηκαν, το ενδιαφέρον ακολούθως εστιάζεται στις προσόψεις των κτιρίων και κυρίως στη σχέση διαφανών – αδιαφανών περιοχών, όπως αυτή διατυπώνεται μέσω των ανοιγμάτων, στο χειρισμό των υλικών και ειδικότερα στην αντιδιαστολή συμπαγών και διάτρητων στοιχείων των επιφανειών, όπως επίσης στο σχεδιασμό που υποδιαιρεί σαφώς την εκάστοτε όψη, δίδοντας έμφαση στα σημεία επικοινωνίας του κτιρίου με το κοινό.

II. B.02.1 Διαφάνεια - αδιαφάνεια

Ο τρόπος αντιμετώπισης των ανοιγμάτων στις όψεις καθορίζει την ένταση των οπτικών ερεθισμάτων που δέχεται ο επισκέπτης ή ο διαβάτης. Τα ανοίγματα του περιβλήματος ενθαρρύνουν προσδοκίες ή προκαλούν εκπλήξεις προϊδεάζοντας τον πολίτη να εισέλθει στο εσωτερικό του μουσείου.

Στο νέο κτίριο της Tate Modern (βλ. II.B02.1-a), το συνεχές διάτρητο περίβλημα διακόπτεται με οριζόντιες σχισμές, για να καλύψει τις ανάγκες φωτισμού και αερισμού στο εσωτερικό. Αυτό επιτρέπει την προβολή της οργάνωσης του εσωτερικού χώρου προς την πόλη ενισχύοντας τη σχέση του κτιρίου με αυτή (επιμ. Fernandez-Galiano, 2012: 114).

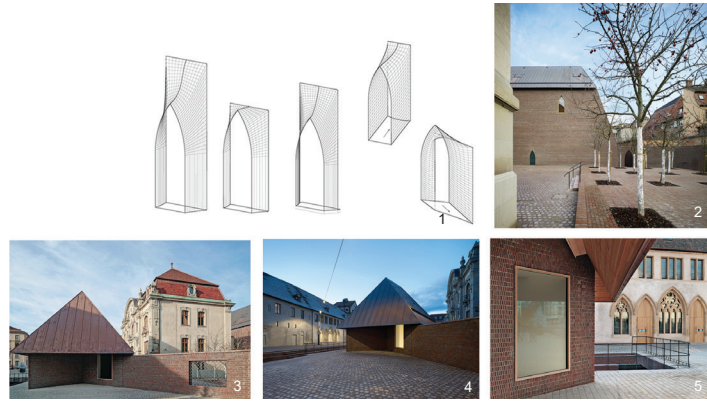
Στο Μουσείο Unterlinden (βλ. II.B02.1-b) επιβλητικό στοιχείο της πρόσοψης αποτελούν τα παράθυρα μεγάλων διαστάσεων με οξυκόρυφα τόξα, η μορφολογία των οποίων παραπέμπει άμεσα στην αρχιτεκτονική του Γοθικού παρεκκλησιού της πρώην μονής. Αντίθετα, η τοποθέτησή τους με τρόπο τέτοιο ώστε να διαπερνούν την τοιχοποιία αποφεύγοντας τις άμεσες επιπτώσεις του φυσικού φωτός στους εκθεσιακούς χώρους, φανερώνει ότι δεν πρόκειται για τη μίμηση ενός στυλ. Εγείρει, ωστόσο, την πλήρη αντίθεση σχετικά με την αναβίωση διαδικασιών του παρελθόντος προτείνοντας, παράλληλα, νέες διαστάσεις στον σχεδιασμό (Fernandez-Galiano [ed.], 2016, σελ. 23).

a. Tate Modern

1-5 | Απόψεις του συνεχούς διάτρητου περιβλήματος της νέας επέκτασης και των οριζόντιων σχισμών που το διακόπτουν

c. Μουσείο Πολιτισμών

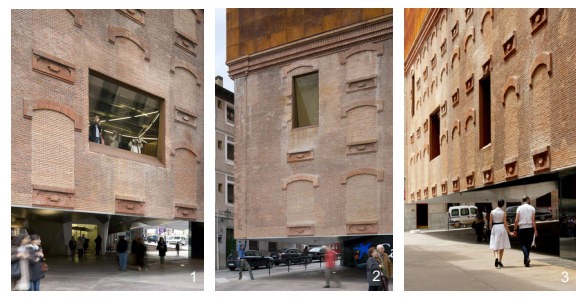
b. Μουσείο Unterlinden

1,2 | Απόψεις των ανοιγμάτων με οξυκόρυφα τόξα του νέου κτιρίου
3 | Άποψη του ανοίγματος που συνδέει οπτικά την πλατεία Unterlinden με την περικλειστή νέα αυλή του μουσείου
4,5 | Απόψεις των δύο παραθύρων που επιτρέπουν την θέαση του υπόγειου εκθεσιακού χώρου που συνδέει τα δύο σύνολα κτιρίων

d. CaixaForum

1-4 | Εσωτερικές και εξωτερικές απόψεις των νέων διευρυμένων ανοιγμάτων των εκθεσιακών χώρων

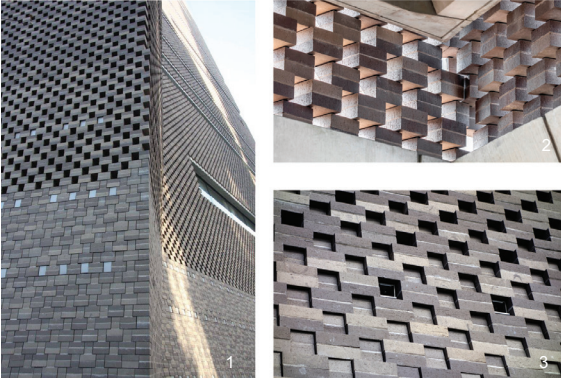
1-5 | Γενικές απόψεις του κτιρίου όπου διακρίνεται η κατάργηση υφιστάμενων ανοιγμάτων και η διάνοιξη νέων διαφορετικών αναλογιών και μορφολογίας

Αντίστοιχα στο Μουσείο Πολιτισμών (βλ. II.B02.1-c), οι δύο υφιστάμενες προσόψεις του κτιρίου έχουν αλλάξει σημαντικά διαμορφώνοντας ένα παλίμψηστο: πολλά από τα παράθυρα έχουν καταργηθεί αυξάνοντας έτσι τον εκθεσιακό χώρο στο εσωτερικό της τοιχοποιίας και ενισχύοντας τη βαρύτητα και επιβλητικότητα του κτιρίου, ενώ τα εναπομείναντα έχουν διευρυνθεί ως το δάπεδο. Τα πλαίσια των παραθύρων δημιουργούν βαθιές κόγχες δηλώνοντας τη διαφοροποίηση του νέου από το παλιό και προσφέροντας, παράλληλα, μια προνομιακή θέα της παλιάς πόλης στους επισκέπτες (Fernandez-Galiano [ed.], 2012, σελ. 32).

Τέλος στην περίπτωση του CaixaForum (βλ. II.B02.1-d), η κατάργηση υφιστάμενων ανοιγμάτων, που όμως διακρίνονται ακόμη στην όψη ως περίγραμμα, παράλληλα με τη διάνοιξη νέων διαφορετικών αναλογιών και μορφολογίας, ανανεώνει το κτίσμα και την επικοινωνία αυτού με την πόλη, χωρίς όμως να καταργεί το ίχνος της παρελθούσας μορφής που συνεχίζει να αποτυπώνεται στο κέλυφος.

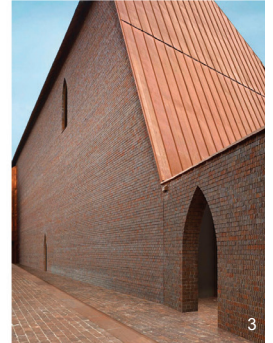
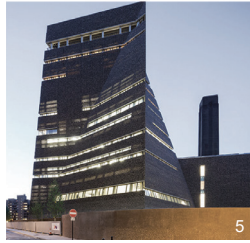
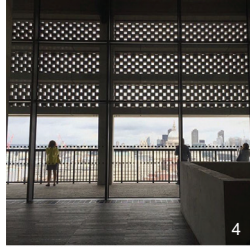
II. B.02.2 Συμπαγή - διάτρητα στοιχεία

Η επιλογή και ο τρόπος χρήσης των υλικών ενισχύουν τη διαφοροποίηση των νέων δομών από τις υπάρχουσες. Έτσι, στην περίπτωση του κτιρίου της Tate Modern (βλ. II.B02.2-a) η επιθυμία των αρχιτεκτόνων να ενσωματωθεί η νέα δομή στην υπάρχουσα είναι εμφανής στην πρόσοψη του νέου κτιρίου, όπου χρησιμοποιείται το υλικό της υφιστάμενης δομής αλλά με ένα ριζοσπαστικό τρόπο : χρησιμοποιώντας ως βάση την ίδια παλέτα τούβλου, δημιουργείται μία νέα διάτρητη επιφάνεια από τούβλο, μέσα από την οποία φιλτράρεται το φυσικό φως της ημέρας και αναδύεται το τεχνητό φως της νύχτας. Ο συνδυασμός παλαιών και νέων στοιχείων του κτιρίου εκφράζει ένα σύνολο, λειτουργώντας μαζί ως ενιαίος οργανισμός. Με αυτόν τον τρόπο, η τοιχοποιία ακολουθεί τις κεκλιμένες επιφάνειες του νέου κτιρίου ενισχύοντας την αρχιτεκτονική προσέγγιση για καθαρή γεωμετρία. Οι κεκλιμένες όψεις συγκλίνουν προς την κορυφή του κτιρίου, προσδίδοντας στον νέο όγκο μία στιβαρότητα, αίσθηση που πηγάζει και από το αρχικό κτίριο. Μέσω της υφής και της διάτρησης, η τοιχοποιία έχει μετατραπεί από ένα συμπαγές υλικό, σε ένα «πλέγμα», που καλύπτει τον σκελετό από σκυρόδεμα του νέου κτίσματος. Η πρόσοψη μεταβάλλεται ανάλογα με την οπτική γωνία του παρατηρητή, όχι μόνο από διάφανη σε αδιαφανή, αλλά και ως προς το σχήμα και τον προσανατολισμό.

1-4 | Εσωτερικές και εξωτερικές απόψεις της νέας διάτρητης επιφάνειας από τούβλο της νέας επέκτασης

5 | Νυχτερινή άποψη των κεκλιμένων όψεων του νέου κτιρίου μέσα από τις οποίες αναδύεται το τεχνητό φως

1,2 | Λεπτομέρειες της νέας (1) και υφιστάμενης (2) χρήσης του τούβλου στις όψεις των κτιρίων

3 | Γενική άποψη του νέου κτιρίου όπου διακρίνεται το ακανόνιστο μοτίβο της όψης λόγω της εφαρμογής της τεχνοτροπίας αφαίρεσης τμημάτων του υλικού

a. Tate Modern

c. Μουσείο Πολιτισμών

b. Μουσείο Unterlinden

d. CaixaForum

1 | Λεπτομέρεια κατασκευής της επικάλυψης της νέας στέγης

2-4 | Απόψεις του μοτίβου που δημιουργούν τα εξαγωνικά τρισδιάστατα πλακίδια της επικάλυψης της νέας στέγης με την αντανάκλαση του φωτός

1-4 | Εσωτερικές και εξωτερικές απόψεις της μεταλλικής διάτρητης επιφάνειας από φύλλα χυτοσιδήρου που λειτουργεί ως φίλτρο του φυσικού και τεχνητού φωτός

Αντίστοιχα στο Μουσείο Unterlinden (βλ. II.B02.2-b), οι προσόψεις των νέων κτιρίων αποτελούνται από τούβλο, που έχει υποστεί φθορές, ενώ οι στέγες από επιφάνειες χαλκού, ώστε η υφή και το χρώμα τους να θυμίζουν τα υλικά που εμφανίζονται στο ευρύτερο αστικό περιβάλλον, όπως τον κόκκινο ψαμμίτη. Η κατά τόπους αφαίρεση τμημάτων από το τούβλο δημιουργεί στην όψη ένα ενδιαφέρον ακανόνιστο μοτίβο. Η τεχνοτροπία αυτή συμβολίζει την αμφισημία της κεντρικής ιδέας, την αποδόμηση και την κατασκευή κάτι νέου (Fernandez-Galiano [ed.], 2016, σελ. 23). Παράλληλα, δημιουργεί έναν διάλογο με την πρόσοψη του αρχικού κτιρίου του μουσείου, όπου τα υλικά της όψης έχουν υποστεί πολλές φθορές και διαδικασίες ανακατασκευής στο πέρασμα του χρόνου (Herzog de Meuron, 2015).

Στην ίδια λογική, ως προς τη χρήση του μετάλλου, θα έλεγε κανείς ότι κινείται και ο σχεδιασμός των προσόψεων του CaixaForum (βλ. II.B02.2-d), αφού τα φύλλα χυτοσίδηρου που καλύπτουν τον νέο όγκο στην κορυφή του προϋφιστάμενου κελύφους, αποτελούν σαφή αναφορά στη γλυπτική σύνθεση των στεγών του περιβάλλοντος αστικού τοπίου. Τέλος, η διαμόρφωση διάτρητων επιφανειών που λειτουργούν ως φίλτρο του φυσικού και τεχνητού φωτός από μέσα προς τα έξω και αντίστροφα, επαναφέρεται ως χειρισμός όπως και στην περίπτωση της Tate Modern, αυτή τη φορά όμως στις ίδιες τις μεταλλικές επιφάνειες και όχι με τη χρήση τούβλου.

II. B.02.3 Σχεδιασμός πρόσοψης | διαίρεση και αφαίρεση

Ένας αρχιτεκτονικός χειρισμός, που εμφανίζεται στα έργα που μελετήθηκαν, είναι επεμβάσεις που διαιρούν τις προσόψεις σε διακριτές ενότητες. Κοινή στρατηγική αποδεικνύεται η αφαίρεση τμήματος του ισογείου για τη δημιουργία νέου εσωτερικού | εξωτερικού δημόσιου χώρου, καθώς η προσθήκη κτιριακού όγκου στην οροφή για την ενίσχυση της παρουσίας του κτιρίου στην πόλη.

ι. Ισόγειο | αφαίρεση τμήματος

Ο αυστηρός εσωστρεφής χαρακτήρας του Μουσείου Πολιτισμών αντισταθμίζεται από το επίπεδο του ισογείου, όπου μία σχισμή σε όλο το μήκος του κτιρίου προσκαλεί τους επισκέπτες στο εσωτερικό του. Αντίστοιχα στο κτίριο της Tate Modern, η προβολή του κεκλιμένου επιπέδου στη δυτική πλευρά του συνιστά μία από τις κύριες αρχιτεκτονικές τροποποιήσεις που έγιναν στην πρώτη φάση επεμβάσεων στο κτίριο.

Αποτελεί μία τομή στο εξωτερικό περίβλημά του, προσδίδοντας προσβασιμότητα στον πρώην υπόγειο χώρο και μετατρέποντάς τον σε κεντρικό χώρο υποδοχής του κοινού. Παρόμοια στρατηγική παρατηρείται και στο κτίριο CaixaForum της Μαδρίτης, όπου η βάση του υφιστάμενου κτιρίου έχει αφαιρεθεί για τη δημιουργία μίας γενναιόδωρης εισόδου. Η φαινομενική αιώρηση του κτίσματος πάνω από τη στάθμη του ισογείου σε συνδυασμό με τις προϋφιστάμενες οπτοπλινθοδομές που διατηρούνται στο μεγαλύτερο τμήμα τους στα επίπεδα των ορόφων, διαμορφώνουν το νέο εξωστρεφή προς το κοινό χαρακτήρα του μουσείου, χωρίς ταυτόχρονα να καταργούν τη στιβαρότητα και το εσωστρεφές πρότερο ύφος του βιομηχανικού κελύφους.

ii. Οροφή | προσθήκη κτιριακού όγκου

Η νέα στέγη είναι ίσως το πιο εντυπωσιακό στοιχείο στο Μουσείο Πολιτισμών. Το μοτίβο που δημιουργούν τα εξαγωνικά τρισδιάστατα πλακίδια της επικάλυψης αντανakλά το φυσικό φως και προσφέρει στην οροφή ξεχωριστή όψη, συγκροτώντας μία αφαιρετική σύγχρονη ερμηνεία των μωσαϊκών από κεραμικά πλακίδια στις στέγες των ιστορικών κτιρίων της παλιάς πόλης (βλ. II.B02.2-c). Από την άλλη, στο κτίριο της Tate Modern, η προσθήκη του φωτεινού όγκου στην οροφή του αρχικού κελύφους σηματοδοτεί τη νέα χρήση, ενισχύοντας την παρουσία του μουσείου ανάμεσα στα κτίρια της πόλης. Η φωτεινή δέσμη καθιστά το κτίσμα αντιληπτό και οπτικά προσβάσιμο από μεγάλη απόσταση, ενώ εξωτερικά, ο νέος όγκος εντάσσεται αρμονικά μέσω των αναλογιών και της τοποθέτησής του στο παλαιό κτίριο, δηλώνοντας όμως ξεκάθαρα τη διαφοροποίησή του από αυτό. Σε ότι αφορά δε την τελευταία επέκταση του μουσείου, η προβολή του νέου κτιρίου από το βορρά φανερώνει την πρόθεση των αρχιτεκτόνων για ένταξη αυτού τόσο στο υπάρχον όσο και στην οριζοντιογραμμή της πόλης. Δημιουργείται έτσι ένα σύνολο με σαφή εσωτερική συνοχή, που καταφέρνει να ενσωματωθεί στο σύγχρονο πολεοδομικό ιστό παρακολουθώντας το δυναμισμό της μεταλλαγής του, και όχι μιμούμενο πρότερες μορφές. Αντίστοιχα, στο κτίριο CaixaForum της Μαδρίτης, η μεταλλική προσθήκη στην οροφή σηματοδοτεί την «αναγέννηση» του κελύφους, παραλαμβάνοντας ταυτόχρονα το φορτίο της ανανέωσης του αστικού περιβάλλοντος, αλλά και της ένταξης σε αυτό. Αξίζει να σημειωθεί ότι, στις δύο τελευταίες περιπτώσεις, δεδομένου ότι τα κτίρια υπήρξαν πρώην σταθμοί παραγωγής ενέργειας, απαιτούσαν

ειδικό χειρισμό, ενώ το πλαίσιο στο Μουσείο Πολιτισμών ήταν εντελώς διαφορετικό. Ωστόσο, οι αρχιτέκτονες έδειξαν αντίστοιχη αποφασιστικότητα στην αρχιτεκτονική προσέγγιση.

II. B.03 Προσβασιμότητα μουσείου

II. B.03.1 Ροές προσπελάσεων από την πόλη στο μουσείο - εισοδοί

Εξετάζοντας τις ροές προσπέλασης από την πόλη στο μουσείο, στο στάδιο αυτό η έρευνα εστιάζει στη διαμόρφωση των εκάστοτε εισόδων. Ειδικότερα, η διάτρηση του οικοδομημένου ορίου σε πολλά σημεία δυσχεραίνει τον έλεγχο της ασφάλειας, ευνοεί όμως ταυτόχρονα την ευέλικτη λειτουργία του μουσείου. Στο πλαίσιο αυτό, η πληθώρα των εισόδων μαρτυρεί το κοινωνικό πρόσωπο των μουσείων και προσελκύει το ευρύ κοινό, ενώ η ιεράρχησή τους προκαλεί αντίστοιχες τοπικές διαφοροποιήσεις στον εξωτερικό περιβάλλοντα χώρο. Τέλος, η έκταση και το είδος της διαμόρφωσης προδιαγράφει τον μεταβατικό χαρακτήρα της προσπέλασης στην αντίστοιχη είσοδο και ενεργοποιεί ανάλογα τον αντιληπτικό μηχανισμό του πολίτη.

Σε ότι αφορά την κύρια είσοδο, η θέση της έχει ιδιαίτερο πολεοδομικό ενδιαφέρον, καθώς ως τομή μεταξύ ελεγχόμενου και μη χώρου, αναλαμβάνει τη μετάβαση από το δημόσιο στον εσωτερικό χώρο του κάθε μουσείου. Κατ' αυτό τον τρόπο, η κύρια είσοδος αποκτά διπλό χαρακτήρα και ρόλο: αφενός η εξωτερική της διαμόρφωση προσκαλεί και προκαλεί τον πολίτη, αφετέρου δε, η εσωτερική της, έχει καταλυτική σημασία τόσο για τον προσανατολισμό όσο και για την υποδοχή του επισκέπτη (Μάντζιου, 2015, σελ. 118).

Στα διαγράμματα που ακολουθούν, αποδίδεται το περίγραμμα του γειτονικού αστικού ιστού, το ίχνος του περιγράμματος του ελεγχόμενου χώρου και τα σημεία εισόδου του κτιρίου επισημαίνοντας την κύρια είσοδο, σε μια προσπάθεια προσδιορισμού των δυνατοτήτων κυκλοφορίας της κάθε μουσειακής διάταξης.

ι. Μονόπλευρη Προσβασιμότητα – η Περίπτωση του Μουσείου Πολιτισμών

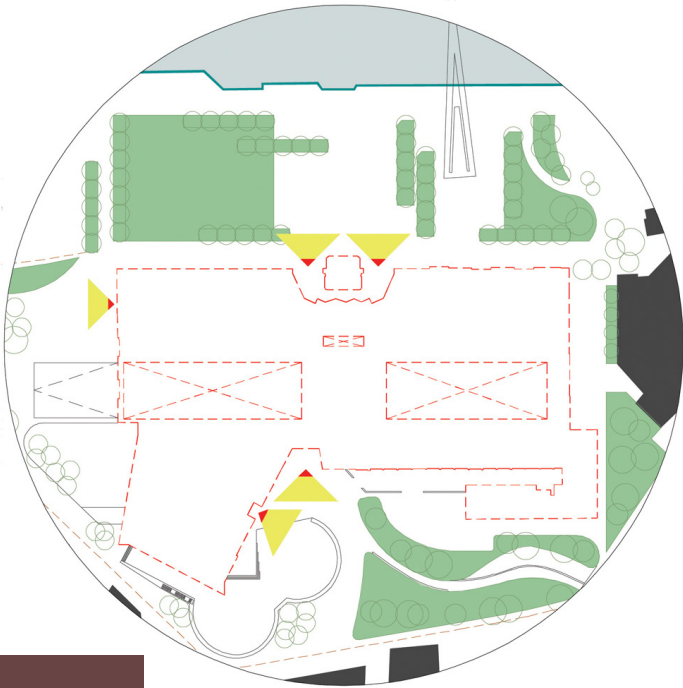
Παρατηρώντας συγκριτικά τις θέσεις της κύριας εισόδου στα επιμέρους υπό μελέτη μουσεία, προκύπτει μία σαφής συσχέτιση αυτής με το σχήμα του ελεγχόμενου χώρου.

Αναλυτικότερα, στην περίπτωση ενιαίου ελεγχόμενου χώρου του Μουσείου Πολιτισμών (βλ. II.B.03.1i-c, II.B.03.1ii-c), το πεδίο των ροών πρόσβασης αναπτύσσεται μονόπλευρα (Μάντζιου, 2015, σελ. 140). Παράλληλα, η χωροθέτηση της εισόδου της αυλής βρίσκεται στην περιφέρεια του ορίου περιορίζοντας έτσι τα σημεία θέασής της σε μικρό τμήμα του περιμετρικού δημόσιου χώρου. Το μουσείο αποκτά πρόσβαση από τη νέα ανεξάρτητη είσοδο - απευθείας από την πλατεία του καθεδρικού ναού Munsterplatz -, μέσω της περικλειστής αυλής, η οποία ωστόσο αποκρύπτεται από τους περαστικούς, καθώς μεσολαβεί ελεγχόμενη θύρα πρόσβασης. Τμήμα της αυλής έχει βυθιστεί καθ' ύψος, δημιουργώντας ένα νέο επίπεδο – υπαίθρια ενότητα που συνδυάζεται με την κύρια είσοδο προς το εσωτερικό του μουσείου. Συνδυαστικά με την αυλή υπάρχει επιπλέον ανεξάρτητη είσοδος, που οδηγεί στους χώρους εκπαίδευσης, ενώ οι λοιπές προσβάσεις λειτουργούν ως έξοδοι διαφυγής ή οδηγούν σε γραφειακούς χώρους.

Εστιάζοντας στα στοιχεία που καθορίζουν αντιληπτικά τη σταδιακή μετάβαση από την πόλη στο εσωτερικό του κελύφους, επισημαίνονται:

_ αφενός η εξωτερική είσοδος της αυλής που αποκτά εμβληματικό ρόλο ως το πρώτο σημείο εισόδου | ελέγχου του μουσείου. Πρόκειται για ένα αυτόνομο αρχιτεκτονικό στοιχείο, που μπορεί να μη λειτουργεί ως διάβαση προς τον ελεγχόμενο χώρο, καθοδηγεί όμως το βλέμμα του πεζού προς την υπαίθρια μεταβατική ζώνη της υποδοχής, προσανατολίζοντας ανάλογα την κίνηση του επισκέπτη. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα χαρακτηριστικά της εξωτερικής αυτής, πρώτης εισόδου προσελκύουν τον επισκέπτη, ενώ η ανθρώπινη κλίμακα της στοάς που μεσολαβεί πριν από την άφιξή του στην αυλή, προετοιμάζουν τη μετάβασή του σε μια άλλη «κατάσταση».

_ αφετέρου δε το στέγαστρο από σκυρόδεμα, σε όλο το μήκος της πρόσοψης του κτιρίου, που σηματοδοτεί το δεύτερο σημείο εισόδου προς τον εσωτερικό μουσειακό χώρο.

a. Tate Modern

b. Μουσείο
Unterlinden

c. Μουσείο
Πολιτισμών

d. CaixaForum

- Περίγραμμα ελεγχόμενου χώρου
- Μη ελεγχόμενος χώρος
- Δομημένος αστικός χώρος
- Ροές πρόσβασης
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο
- ▶ Κύρια είσοδος
- ▶ Ειδική είσοδος

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

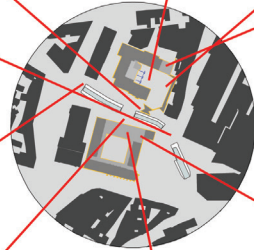
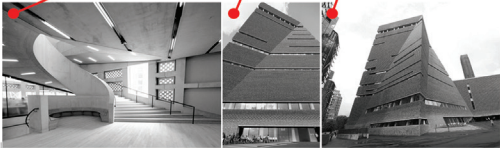
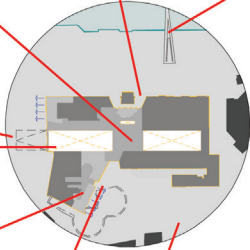
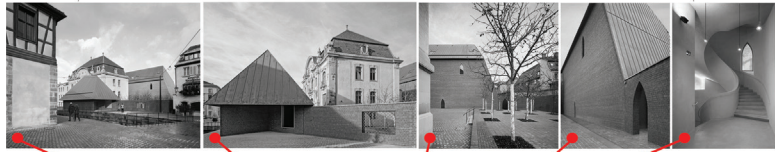
ii. Πολύπλευρη Προσβασιμότητα – οι Περιπτώσεις των Unterlinden και CaixaForum

Αντίθετα με την περίπτωση ενιαίου ελεγχόμενου χώρου, στις διατάξεις με διάσπαση αυτού, όπως στις περιπτώσεις των Μουσείων Unterlinden (βλ. II.B.03.1i-b, II.B.03.1ii-b) και CaixaForum (βλ. II.B.03.1i-d, II.B.03.1ii-d), όπου η κύρια είσοδος χωροθετείται σε ενδιάμεση κομβική θέση, το πεδίο ροών αναπτύσσεται πολύπλευρα και πληθαίνει τις διαφορετικές δυνατότητες προσπέλασης (Μάντζιου, 2015, σελ. 140). Οι εν λόγω πολλαπλές δυνατότητες εντάσσουν πολεοδομικά το εκάστοτε μουσείο στην ευρύτερη περιοχή, ενθαρρύνοντας ταυτόχρονα τις απρογραμμάτιστες συναντήσεις του πολίτη με το περιβάλλον του, ενώ η αναγνωρισιμότητα της κύριας εισόδου σχετίζεται κυρίως με τις δυνατότητες που προσφέρει η διάταξη του κάθε μουσείου, και έπειτα με τις οπτικές προσβάσεις που αφήνει το ευρύτερο αστικό περιβάλλον προς αυτήν.

Ειδικότερα, όπως έχει ήδη αναλυθεί, το μουσείο Unterlinden διασπάται σε δύο κτιριακά συγκροτήματα που αναπτύσσονται εκατέρωθεν του προσφάτως αποκαλυμμένου καναλιού. Οι δύο αστικές οντότητες έχουν σαφώς καθορισμένες εισόδους, που ισορροπούν στη σύνθεση: η κύρια είσοδος παραμένει στην ίδια θέση μετά την επέκταση, στο κέντρο της ανακαινισμένης πρόσοψης του προϋφιστάμενου κτιρίου. Το μεγαλύτερο σχήμα που πλαισιώνει το λειτουργικό άνοιγμα αυτής στην κατακόρυφη εξωτερική επιφάνεια εκφράζει το ρόλο της ως κύριας πρόσβασης στο εσωτερικό του μουσείου. Αντίστοιχα, ως προς το σχεδιασμό, αντιμετωπίστηκε και η είσοδος στο νέο κτίριο, αυτή τη φορά ως διάνοιξη της όψης, εντείνοντας μορφολογικά τη σχέση υφιστάμενης και νέας δομής. Σημειώνεται ακόμη ότι, ως πρωταρχικό φίλτρο της εισόδου του δεύτερου συγκροτήματος, λειτουργεί το πέρασμα από την πλατεία Unterlinden προς τη νέα εσωτερική αυλή, στο σημείο του χαρακτηριστικού «μικρού» κτίσματος της νέας σύνθεσης.

Τέλος, στην περίπτωση του CaixaForum, η κύρια είσοδος σηματοδοτείται αντιληπτικά τόσο μέσω της κομβικής της θέσης στο κέντρο του στεγασμένου χώρου του ισογείου, όσο και λόγω της ιδιαίτερης μορφολογίας των διαμορφούμενων μεταλλικών πτυχώσεων. Ως πρωταρχικό φίλτρο αυτής σε σχέση με τον ανοιχτό δημόσιο χώρο της πλατείας, θα μπορούσε να πει κανείς, ότι λειτουργεί η προβολή του περιγράμματος του κτιρίου στο έδαφος, που αν και δεν υφίσταται ως υλικό όριο, «πραγματοποιεί» τη μετάβαση του επισκέπτη στη ζώνη «προετοιμασίας» αυτού για την είσοδό του στο εσωτερικό.

II. Β.03.1ii
 ΡΟΕΣ ΠΡΟΣΠΕΛΑΣΕΩΝ
 ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΟΛΗ
 ΣΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ-
 ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ

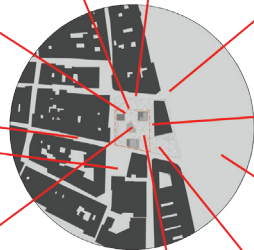
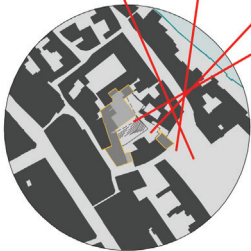

a. Tate Modern

b. Μουσείο
 Unterlinden

c. Μουσείο
 Πολιτισμών

d. CaixaForum

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

iii. η Περίπτωση της Tate Modern

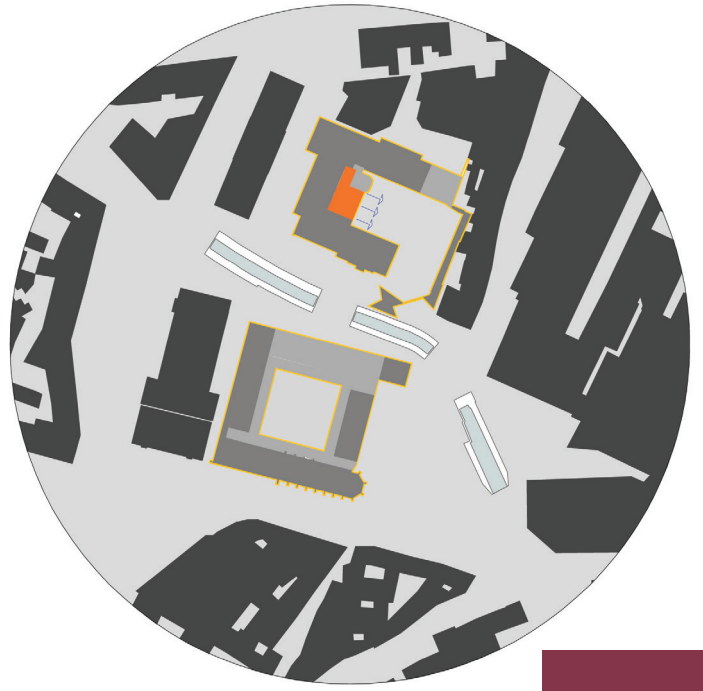
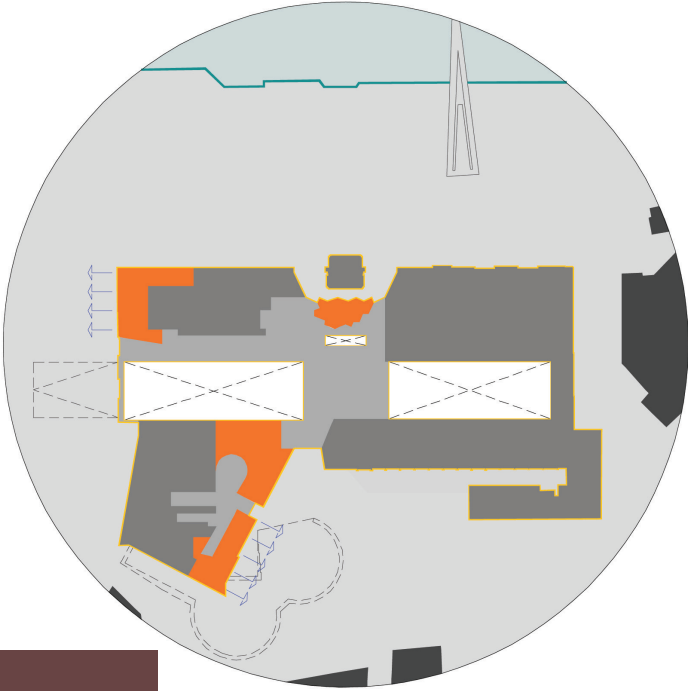
Ενδιαφέρον παρουσιάζει η περίπτωση της Tate Modern (βλ. II.B.03.1i-a, II.B.03.1ii-a), που εξετάζεται χωριστά παρά την ενιαία διάταξη ελεγχόμενου χώρου που διαμορφώνεται μεταξύ αρχικού και νέου κτιρίου, δεδομένων των πολλαπλών ιδιαιτεροτήτων που παρουσιάζει.

Πιο συγκεκριμένα, το μουσείο είναι προσβάσιμο από δύο επίπεδα και από σχεδόν όλες τις κατευθύνσεις. Συνεπώς, το πεδίο των ροών πρόσβασης αναπτύσσεται πολύπλευρα. Στο πλαίσιο αυτό, η απουσία ελέγχου δίνει τη δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης μετατρέποντας κατά κάποιο τρόπο το εσωτερικό του σε ελεύθερο χώρο, και αμφισβητώντας έτσι τη διάκριση μεταξύ αστικού χώρου και κτίσματος. Όλα τα σημεία εισόδου σηματοδοτούνται από ημιυπαίθριες επιφάνειες. Ο σχεδιασμός των εν λόγω μερικά προστατευμένων περιοχών παρουσιάζει διαφοροποιήσεις αναφορικά με την κλίμακα και τη μορφολογία του εκάστοτε χώρου, ενώ καθιστά την πιθανή στάση του επισκέπτη πιο ευχάριστη.

Συνεχίζοντας με κατεύθυνση από το εξωτερικό προς το εσωτερικό του μουσείου, η διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου του κτιρίου παραλαμβάνει το φορτίο της ανάδειξης των επιμέρους εισόδων φιλτράροντας ταυτόχρονα την όχληση. Στο πλαίσιο αυτό, η οργάνωση της πορείας από το δημόσιο, μη ελεγχόμενο, στον ελεγχόμενο χώρο, σχεδιάζεται ως μετάβαση του επισκέπτη από το ρυθμό της πόλης στο περιβάλλον κάποιας δραστηριότητας του μουσείου. Η προμελετημένη διαδοχή των χώρων διαβαθμίζει τα ερεθίσματα και βοηθάει τον προσερχόμενο να αποβάλει τη συμπεριφορά του δρόμου | του πλήθους, αποκτώντας ένα πνεύμα οικείο προς τον τόπο άφιξης. Αποτέλεσμα αυτής της προσπάθειας υπήρξε η δημιουργία δημόσιων, υπαίθριων «ενοτήτων» που λειτουργούν ως χώροι συνάντησης στα σημεία πρόσβασης του κτιρίου:

_ στη βόρεια όψη, η πλατεία συνδέει το κτίριο με τον ανοιχτό χώρο που εκτείνεται κατά μήκος της όχθης του ποταμού Τάμεση και, μέσω της πεζογέφυρας, με την απέναντι πλευρά της πόλης,

_ στη νότια όψη η ισχυρή τοπογραφία της πυκνής υψηλής φύτευσης δημιουργεί ένα πράσινο σκηνικό για τους κατοίκους της περιοχής. Παράλληλα, η προβολή στον περιβάλλοντα χώρο των υπόγειων δεξαμενών πετρελαίου αποτελεί, σύμφωνα με τους αρχιτέκτονες, το σημείο εκκίνησης του νέου κτιρίου, πρακτικά | συμβολικά, και

a. Tate Modern

b. Μουσείο
 Unterlinden

c. Μουσείο
 Πολιτισμών

d. CaixaForum

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

- μη ελεγχόμενος δημόσιος χώρος της πόλης
- ελεγχόμενος υπαίθριος χώρος του μουσείου
- μη ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ελεγχόμενος εσωτερικός χώρος του μουσείου
- ενδιάμεσος/μεταβατικός χώρος - κατώφλι
- υγρό στοιχείο
- διάτρηση ορίου | επέκταση στον μη ελεγχόμενο δημόσιο χώρο

εξάπτει την περιέργεια του διερχόμενου, κατευθύνοντάς τον στη νέα είσοδο μέσω της οργανικής τους μορφολογίας και υλικότητας ενώ,

_ δυτικά, η κλίμακα της ράμπας αποκαλύπτει την πρόθεση των αρχιτεκτόνων να λειτουργήσει ως «δρόμος» που εκτείνεται κατά μήκος της αίθουσας υποδοχής.

II. B.04 Συνέχεια αστικού χώρου-μουσείου

II. B.04.1 Αλληλοδιείσδυση πόλης μουσείου

Ο μεταβατικός χαρακτήρας της περιοχής εισόδου στο μουσείο δεν εξαντλείται στη διαμόρφωση του εξωτερικού μη ελεγχόμενου χώρου, αλλά επεκτείνεται και στο ελεγχόμενο τμήμα μετά το πέρασμα της εισόδου. Με αυτό το δεδομένο, η έρευνα προσεγγίζει το ζήτημα της αλληλοδιείσδυσης πόλης – μουσείου, μέσω της μελέτης της εκάστοτε περιοχής εισαγωγής, στο μεταίχμιο των αντίστοιχων χωρικών ορίων. Ο αφαιρετικός ανασχεδιασμός των διατάξεων των μουσείων επιδιώκει να απεικονίσει τη συνολική έκταση της μετάβασης. Η απεικόνιση της διάχυσης της μεταβατικής περιοχής, είτε μέσα στην πόλη είτε μέσα στο μουσείο, δεσμεύεται έτσι από τις ακόλουθες σχεδιαστικές παραδοχές: το κόκκινο χρώμα απεικονίζει τους χώρους που αποτρέπουν ή ελέγχουν την πρόσβαση, ενώ το λευκό παρουσιάζει την περιοχή που απευθύνεται στην ελεύθερη - αναγνωριστική κίνηση των επισκεπτών. Η σήμανση με λευκό, περιοχών του ελεγχόμενου και του μη ελεγχόμενου χώρου επιδιώκει να φανερώσει τη συνέχεια αστικού χώρου – μουσείου, διευκολύνοντας την αρχιτεκτονική διερεύνηση της μετάβασης.

ί. Σύγκριση αποκαλυπτικών περιπτώσεων

Εστιάζοντας, αρχικά, στη θέση του ορίου ελεγχόμενου - μη ελεγχόμενου χώρου διαπιστώνουμε ότι η συμμετοχή του δημόσιου τμήματος της υποδοχής διαφοροποιείται έντονα, χαρακτηρίζοντας αποφασιστικά την εμπειρία του επισκέπτη και δηλώνοντας την πρόθεση των αρχιτεκτόνων. Η συγκριτική παρατήρηση των διαγραμμάτων αποκαλύπτει τη διείσδυση εκτεταμένης λευκής περιοχής που περιλαμβάνει την υποδοχή, καθώς και δραστηριότητες χωροθετημένες στο όριο του δομημένου περιβλήματος του μουσείου, που εκτείνουν τις λειτουργίες τους στον εξωτερικό μη ελεγχόμενο δημόσιο χώρο (π.χ. τα αναψυκτήρια). Η διείσδυση της μεταβατικής περιοχής στο σώμα του μουσείου διευκολύνει τις προσπελάσεις στις αντίστοιχες δραστηριότητες και αυξάνει τις ευκαιρίες για την εξερεύνηση των χώρων του μουσείου, ενώ βοηθάει παράλληλα τον επισκέπτη να εξοικειωθεί με τις συνθήκες του μουσειακού περιβάλλοντος. Συνολικά, παρατηρείται επίσης ότι η ανάπτυξη της υπό μελέτη μεταβατικής ζώνης βρίσκεται κυρίως στην ελεγχόμενη περιοχή, και ορισμένες φορές στον μη ελεγχόμενο χώρο.

ο *Περίπτωση 1 | δημιουργία πλατείας*

Η διαμόρφωση πλατείας στο πλαίσιο του αστικού σχεδιασμού της μεταβατικής περιοχής μεταξύ πόλης - μουσείου προσφέρει λύσεις σε θέματα πρόσβασης των επισκεπτών και επικοινωνίας του μουσείου με τους πολίτες. Στη λογική αυτή θα έλεγε κανείς ότι κινούνται τα μουσεία Untelinden, CaixaForum και Πολιτισμών, με τις εκάστοτε ιδιαιτερότητες αυτών, χωρίς σε καμία περίπτωση, να ταυτίζονται απόλυτα οι αντίστοιχοι αρχιτεκτονικοί χειρισμοί.

Πιο συγκεκριμένα, στο Μουσείο Unterlinden (βλ. B.04.1-b) η επέκταση της επέμβασης και η δημιουργία ενός αρχιτεκτονικού συνόλου, που λειτουργεί ως αντικατοπτρισμός του αρχικού κτιριακού όγκου, οδήγησε στην διαμόρφωση μιας νέας εσωτερικής αυλής, αντίστοιχης με αυτή που συναντάται στο κέντρο του πρώην μοναστηριού. Ανάμεσα στα δύο κτιριακά σύνολα, η πλατεία Unterlinden, αναπτύσσεται ως μεταβατικός χώρος που λειτουργεί σε συνέχεια του ελεγχόμενου χώρου της περιοχής κύριας εισόδου στο μουσείο. Ο επισκέπτης, κινούμενος στην πλατεία προσελκύεται από την ανακατασκευή της ιστορικής πύλης και του μικρού κτιρίου στη θέση του παλαιότερου μύλου. Σε αυτό το σημείο δύο μεγάλα παράθυρα επιτρέπουν τη θέαση του υπόγειου εκθεσιακού - του πυρήνα της επέκτασης του μουσείου -, συνδέοντας οπτικά τον εξωτερικό χώρο με το εσωτερικό. Εν συνεχεία, ο εσωστρεφής χαρακτήρας της νέας αυλής προσφέρεται για ανάπαυλα, ενώ εκπλήσσει τον διερχόμενο πολίτη, συνθέτοντας επιτυχώς τις αντιθετικές προδιαγραφές του δημόσιου περάσματος και της εσωτερικής αυλής του μουσείου.³ Συνοψίζοντας, η ανάπτυξη του κόμβου υποδοχής στον μη ελεγχόμενο χώρο ενθαρρύνει τη διείσδυση του αστικού περιγύρου στο μουσειακό συγκρότημα και ευνοεί την ανεξάρτητη λειτουργία τμημάτων του μουσείου. Ο μη ελεγχόμενος χώρος αναλαμβάνει την υποδοχή και τον προσανατολισμό του επισκέπτη στις επιμέρους ενότητες του μουσείου, ενώ το περιορισμένο ελεγχόμενο τμήμα της υποδοχής εξυπηρετεί μέρος του μουσείου και ιδιαίτερα τη μετάβαση στους εκθεσιακούς χώρους (Μάντζιου, 2015, σελ. 141).

Αναλογικά, στην περίπτωση του CaixaForum (βλ. B.04.1-d), η διαμόρφωση ανοιχτής πλατείας μετά την κατεδάφιση του προϋφιστάμενου κτίσματος που έκλεινε το πέρασμα προς το Βοτανικό κήπο, επιδιώκει την άμεση σύνδεση του μουσείου με την

³ Σημειώνεται ότι η εν λόγω συνθετική αρχή εφαρμόστηκε πρώτη φορά από τους αρχιτέκτονες στην πρώην Αίθουσα της Τουρμπίνας στην Tate Modern: ήπιες με εσωστρεφή χαρακτήρα επεμβάσεις.

πόλη, εξασφαλίζοντας την απαιτούμενη επιφάνεια για τη σταδιακή μετάβαση του επισκέπτη από και προς τον αστικό ιστό. Τη λογική αυτή διαβαθμισμένης προσέγγισης του εσωτερικού του μουσείου, ενισχύει ακόμη η διαμόρφωση της εκτεταμένης στεγασμένης επιφάνειας του ισογείου, μετά την αφαίρεση της βάσης του κτίσματος. Ο εν λόγω ημιυπαίθριος χώρος αποτελεί τη συνέχεια της υπαίθριας πλατείας, ενώ λειτουργεί ταυτόχρονα ως πεδίο υποδοχής των επισκεπτών, που διαχέεται στις διάσπαρτες, κλειστές - ελεγχόμενες – περιοχές της ισόγειας στάθμης, οι οποίες με τη σειρά τους, όντας περιορισμένες σε έκταση, ουσιαστικά εξυπηρετούν την πρόσβαση στα υπόλοιπα επίπεδα μέσω των αντίστοιχων κλιμακοστασίων.

Τέλος, στην περίπτωση του Μουσείου Πολιτισμών (βλ. Β.04.1-ε), μία κλίμακα με ήπια κλίση εκτείνεται σχεδόν σε όλο το μήκος της αυλής οδηγώντας σε χαμηλότερο επίπεδο στην είσοδο του μουσείου.⁴ Προηγουμένως, μεσολαβεί ο ημιυπαίθριος χώρος της στοάς που λειτουργεί ως πλάτωμα θέασης του κτιρίου και προσανατολισμού του επισκέπτη. Δημιουργείται έτσι μία ζώνη μετάβασης από την πολυσύχναστη πλατεία, το μη ελεγχόμενο δημόσιο χώρο της πόλης, στον ελεγχόμενο εσωτερικό χώρο του μουσείου. Η αυλή λειτουργεί αφενός ως επέκταση της πλατείας του καθεδρικού ναού και αφετέρου ως τμήμα του χώρου υποδοχής, συγκροτώντας ένα κοινωνικό σημείο συνάντησης για τις δραστηριότητες του μουσείου (Herzog & de Meuron, 2008a). Η πρόσβαση στο εσωτερικό της δηλώνει τη φυγή από τη συμβατική καθημερινότητα της σύγχρονης πόλης, δημιουργώντας μια αίσθηση μυστηρίου. Αυτός ο εσωστρεφής, ως προς τη διάταξη, ελεύθερος χώρος είναι ο τόπος αναφοράς των επισκεπτών και ταυτόχρονα ο κόμβος από τον οποίο ξεκινούν οι υπαίθριες προσπελάσεις στις επιμέρους ενότητες του μουσείου και συγκεκριμένα:

- _ στο εσωτερικό τμήμα του χώρου υποδοχής που αναλαμβάνει κυρίως την είσοδο στους εκθεσιακούς χώρους και την επιστροφή από αυτούς.
- _ στις ειδικές εισόδους της εκπαιδευτικής ενότητας και της αίθουσας περιοδικών εκθέσεων, που διασφαλίζουν τη δυνατότητα ανεξάρτητης λειτουργίας των αντίστοιχων χώρων.

⁴ Σημειώνεται ότι η συγκεκριμένη κατάβαση για την πρόσβαση στο μουσείο δημιουργεί στον επισκέπτη μία αίσθηση σταδιακής ανακάλυψης του χώρου υποδοχής, αντίστοιχη με αυτή που επιτυγχάνεται μέσω της ράμπας εισόδου της Tate Modern.

- ο *Περίπτωση 2 | διάνοιξη διόδων*

Ο ανασχεδιασμός της πρόσοψης της κύριας εισόδου του Μουσείου Unterlinden (βλ. II.B.04.1-b) αποκάλυψε σφραγισμένα παράθυρα, που βλέπουν προς την πόλη, τονίζοντας τη νέα διάθεση για επικοινωνία του μουσείου με το εξωτερικό περιβάλλον. Επιπλέον, η διάνοιξη διόδων στο προγενέστερο συνεχές περίβλημα της κεντρικής αυλής δημιουργεί νέες δυνατότητες σύνδεσης των άλλοτε απομονωμένων περιμετρικών εκθεσιακών χώρων με το κεντρικό αίθριο. Οι έστω σημειακές, εν λόγω, διανοίξεις αρκούν για να ανατρέψουν την παλαιότερη λειτουργική απομόνωση των εκατέρωθεν περιοχών. Παράλληλα, η αναδιαμόρφωση της εισόδου προβάλλει την πρόσβαση στην υπόγεια στοά συνδέοντας την υφιστάμενη δομή με την προσθήκη, σχηματίζοντας ταυτόχρονα μια αλληλουχία αυτόνομων εκθεσιακών χώρων. Η περίπτωση της διάνοιξης διόδων συναντάται ακόμη στα μουσεία Πολιτισμών (βλ. II.B.04.1-c) και CaixaForum (βλ. II.B.04.1-d), αφενός με την ολιστική προσέγγιση της αφαίρεσης τμήματος του ισογείου, που έχει ήδη αναλυθεί, αφετέρου δε με την έννοια της οπτικής διόδου διευρυμένων (Μουσείο Πολιτισμών) ή και νέων (CaixaForum), ανοιγμάτων στο συμπαγές περίβλημα του πρότερου κτίσματος.

- ο *Περίπτωση 3 | σύμβολο εισόδου*

Όταν ο χώρος υποδοχής αναπτύσσεται κυρίως στην ελεγχόμενη περιοχή, όπως συμβαίνει στο Μουσείο Πολιτισμών (βλ. II.B.04.1-c), τότε το δημόσιο τμήμα περιορίζεται στην ανάδειξη του συμβόλου της εισόδου, για να προσελκύσει το κοινό. Έτσι, τα στοιχεία της πρόσοψης που σηματοδοτούν τη νέα είσοδο του κτιρίου, η προεξοχή της οροφής, τα αναρτώμενα φυτά, οι ακανόνιστες θέσεις των παραθύρων και η εκτεταμένη γυάλινη βάση, προσδίδουν στο κτίριο «ένα νέο πρόσωπο» (Herzog & de Meuron, 2008a). Το ελεγχόμενο τμήμα υποδοχής αναλαμβάνει την άφιξη, τον προσανατολισμό και την ενημέρωση των επισκεπτών. Η χωροθέτηση του κόμβου στην ελεγχόμενη περιοχή του μουσείου συντελεί στη διαμόρφωση ενός εσωστρεφούς πολυσήμαντου χώρου (Μάντζιου, 2015, σελ. 141).

a. Tate Modern

b. Μουσείο Unterlinden

c. Μουσείο Πολιτισμών

d. CaixaForum

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

- Ελεγχόμενος Χώρος
- Περιοχή για ελεύθερες αναγνωριστικές κινήσεις
- Δομημένος αστικός χώρος
- Φύτευση
- Υγρό στοιχείο

ο *Περίπτωση 4 | αποφόρτιση ισογείου*

Η περίπτωση της αποφόρτισης του ισογείου εντοπίζεται στα μουσεία Πολιτισμών (βλ. II.B.04.1-c) και CaixaForum (βλ. II.B.04.1-d). Πιο συγκεκριμένα, στο Μουσείο Πολιτισμών, η προσθήκη νέου ορόφου αποφορτίζει το ισόγειο από τους εκθεσιακούς χώρους προσφέροντας τη δυνατότητα αναδιαμόρφωσης της ζώνης υποδοχής. Κατά συνέπεια, οι πρώην χώροι του υπογείου φιλοξενούν την είσοδο, το πωλητήριο και το βεστιάριο και είναι προσβάσιμοι από την εσωτερική αυλή, μέσω της ελεγχόμενης κύριας εισόδου. Στο CaixaForum, η προσθήκη χώρων στο υπόγειο και πάνω στην οροφή του πρότερου κτίσματος, προσδίδει τη δυνατότητα απελευθέρωσης της ισόγειας στάθμης, που στο μεγαλύτερο μέρος της λειτουργεί ως ελεύθερος δημόσιος χώρος και περιλαμβάνει ακόμα, τους ελεγχόμενους επιμέρους χώρους υποδοχής.

ii. η *Περίπτωση της Tate Modern*

Η περίπτωση της Tate Modern (βλ. II.B.04.1-a), λόγω του ιδιαίτερου, συνδυαστικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει, εξετάζεται χωριστά ακολούθως. Ειδικότερα, παρόλο που ο χώρος υποδοχής αναπτύσσεται στην ελεγχόμενη περιοχή, η αρχιτεκτονική στρατηγική δεν αντιμετωπίζει το κτίριο ως ένα κλειστό κέλυφος, αλλά ως ένα τοπίο με διαφορετικές τοπογραφίες, που οι επισκέπτες μπορούν να προσεγγίσουν από πολλές κατευθύνσεις (Herzog de Meuron, 2000).

Στη λογική αυτή, η αίθουσα υποδοχής είναι προσβάσιμη από δύο επίπεδα, από τις εισόδους στον άξονα βορρά-νότου, και από δυτικά μέσω του κεκλιμένου επιπέδου της ράμπας, που οδηγεί τον επισκέπτη στο δάπεδο της πλατφόρμας. Η πλατφόρμα αποτελεί έτσι ένα σημαντικό σταυροδρόμι, όχι μόνο για το ίδιο το κτίριο αλλά και για ολόκληρη την περιοχή. Μέσα από τη βόρεια είσοδο ο περίπατος κατά μήκος του Τάμεση, κατευθύνει τον επισκέπτη στο κέντρο του κτιρίου, και εν συνεχεία μέσω της την πλατφόρμας, στη νέα προσθήκη και τη νότια πλευρά του Bankside. Η ράμπα, ως ένας δημόσιος δρόμος που αναπτύσσεται σε όλο το μήκος και το ύψος του κτιρίου, καταλήγει στο κέντρο του χώρου υποδοχής: εκεί η εσωτερική πρόσοψη αποκαλύπτει στον επισκέπτη με μια ματιά τη δομή του κτιρίου. Από την άλλη πλευρά, η είσοδος προς τους χώρους των δεξαμενών δημιουργεί μια αίσθηση μυστηρίου. Μετά την επέκταση, ο χώρος υποδοχής γίνεται προσβάσιμος από περισσότερες κατευθύνσεις, που προσφέρουν μια διαφορετική χωρική εμπειρία στον επισκέπτη,

αλλάζοντας την ισορροπία του κτιρίου. Στη δεδομένη κλίμακα και πολυπλοκότητα, θα έλεγε λοιπόν κανείς ότι το κτίριο αρχίζει να μοιάζει περισσότερο με πόλη, αν και η μνημειακή μορφή του εξακολουθεί να είναι σαφώς προσδιορισμένη. Η προσέλκυση του κοινού ενισχύεται τέλος περαιτέρω στις διόδους με την εκτεταμένη διαφάνεια και διάτρηση των ορίων, στις θέσεις των καφέ στη δυτική και νότια όψη του κτιρίου, καθώς και με την επέκταση σε αυτές των παράπλευρων χρήσεων του μουσείου.

II. Γ Ένταξη κοινωνικών χώρων στο μουσείο

II. Γ.01 Πολυλειτουργικότητα υποδοχής & κατανομή χρήσεων στην ισόγεια στάθμη

Σε ότι αφορά την ένταξη κοινωνικών χώρων στο εκάστοτε μουσείο, μελετάται αρχικά το σύνολο των δραστηριοτήτων που φιλοξενεί πλέον των εκθέσεων, όπως επίσης ο τρόπος «οριζόντιας» χωροθέτησής τους, σε μια προσπάθεια διερεύνησης του ρόλου της υποδοχής και εν γένει του ισογείου ως πολυλειτουργικού πεδίου.

Η οργάνωση των χρήσεων στην ισόγεια στάθμη απεικονίζεται στο διάγραμμα της κάτοψης του κάθε μουσείου, μέσω του οποίου προκύπτει το οργανόγραμμα της αντίστοιχης διάταξης. Παράλληλα, αποτυπώνονται οι εναλλακτικοί τρόποι προσάρτησης των διαφορετικών δράσεων στο σώμα του μουσείου και οι μεταξύ τους συσχετισμοί. Οι διαφορετικές δυνατότητες προσάρτησης του αναψυκτηρίου και του πωλητηρίου στο σώμα του μουσείου αναλύονται περαιτέρω αναδεικνύοντας τις διαφοροποιήσεις του εκάστοτε μουσειακού περιβάλλοντος. Ειδικότερα, το εσωτερικό και ελεγχόμενο τμήμα των κινήσεων αποδίδεται με κίτρινο. Με αυτό τον τρόπο διαφοροποιείται τόσο από το μη ελεγχόμενο δημόσιο τμήμα, όσο και από τους υπαίθριους ελεγχόμενους χώρους. Καταληκτικά, δίνεται η δυνατότητα μελέτης της συμβολής του υπαίθριου ή ημιυπαίθριου χώρου στη διαμόρφωση της πορείας του επισκέπτη.

i. Σύγκριση αποκαλυπτικών περιπτώσεων | εσωτερικός κόμβος υποδοχής

Ο κομβικός ρόλος του χώρου υποδοχής οφείλει να διασφαλίσει αβίαστες προσπελάσεις στις επιμέρους και ποικίλες δραστηριότητες που οργανώνει το μουσείο. Εμβαθύνοντας στη διάρθρωση του εσωτερικού κόμβου διακρίνονται οι εξής διαφορετικές τάσεις:

- α) Κυρίαρχη παρουσία ενός εσωτερικού χώρου αναφοράς με δευτερεύουσες διαμορφώσεις των επιμέρους περιοχών στην περιφέρεια του, όπως στην περίπτωση της Tate Modern και του CaixaForum
- β) Διαδοχή διαφορετικών τόπων, όπως στην περίπτωση του Μουσείου Unterlinden
- γ) Περιορισμένος εσωτερικός χώρος, όπως στην περίπτωση του Μουσείου Πολιτισμών

Παράλληλα, η συγκριτική αποτίμηση των μουσειακών διατάξεων αποκαλύπτει τη μεγάλη έκταση που καταλαμβάνουν οι χώροι των κοινωνικών δραστηριοτήτων σε σχέση με τη συνολική κάλυψη του κτιρίου, και τη συγκέντρωσή τους στη στάθμη της κύριας εισόδου. Η εκτεταμένη μεταβατική περιοχή από τον αστικό χώρο στις εκθέσεις χαρακτηρίζει την πλειονότητα των διατάξεων. Σε αυτή τη διαπίστωση συμβάλλει σημαντικά το γεγονός ότι εξετάζονται κτίρια, τα οποία έχουν δεχθεί σημαντικές σύγχρονες επεμβάσεις για την επέκτασή τους.⁵

ii. Tate Modern

ο Διάγραμμα χρήσεων ισόγειου

Στην Tate Modern (βλ. II.Γ.01i-a) οι πολυάριθμες εισόδους, συγκεντρωμένες στην ευρύτερη περιοχή του χώρου υποδοχής, προσελκύουν και εξυπηρετούν το διευρυμένο κοινό χωρίς να θίγουν τον έλεγχο της ασφάλειας, ο οποίος εξακολουθεί να διενεργείται σε περιορισμένα, ενδότερα σημεία εισόδου – εξόδου των εκθέσεων. Η χωροθέτηση κοινωνικών δραστηριοτήτων [όπως αναψυκτηρίου, πωλητηρίου, αμφιθεάτρου και εκπαιδευτικών προγραμμάτων], γίνεται είτε στο εσωτερικό του χώρου υποδοχής, είτε στην περιφέρεια αυτού. Οι εν λόγω δραστηριότητες συνεισφέρουν σημαντικά στην πολυλειτουργικότητα της ισόγειας στάθμης, ενώ ο χώρος υποδοχής αποκτά έναν πολύσημο ρόλο: ως κοινωνική και ιδεολογική έκφραση του μουσείου | ως κυκλοφοριακός κόμβος | ως τόπος αναφοράς, προσανατολισμού και προετοιμασίας του επισκέπτη. Στις δράσεις προσαρτάται και ο χώρος περιοδικών εκθέσεων που, ενώ βρίσκεται στο χαμηλότερο επίπεδο, αναπτύσσεται κατακόρυφα σε όλο το ύψος και μήκος της υποδοχής. Οι ειδικές χρήσεις που εντάσσονται στον χώρο υποδοχής και στην περιφέρεια του κτιρίου, όπως των αναψυκτηρίων και καταστημάτων, παρέχουν τη δυνατότητα ανάπτυξης προς τον υπαίθριο περιβάλλοντα χώρο, ενώ η ανεξάρτητη πρόσβασή τους ενισχύει τη δύναμη ευέλικτη λειτουργία τους.

---

⁵ Η έλλειψη κοινωνικών χώρων που χαρακτήριζε τα παλαιότερα μουσεία, μπορεί να γίνει αντιληπτή παρατηρώντας ενδεικτικά, την περίπτωση του αρχικού Μουσείου Unterlinden, όπου, με τη νέα επέκταση ο χώρος υποδοχής έχει διαφοροποιηθεί σημαντικά, αφενός μέσω της ενσωμάτωσης νέων κοινωνικών δραστηριοτήτων εσωτερικά, αφετέρου δε μέσω της μετάθεσης μέρους των εκθεσιακών χώρων.

- ο Οργανόγραμμα

Τα δύο αναψυκτήρια που υπάρχουν στην ισόγεια στάθμη της Tate Modern (βλ. II.Γ.01ii-a), ένα στο υφιστάμενο και ένα στο νέο κτίριο, χωροθετούνται στο μεταίχμιο χώρου υποδοχής – πόλης. Καθένα από αυτά λειτουργεί ως πέρασμα και προσελκύει εξίσου συνειδητούς επισκέπτες ή ανυποψίαστους διαβάτες, τόσο κατά μήκος του Τάμεση, όσο και από την περιοχή Bankside. Η απευθείας είσοδος από την πόλη στο αναψυκτήριο προσδίδει τη δυνατότητα ανεξάρτητης λειτουργίας σε κάθε χώρο και πέραν του ωραρίου του μουσείου. Στο κτίριο υπάρχουν δύο πωλητήρια, στο επίπεδο του πρώην υπογείου του αρχικού κτιρίου και στο ισόγειο της προσθήκης του νέου κτιρίου αντίστοιχα. Στο υφιστάμενο κτίριο το πωλητήριο χωροθετείται στο εσωτερικό του χώρου υποδοχής, επομένως απευθύνεται κυρίως στους επισκέπτες του μουσείου. Αντίθετα, στο νέο κτίριο είναι εξωτερικά προσβάσιμο λειτουργώντας ως πόλος έλξης των διερχομένων. Αξίζει τέλος να σημειωθεί ότι στους ορόφους παρεμβάλλονται μικρότεροι χώροι εστίασης μεταξύ των εκθεσιακών χώρων, δίνοντας στον επισκέπτη τη δυνατότητα διαλείμματος και προσωρινής αποφόρτισης, όπως επίσης δύο μεγάλα εστιατόρια που προσφέρουν πανοραμική θέαση της πόλης.

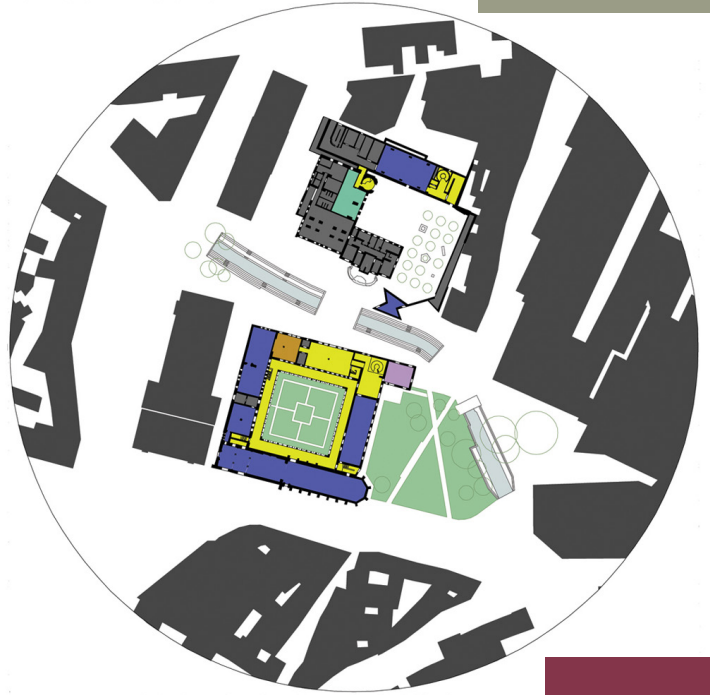
iii. Μουσείο Underlinden

- ο Διάγραμμα χρήσεων ισόγειου

Ο χώρος υποδοχής του Μουσείου Underlinden (βλ. II.Γ.01i-b) συνδέει το αρχικό κτίριο με τη νέα επέκταση. Ο επισκέπτης κατευθύνεται προς τους εκθεσιακούς χώρους του υφιστάμενου κτιρίου ή, εναλλακτικά, προς τη νέα υπόγεια στοά και το απέναντι κτιριακό συγκρότημα. Εσωτερικά, σε συνέχεια με το χώρο υποδοχής, προσαρτώνται το πωλητήριο, το βεστιάριο και ο χώρος διαλέξεων. Οι λοιπές κοινωνικές δράσεις, όπως η καφετέρια και ο χώρος περιοδικών εκθέσεων, βρίσκονται εξωτερικά αυτού, αυξάνοντας την ευελιξία στον χρονικό και χωρικό προγραμματισμό των εκδηλώσεων του μουσείου.

- ο Οργανόγραμμα

Στο Μουσείο Unterlinden (βλ. II.Γ.01ii-b) το αναψυκτήριο στεγάζεται στο κτίριο των πρώην δημοτικών λουτρών και έχει άμεση πρόσβαση προς τη νέα αυλή. Αντίστοιχα,

a. Tate Modern

b. Μουσείο Unterlinden

c. Μουσείο Πολιτισμών

d. CaixaForum

- Υποδοχή και Κυκλοφορία
- Εκθέσεις
- Περιοδικές Εκθέσεις
- Αμφιθέατρο
- Εκπαίδευση
- Φύτευση
- Εστιατόριο/Αναψυκτήριο
- Κατάστημα
- Βιβλιοθήκη
- Άλλοι Χώροι
- Υγρό στοιχείο

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

ο χώρος εστίασης εκτείνεται επίσης προς αυτήν και λειτουργεί ταυτόχρονα ως μοχλός προσέλκυσης των πολιτών, των τουριστών ή των επισκεπτών. Η αυτοδύναμη λειτουργία των εν λόγω περιοχών μπορεί να υποστηρίξει, επιπρόσθετα, και άλλες δραστηριότητες του μουσείου. Από την άλλη, το πωλητήριο αποτελεί συνέχεια του χώρου υποδοχής και αφορά κυρίως τον επισκέπτη του μουσείου.

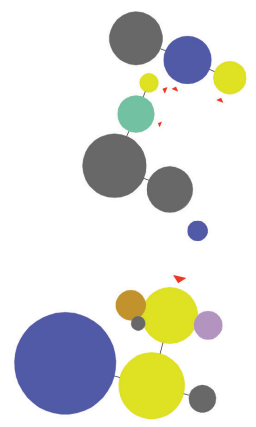
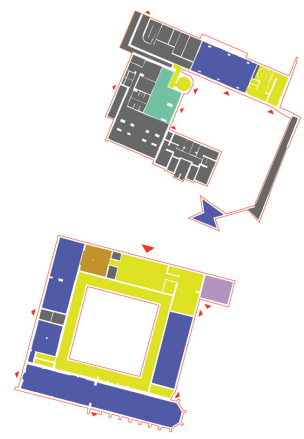
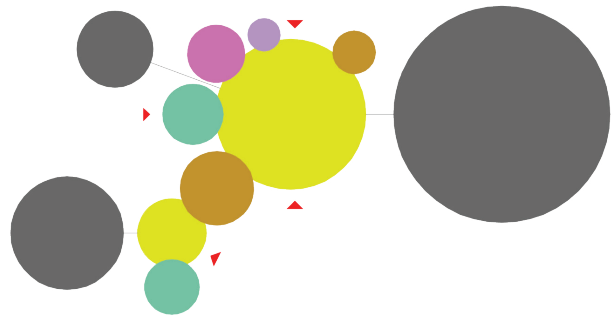
iv. Μουσείο Πολιτισμών

- ο Διάγραμμα χρήσεων ισογείου

Στην ισόγεια στάθμη του Μουσείου Πολιτισμών (βλ. II.Γ.01i-c), οι απευθείας εισοδοί προς τους χώρους εκπαιδευτικών προγραμμάτων και φίλων του μουσείου, ενισχύουν την ευέλικτη λειτουργία των αντίστοιχων χώρων και εκτός ωραρίου του υπόλοιπου κτιρίου. Οι ειδικές εισοδοί δεν συνδέονται με το χώρο υποδοχής, αλλά απευθύνονται σε ειδικές ομάδες επισκεπτών, αποφορτίζοντας την ένταση της κυκλοφορίας σε ώρες αιχμής. Ο χώρος υποδοχής περιορίζεται στην ισόγεια στάθμη και αποτελεί τη μοναδική δίοδο προς τους ορόφους, όπου στεγάζονται οι εκθεσιακοί χώροι. Πλαισιώνεται από το πωλητήριο και το βεστιάριο μεγεθύνοντας τον κομβικό ρόλο και την έκταση του, ενώ λειτουργικά εκτείνεται και προς τον αύλειο χώρο προσανατολισμού και ανασυγκρότησης του επισκέπτη.

- ο Οργανόγραμμα

Αντίθετα με τα υπόλοιπα μουσεία που μελετήθηκαν, στο Μουσείο Πολιτισμών (βλ. II.Γ.01ii-c), δεν έχουν προβλεφθεί χώροι εστίασης στο κτίριο. Το πωλητήριο προβάλλεται δίπλα στην κύρια είσοδο, διαμορφώνοντας τη νέα γυάλινη πρόσοψη του ισογείου, που σηματοδοτεί, μεταξύ άλλων, την επέμβαση που έχει υποστεί το κέλυφος. Η εκτεταμένη χρήση της διαφάνειας εγείρει το ενδιαφέρον των επισκεπτών οδηγώντας τους στο εσωτερικό, ενώ η κεντροβαρική θέση της εν λόγω δραστηριότητας δηλώνει την σημασία που αποκτά για τη διαμόρφωση της νέας ταυτότητας του κτιρίου.

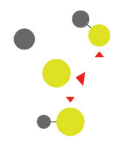
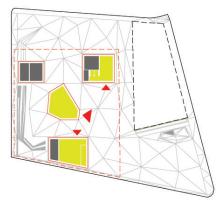
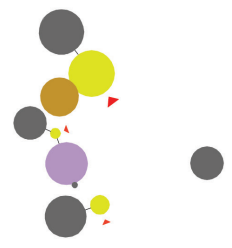
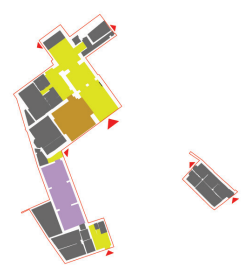

a. Tate Modern

c. Μουσείο
 Πολιτισμών

b. Μουσείο
 Unterlinden

d. CaixaForum

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Σιολίδου

- Υποδοχή και Κυκλοφορία
- Εστιατόριο/Αναμικτήριο
- Εκθέσεις
- Κατάστημα
- Περιοδικές Εκθέσεις
- Βιβλιοθήκη
- Αμφιθέατρο
- Άλλοι Χώροι
- Εκπαίδευση

v. Μουσείο CaixaForum

- ο Διάγραμμα χρήσεων ισογείου

Στην περίπτωση του CaixaForum (βλ. II.Γ.01i-d), η ισόγεια στάθμη καταλαμβάνεται αποκλειστικά σχεδόν από επιμέρους περιοχές υποδοχής (μεταξύ των οποίων και η κύρια είσοδος), που παραλαμβάνουν τους επισκέπτες, προκειμένου να τους καταλείψουν στα λοιπά επίπεδα (υπόγεια και υπέργεια) ανάπτυξης των δραστηριοτήτων του μουσείου. Κατ' αυτό τον τρόπο θα έλεγε κανείς ότι τα εν λόγω «πεδία» υποδοχής, ως σημεία τομής της αιωρούμενης κατασκευής με το έδαφος, λειτουργούν ως «περάσματα» προς το εσωτερικό του μουσείου, σε συνέχεια του στεγασμένου ελεύθερου χώρου.

- ο Οργανόγραμμα

Μελετώντας το οργανόγραμμα του μουσείου CaixaForum (βλ. II.Γ.01ii-d), σε συνέχεια της διαγραμματικής απεικόνισης κατανομής των χρήσεων στην κάτοψη του ισογείου, ενδιαφέρον παρουσιάζει ο πολυλειτουργικός χαρακτήρας αυτού, που διαμορφώνεται αυτή τη φορά όχι μέσω της ένταξης κοινωνικών χώρων στην έκτασή του, αλλά μέσω του ρόλου που αποκτά ως κόμβος πρόσβασης στους κοινωνικούς χώρους των άλλων επιπέδων. Επισημαίνεται δε η επιλογή των αρχιτεκτόνων για σαφή λειτουργικό καθορισμό καθ' ύψος, όπως επίσης η χωροθέτηση του εστιατορίου στο ανώτερο επίπεδο του μουσείου.

II. Γ.02 Ανάπτυξη χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα

Στις υπό μελέτη περιπτώσεις μουσείων, η ανάπτυξη του χώρου υποδοχής γίνεται άλλοτε καθ' ύψος και άλλοτε οριζοντίως. Η καθ' ύψος ενοποίηση των χώρων, βοηθά στον προσανατολισμό του επισκέπτη, παρέχοντας τη δυνατότητα συνολικών, αντιληπτικά, εντυπώσεων των επιμέρους δραστηριοτήτων. Από την άλλη, με την οριζόντια ανάπτυξη του χώρου υποδοχής, η έμφαση δίνεται, στη σταδιακή εξερεύνηση | αποκάλυψη του χώρου, μέσω της μετάβασης, της εναλλαγής και της διαβάθμισης των εκάστοτε ερεθισμάτων. Δεν αποκλείεται, βέβαια, η ύπαρξη συνδυασμού των δύο τάσεων, ούτε η συμμετοχή των ημιυπαίθριων και υπαίθριων χώρων (Μάντζιου, 2015, σελ. 141).

ι. Σύγκριση αποκαλυπτικών περιπτώσεων

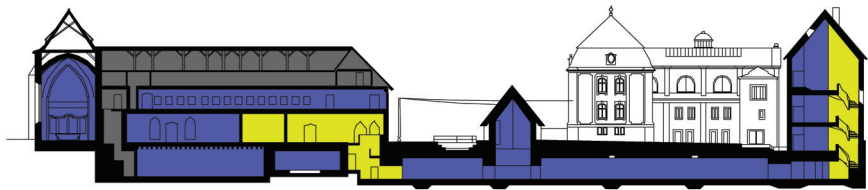
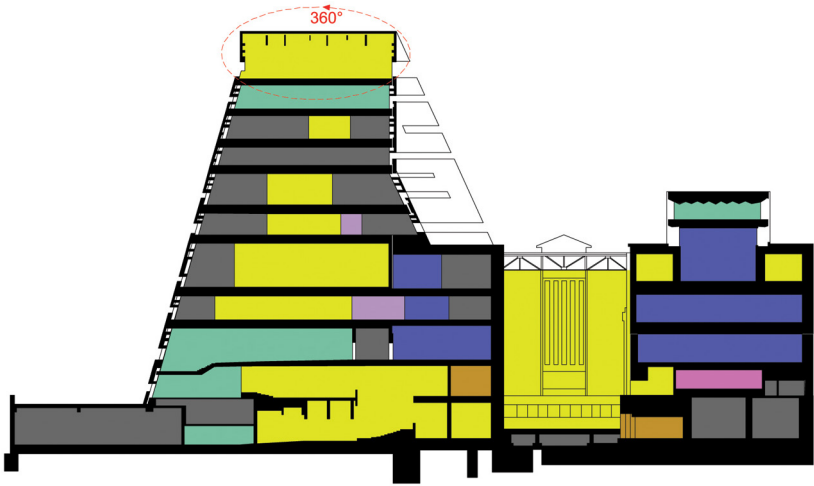
Η πιο χαρακτηριστική καθ' ύψος διάταξη του χώρου υποδοχής βρίσκεται στην Tate Modern (βλ. II.Γ.02-α). Ο κεντρικός «κενός» χώρος υποδοχής της πρώην Αίθουσας της Τουρμπίνας εκτείνεται, τόσο οριζόντια όσο και κατακόρυφα, σε όλο το μήκος και ύψος του κτιρίου. Η καθ' ύψος ανάπτυξη αυτού του κόμβου περιορίζει τις επιμήκεις αποστάσεις, χωροθετεί τις δραστηριότητες που απαιτούν κάποια απομόνωση σε διαφορετικές στάθμες από αυτήν της εισόδου, και συμβάλλει στην ενότητα των εντυπώσεων που προσλαμβάνει ο επισκέπτης. Έτσι, οι λειτουργίες του μουσείου διατάσσονται στο εσωτερικό ή στην περιφέρεια του εν λόγω κόμβου, αξιοποιώντας, παράλληλα, και την τομή για την καθ' ύψος ανάπτυξή τους. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα επιμήκη φωτεινά αρχιτεκτονικά στοιχεία που προβάλλουν στο εσωτερικό του χώρου υποδοχής και επιχειρούν να απαλύνουν τη μνημειακότητα του βιομηχανικού κτιρίου. Τα στοιχεία αυτά, ανάλογα με τις συνθήκες φωτισμού, μοιάζουν να αιωρούνται, δημιουργώντας ταυτόχρονα μια οπτική αστάθεια σε σύγκριση με την πανίσχυρη παρουσία των κάθετων στοιχείων του εμφανούς μεταλλικού φορέα (Herzog, 2008). Λειτουργούν, δηλαδή, ως παράθυρα της εσωτερικής όψης, προσφέροντας απόψεις για τις δραστηριότητες του μουσείου, και ταυτόχρονα σημεία συνάντησης των επισκεπτών και θέασης προς την αίθουσα. Κατ' αυτό τον τρόπο, συνδέονται οπτικά οι μη ελεγχόμενοι, με τους ελεγχόμενους χώρους του μουσείου.

Σε ότι αφορά την προσθήκη του νέου κτιρίου, ουσιαστικά ενίσχυσε το ρόλο του εν λόγω χώρου υποδοχής ως «περιοχής» που συγκροτεί σε ένα σύνολο τις περιφερειακές δραστηριότητες των δύο πλευρών. Ειδικότερα, στο νέο κτίριο, η κατακόρυφη κίνηση είναι σαφής κατά τον ίδιο τρόπο που η οριζόντια ήταν εμφανής στο αρχικό, αφού η κύρια κίνηση είναι αυτό που αποκαλούν οι αρχιτέκτονες «κάθετη λεωφόρο»: μία σκοπίμως υπερμεγέθης κλίμακα που οδηγεί, μέσα από νέους χώρους έκθεσης, εκπαίδευσης και άλλες μορφές δημόσιας έκφρασης, στον ανοιχτό χώρο πανοραμικής θέασης της πόλης, που βρίσκεται στην οροφή. Διαμορφώνεται έτσι, μέσω της απρόσκοπτης κίνησης των επισκεπτών στους ορόφους ένας νέος, εκτεταμένος χώρος υποδοχής με καθ' ύψος ανάπτυξη, που σε ορισμένα επίπεδα αναπτύσσεται και οριζόντια. Αξίζει μεταξύ αυτών να σημειωθεί η προσπέλαση στο 5^ο επίπεδο του νέου κτιρίου προς το υπάρχον, που προσδίδει ελευθερία κινήσεων και επιλογών στους επισκέπτες, δημιουργώντας νέες δυνατότητες επικοινωνίας των περιμετρικών εκθεσιακών χώρων με το κεντρικό αίθριο, και αποτρέποντας ταυτόχρονα τη λειτουργική απομόνωση των εκατέρωθεν περιοχών.

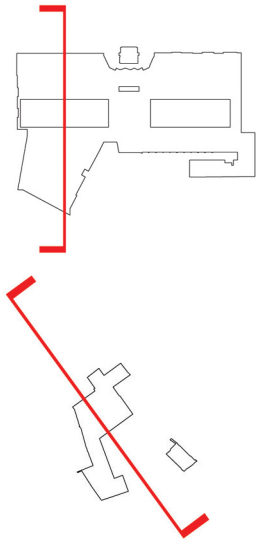
Αντίθετα, στα μουσεία Πολιτισμών και Unterlinden ο χώρος υποδοχής αναπτύσσεται οριζόντια. Ειδικότερα, στο Μουσείο Πολιτισμών (βλ. II.Γ.02-c) η αυλή λειτουργεί ως επέκταση του εσωτερικού χώρου, ενώ στο Μουσείο Unterlinden (βλ. II.Γ.02-b), διατηρήθηκε εν γένει ο αρχικός σχεδιασμός του υφιστάμενου κτιριακού συγκροτήματος. Κλείνοντας, στην περίπτωση του μουσείου CaixaForum (βλ. II.Γ.02-d) η αρχιτεκτονική επίλυση της περιοχής υποδοχής θα έλεγε κανείς ότι υπερβαίνει τις λειτουργικές προδιαγραφές προτείνοντας διαμορφώσεις πολλών ερεθισμάτων και μεγάλης πολυπλοκότητας, για να εντυπωσιάσει το κοινό. Έτσι, οι κατακόρυφες κινήσεις και ο τρόπος με τον οποίο αναδεικνύονται αρχιτεκτονικά, αναπτύσσουν την υποδοχή κατακόρυφα και ενώνουν τους υπέργειους με τους υπόγειους χώρους, συνθέτοντας ένα ιδιαίτερα πολύπλοκο σύστημα εντυπώσεων που συμβάλλει καθοριστικά, μεταξύ άλλων, στη διαμόρφωση της νέας ταυτότητας του κελύφους.

II. Γ.02
 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΧΩΡΟΥ
 ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΣΕ
 ΚΑΤΑΚΟΡΥΦΟ
 ΑΞΟΝΑ

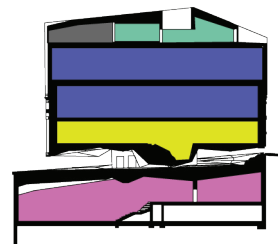
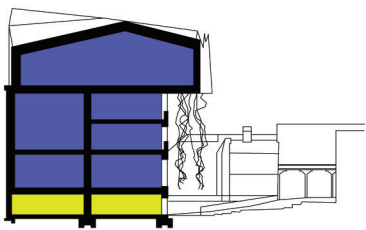
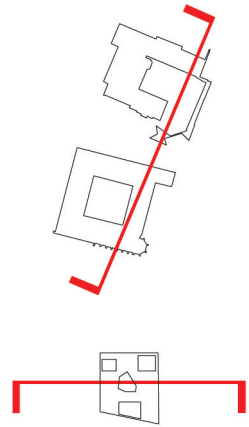
a. Tate Modern

c. Μουσείο
 Πολιτισμών

b. Μουσείο
 Unterlinden

d. CaixaForum

- Υποδοχή και Κυκλοφορία
- Εστιατόριο/Αναψυκτήριο
- Εκθέσεις
- Κατάστημα
- Περιοδικές Εκθέσεις
- Βιβλιοθήκη
- Αμφιθέατρο
- Άλλοι Χώροι
- Εκπαίδευση
- 360° Πανοραμική θέα 360°

0 50

* επεξεργασία διαγραμμάτων Ρ. Στολίδου

ΜΕΡΟΣ III

ΣΥΝΟΨΗ & ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται μία σύνοψη της εργασίας συμπεριλαμβανομένων των συμπερασμάτων που διεξήχθησαν κατά την διερεύνηση της έννοιας της αλληλεπίδρασης του μουσείου με την πόλη, μέσω της εφαρμογής επιλεγμένων αρχιτεκτονικών συντελεστών σε χαρακτηριστικές περιπτώσεις μουσείων. Στο πλαίσιο αυτό, τα τέσσερα μουσεία που εξετάστηκαν, και οι αντίστοιχες χωρικές επεκτάσεις που έχουν πραγματοποιηθεί σε αυτά, αποκάλυψαν διάφορες παραλλαγές στους τρόπους εφαρμογής των εν λόγω συντελεστών, αναδεικνύοντας διαφορετικές επιμέρους πτυχές στη μελέτη του θέματος.

Πιο συγκεκριμένα, συνδέοντας εκ νέου τη διερεύνηση με τους αρχικούς προβληματισμούς της υπόθεσης εργασίας, διαπιστώνεται ότι το σύγχρονο μουσείο, λόγω της πολυπλοκότητας και της ιδιαιτερότητας που το χαρακτηρίζει, μπορεί εν τέλει να αποτελέσει για τους αρχιτέκτονες πρόσφορο πεδίο πειραματισμού, αφού η επίλυση της μεταβατικής περιοχής από την πόλη στο εσωτερικό του πυροδότησε κατά καιρούς τη φαντασία και την ευρηματικότητά τους, εμπνέοντας ποικίλες και πρωτότυπες αρχιτεκτονικές προτάσεις. Στο πλαίσιο αυτό, αν και είναι δύσκολο να προκύψει κάποια τυπολογία μουσείου του 21^{ου} αιώνα, εντοπίζονται κάποια κοινά χαρακτηριστικά, όπως αναδείχθηκαν από τις υπό μελέτη περιπτώσεις μουσείων, που παρατίθενται συνοπτικά ακολούθως:

_ **Το μουσειακό κέλυφος**, ως επακόλουθο του νέου ρόλου του μουσείου -ενός πολυσύνθετου οργανισμού, που λειτουργεί ως πολιτιστικός, εκπαιδευτικός, αλλά και ψυχαγωγικός πόλος έλξης-, έχει αντίστοιχα εξελιχθεί από το μουσείο με τις παραδοσιακές γραμμικές διαδοχές χώρων στο **ανοιχτό μουσείο**. Στο μουσείο που αποτελεί κομμάτι του δημόσιου χώρου και συνδιαλέγεται με αυτόν, ενώ «ανοίγει» προς την πόλη και το οπτικό πεδίο του θεατή μέσα από ενδιάμεσους χώρους προσπέλασης, αλλά και μέσα από «ρωγμές» στο κέλυφός του, που επιτρέπουν την επικοινωνία του εσωτερικού χώρου με τη ροή του κόσμου έξω από αυτόν.

_ **Στη λογική αυτή του ανοιχτού μουσείου, κοινό γνώρισμα όλων των επιμέρους περιπτώσεων, αποδεικνύεται η διεύθυνση της περιοχής εισαγωγής εντός των κτιριακών κελυφών**, ενώ έμφαση δίδεται συνολικά στις ποιότητες της μετάβασης, της εναλλαγής και της διαβάθμισης των ερεθισμάτων στο πλαίσιο της εξερεύνησης του χώρου. **Ωστόσο, η αρχιτεκτονική σύλληψη της μεταβατικής περιοχής εισαγωγής διαφέρει** ως προς τη διαδοχή αστικού - ελεγχόμενου χώρου,

την κατανομή των υπαίθριων χώρων, τη σχέση οριζόντιας - κατακόρυφης ανάπτυξης, ενώ σαφέστατες είναι ακόμη οι διαφοροποιήσεις που παρατηρούνται ως προς το βαθμό ελέγχου των επιμέρους περιοχών. Επιπλέον, διαφοροποίηση εντοπίζεται και ως προς τον εξωστρεφή ή μη, χαρακτήρα του σχεδιασμού αυτής, αφού σε κάποιες περιπτώσεις επιδιώκεται ο εξωστρεφής προς την πόλη χώρος, που προσελκύει και καλωσορίζει τον επισκέπτη (περίπτωση Tate Modern), ενώ σε άλλες αναζητείται μια εσωστρέφεια που αντιτίθεται στην άμεσα «προσβάσιμη» αρχιτεκτονική, και προσελκύει μέσα από την εμπειρία της ανακάλυψης (περίπτωση Μουσείου Πολιτισμών).

_ Σε ότι αφορά στην σχέση μεταξύ δημόσιου και εσωτερικού χώρου του μουσείου, όπως ακριβώς διατυπώνεται μέσα από την εν λόγω μεταβατική περιοχή σημειώνονται τα εξής:

Τελευταία παρατηρείται όλο και περισσότερο ότι στην αντίληψη του δημόσιου χώρου τα δεδομένα έχουν αρχίσει να μεταβάλλονται. Έτσι, ενώ μέχρι τώρα προσπαθούσε κανείς να ανακαλύψει τα στοιχεία ενός εξωτερικού, δημόσιου χώρου σε έναν εσωτερικό, η σχέση σταδιακά καθίσταται αμφίδρομη, αφού όσο οι εσωτερικοί, δημόσιοι χώροι τείνουν να μοιάσουν στους εξωτερικούς, άλλο τόσο οι εξωτερικοί τείνουν να μοιάσουν με εσωτερικούς. Το γεγονός συνεπάγεται μεταβολή στη δημόσια φύση του μουσείου, αφού τα όρια του μέσα και του έξω, του μη ελεγχόμενου και ελεγχόμενου χώρου, γίνονται όλο και πιο δυσδιάκριτα με αποτέλεσμα ο εσωτερικός χώρος να προσομοιάζει όλο και περισσότερο σε υπαίθριο. Στο πλαίσιο αυτό, ο χώρος υποδοχής εμφανίζει χαρακτηριστικά αρχαίας αγοράς, ενός ανοιχτού χώρου συγκέντρωσης και ανταλλαγής ιδεών, αποτελεί «*μια ετεροτοπία που προσφέρει μια ποικιλία προγραμματισμένων και απρογραμμάτιστων χώρων για τους επισκέπτες με διαφορετικές ανάγκες*»¹, μια τάση που από τις αποκαλυπτικές περιπτώσεις που εξετάστηκαν εκφράζεται πιο εμφανώς στο εσωτερικό της Tate Modern. Επισημαίνεται παρόλα αυτά, ότι ο μουσειακός χώρος αποτελεί ένα πεδίο πολιτισμού που διαφέρει σε σχέση με ένα αντίστοιχο εμπορικό και λειτουργικό, καθώς οι επισκέπτες εμφανίζουν ένα κοινό ενδιαφέρον: την διάθεση να βιώσουν τον ίδιο το χώρο².

¹ Dercon, C. & Serota, N. [ed] (2016) *Tate Modern: Building a museum for the 21st century*. Tate Publishing. σελ. 112-113

² Ο. π. σελ. 95

– Σε ότι αφορά στους επιμέρους αρχιτεκτονικούς συντελεστές που μελετήθηκαν, επαναλαμβάνεται (βλ. αναλυτικά και εισαγωγή) ότι αποτυπώνουν τα στοιχεία εκείνα που επιδρούν στην αντίληψη του επισκέπτη κατά την μετάβαση του από την πόλη στο μουσείο και σχετίζονται με τον χαρακτήρα της ευρύτερης περιοχής, τη διαμόρφωση και το σχήμα του περιβάλλοντος χώρου, τα μορφολογικά χαρακτηριστικά του κτιριακού κελύφους, την προσβασιμότητα, την κατανομή χρήσεων και τη διαμόρφωση του χώρου υποδοχής. Τα εν λόγω στοιχεία δεν επιδρούν στον επισκέπτη μεμονωμένα, αλλά αποτελούν ένα σύστημα που διαβαθμίζει την ένταση της αντιληπτικής προσοχής του. Κατ’ αυτό τον τρόπο, οι αρχιτεκτονικοί συντελεστές, ως εργαλείο μεθοδολογικής προσέγγισης των παραπάνω, επιτρέπουν συγκρίσεις μεταξύ των διατάξεων, ομαδοποιήσεις και, κατά περίπτωση, ταξινόμηση σε τύπους, μέσω των οποίων θα έλεγε κανείς ότι προκύπτουν κάποιες κοινές συνισταμένες σχεδιασμού του σύγχρονου μουσείου.

Αναλυτικότερα, σε σχέση με τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την εφαρμογή των αρχιτεκτονικών συντελεστών στα υπό μελέτη μουσεία, ανά επιμέρους επίπεδο οργάνωσης (βλ. αναλυτικά και εισαγωγή), σημειώνονται τα ακόλουθα:

Σε πρώτο επίπεδο διερευνήθηκε η **παρουσία του μουσείου στην πόλη** μέσα από τους συντελεστές της κλίμακας και των αρχιτεκτονικών προθέσεων των μελετητών.

Η **κλίμακα του μουσείου** εξετάστηκε συναρτήσει των περιορισμών που κατά περίπτωση προκύπτουν από τη μορφολογία του αστικού περιβάλλοντος και τα χαρακτηριστικά του προϋφιστάμενου κελύφους. Τα εν λόγω χαρακτηριστικά, όπως αποδείχθηκε, επηρεάζουν την πολυλειτουργικότητα του μουσείου και το μέγεθος της επέκτασης, το οποίο σε ορισμένες περιπτώσεις ξεπερνά το αρχικό κτίριο, εγείροντας ζητήματα συνύπαρξης παλιάς και νέας δομής. Στην ίδια λογική, ο περαιτέρω έλεγχος της επιφάνειας των εκθεσιακών χώρων της επέκτασης ανέδειξε το μικρό τους ποσοστό στο σύνολο του εκάστοτε κτιριακού συγκροτήματος³, υποδηλώνοντας τη σαφή στροφή του σύγχρονου μουσείου προς άλλες χρήσεις.

Σε σχέση με τις αρχιτεκτονικές προθέσεις, παρόλο που σημαντικός παράγοντας για την επιλογή των αρχιτεκτόνων αποτέλεσε η διαφορετική **αρχιτεκτονική προσέγγιση** των έργων τους, εντοπίστηκαν κοινά στοιχεία, που αφορούν εν γένει τα

³ σημειώνεται ότι το ποσοστό αυτό, έχει σημαντικά μειωθεί στις νέες επεκτάσεις και σε σχέση με το αρχικό κτίριο

μορφολογικά χαρακτηριστικά των επεκτάσεων και τον τρόπο που αυτά συμβάλλουν στην αλληλεπίδραση της επέμβασης με το αστικό περιβάλλον. Έτσι, ενώ μελετήθηκαν διαφορετικές τυπολογίες επέκτασης: σε συνέχεια (Tate Modern), καθ' ύψος (Μουσείο Πολιτισμών, CaixaForum) και σε απόσταση (Μουσείο Unterlinden), διαπιστώθηκε συνολικά ότι οι νέες επεμβάσεις χαρακτηρίζονται από συνέπεια ως προς τις υφιστάμενες δομές, αναδεικνύοντας την αρχιτεκτονική τους ποιότητα χωρίς να τις αλλοιώνουν. Στο πλαίσιο αυτό, οι επεκτάσεις δηλώνουν τη νέα ταυτότητα του κτιρίου, ενισχύοντας την παρουσία του στην ευρύτερη περιοχή, αφού γίνονται αμέσως αντιληπτές ως νέες μορφές, που όμως εμπνέονται από τα χαρακτηριστικά των γειτονικών κτιρίων, εντάσσοντας το μουσείο στο άμεσο αστικό περιβάλλον

Σε δεύτερο επίπεδο εξετάστηκε η **άρθρωση πόλης-μουσείου** μέσα από τις έννοιες της διάκρισης ελεγχόμενου-μη ελεγχόμενου χώρου, της διάτρησης του δομημένου ορίου, της προσβασιμότητας και της συνέχειας αστικού χώρου-μουσείου.

Η μελέτη του εξωτερικού περιγράμματος του κτιρίου στη στάθμη κίνησης του πολίτη προέβαλλε την πρόθεση επικοινωνίας του μουσείου με αυτόν. Το **σχήμα του ελεγχόμενου χώρου**, όταν συσχετιστεί με την ενιαία ή διασπασμένη διάταξη του ισογείου, απομακρύνει ή ενθαρρύνει ανάλογα τη διείσδυση του δημόσιου χώρου στο μουσείο και κατ' επέκταση την είσοδο του διερχόμενου πολίτη στο μουσειακό περιβάλλον. Επιπλέον, τα ίδια χαρακτηριστικά του περιγράμματος υποδηλώνουν διαφοροποιήσεις στη διαμόρφωση της μη ελεγχόμενης περιοχής εισαγωγής, αναδεικνύοντας το κτίριο και προβάλλοντας τις δραστηριότητες του στον εκάστοτε υπαίθριο χώρο. Στη λογική αυτή, τα επιμήκη ευθύγραμμα τμήματα οδηγούν σε παρατεταμένη κίνηση, σε αντίθεση με τα τεθλασμένα που εγείρουν το ενδιαφέρον του επισκέπτη προδιαγράφοντας μία απροσδόκητη πορεία. Στη βάση όσων προαναφέρθηκαν, προέκυψαν τρεις τυπολογίες μουσείου ως προς το σχήμα ελεγχόμενου χώρου: ενιαίος ελεγχόμενος χώρος | διασπασμένος ελεγχόμενος χώρος | διάταξη «αρχιπέλαγος».

Σε ότι αφορά τη **διάτρηση του κτιριακού κελύφους**, μελετήθηκε ως ένα από τα στοιχεία που ενθαρρύνουν την πρόσβαση σε αυτό.

Ειδικότερα, ο **τρόπος αντιμετώπισης των ανοιγμάτων** μέσω του δίπολου διαφάνεια-αδιαφάνεια, ανέδειξε το σχεδιασμό νέων μορφών ανοιγμάτων και τη

διεύρυνση υφιστάμενων, με στόχο την πρόκληση του ενδιαφέροντος του διερχόμενου πολίτη.

Εστιάζοντας στα συμπαγή και διάτρητα στοιχεία της όψης, η επιλογή και, εν συνεχεία, εφαρμογή υλικών που συναντώνται στα προϋφιστάμενα κελύφη (όπως το τούβλο), μέσω της λογικής της διάτρησης, ανέδειξε νέους τρόπους χρήσης παραδοσιακών αναφορών, που επαναδιατυπώνουν τη σχέση με το παρελθόν, ενισχύοντας τη διαφοροποίηση των νέων δομών από τις υπάρχουσες.

Επιπλέον, στην ίδια λογική ενδυνάμωσης των δίοδων επικοινωνίας του κτιρίου με το κοινό, μέσα από την **μελέτη των εκάστοτε διακριτών ενοτήτων των όψεων**, προέκυψε μια κοινή στρατηγική επέμβασης στα μουσεία που μελετήθηκαν: η αφαίρεση τμήματος του ισογείου για τη δημιουργία νέου εσωτερικού/εξωτερικού δημόσιου χώρου και παράλληλα η προσθήκη κτιριακού όγκου στην οροφή για την περαιτέρω ενίσχυση της παρουσίας του κτιρίου στην πόλη.

Σε ότι αφορά το σχεδιασμό των εισόδων του κάθε κελύφους, η πληθώρα και η τοποθέτηση αυτών, συγκροτούν σαφείς αρχιτεκτονικές προθέσεις που διαμορφώνουν το χαρακτήρα των μουσείων. Μέσω των εν λόγω ενεργειών δημιουργούνται διακριτές ροές κοινού από τον αστικό χώρο προς το μουσείο, που αποτελούν αναπόσπαστο μέρος της εμπειρίας του επισκέπτη. Παράλληλα, η **ιεράρχηση των εισόδων** και κατ' επέκταση των **ροών προσέλευσης** προκαλεί διαφοροποιήσεις στη διαμόρφωση του περιβάλλοντα, εξωτερικού χώρου υποδιαιρώντας τον αντίστοιχα. Οι εξωτερικοί, διαμορφωμένοι και φιλόξενοι αυτοί χώροι (υποδοχής και μη) που προκύπτουν, αποκτούν καθοριστικό ρόλο στην αντίληψη του επισκέπτη, καθώς από τη φύση τους συγκροτούνται ως χωρικά πεδία μετάβασης και ενεργοποίησης αυτής : "προκαλούν", "μαγνητίζουν" και εν τέλει "προσανατολίζουν" πότε προς την πόλη και πότε προς το μουσείο. Σε ορισμένες περιπτώσεις και σε συνάρτηση με τους άλλους συντελεστές της μελέτης, οι ροές προσέλευσης συγκεντρώνονται αποφασιστικά σε ένα σημείο, σε μία πλευρά του μουσείου, όπου χωροθετείται και ο κόμβος εισόδου. Σε άλλες περιπτώσεις εντοπίζονται περισσότεροι, μικρότεροι σε έκταση, κόμβοι, οπότε οι ροές διαχέονται γύρω από την περίμετρο του κτιρίου, οι "δημόσιοι χώροι" του μουσείου πολλαπλασιάζονται, και οι διαφορετικές είσοδοι ταυτίζονται με άλλες παραμέτρους,

χρήσεις ή ανάγκες. Προκύπτουν έτσι δύο σαφείς τυπολογίες πρόσβασης των μουσείων: μονόπλευρη προσβασιμότητα | πολύπλευρη προσβασιμότητα.

Μέχρι που φτάνει η πόλη και που αρχίζει το μουσείο; Πώς ξεκινάει η διαδικασία της εξερεύνησης του μουσείου; Η έννοια της **αλληλοδιείσδυσης**, όπως μελετήθηκε στο πλαίσιο της έρευνας, ανέδειξε βασικές προθέσεις των αρχιτεκτόνων, οι οποίες ναι μεν επαναλαμβάνονται, αλλά παράλληλα εντάσσονται στα δεδομένα του κάθε υπό μελέτη μουσειακού χώρου. Οι εν λόγω προθέσεις, θα έλεγε κανείς συνολικά ότι εκφράζονται μέσα από τους ακόλουθους «αρχιτεκτονικούς χειρισμούς»: δημιουργία πλατείας | διάνοιξη διόδων προς τη πόλη | δημιουργία συμβόλου εισόδου | δημιουργία προϋποθέσεων ώστε να αποφορτιστεί λειτουργικά η ισόγεια στάθμη. Σημειώνεται ότι στην πλειοψηφία των περιπτώσεων που μελετήθηκαν οι παραπάνω «χειρισμοί» των αρχιτεκτόνων συναντώνται και συνδυαστικά. Αναλυτικότερα, μέσω της διαμόρφωσης χώρου πλατείας προκύπτουν λύσεις σε θέματα πρόσβασης των επισκεπτών και επικοινωνίας του μουσείου με τους πολίτες, ενώ παράλληλα επιδιώκεται η σταδιακή μετάβαση του επισκέπτη από την πόλη στο εσωτερικό του κελύφους. Οι σημειακές διανοίξεις ή/και η αφαίρεση εκτενέστερων τμημάτων στο κτιριακό περίβλημα, «αποκαλύπτουν» το μουσείο προς το εξωτερικό περιβάλλον και αρκούν για να ανατρέψουν την πρότερη οπτική απομόνωση τυχόν, προηγούμενων «κλειστών» περιοχών. Παράλληλα, η ανάδειξη του συμβόλου της εισόδου για την προσέλκυση του κοινού αποτελεί μια ενέργεια κατάργησης της εσωστρέφειας που προκύπτει ως αποτέλεσμα της περίπτωσης ανάπτυξης του χώρου υποδοχής «εσωτερικά» του κτιρίου. Καταληκτικά, ο χειρισμός της αποφόρτισης του ισόγειου αποσκοπεί στην εξασφάλιση ενός ευρύτερου φάσματος δυνατοτήτων αναδιαμόρφωσης της ζώνης υποδοχής, ενώ η επικοινωνία με τους εκθεσιακούς χώρους γίνεται συνήθως με την χρήση εντυπωσιακών κλιμακωσίων.

Σε *τρίτο επίπεδο* εξετάστηκε η **ένταξη των κοινωνικών χώρων στο μουσείο** ως δείγμα της πολυλειτουργικότητας αυτού μέσω της κατανομής χρήσεων στην ισόγεια στάθμη και της ανάπτυξης του χώρου υποδοχής σε κατακόρυφο άξονα.

Πιο συγκεκριμένα, η **ισόγεια στάθμη** του κτιρίου και κατ' επέκταση ο χώρος υποδοχής, μελετήθηκαν βάσει της ανάδειξης των διαφόρων χρήσεων που περιλαμβάνουν, καθώς και της οριζόντιας διάταξης αυτών, ως το σημείο όπου αναδεικνύεται η πολυλειτουργικότητα του μουσείου. Στο πλαίσιο αυτό, μέσω της

συγκριτικής αποτίμησης των μουσειακών διατάξεων, αποδείχθηκε η υπεροχή των κοινωνικών δραστηριοτήτων του μουσείου σε σχέση με τις άλλες χρήσεις που φιλοξενεί, όπως επίσης η μετατροπή του χώρου υποδοχής σε κεντρικό εσωτερικό κόμβο κατανομής στα εκάστοτε επιμέρους πεδία. Εμβαθύνοντας στην ανάλυση της διάρθρωσης διακρίθηκαν οι εξής διαφορετικές τάσεις: **ο εσωτερικός κόμβος της υποδοχής** ως κυρίαρχος εσωτερικός χώρος αναφοράς με δευτερεύουσες διαμορφώσεις των επιμέρους περιοχών στην περιφέρεια του | ως διαδοχή διαφορετικών τόπων | ως περιορισμένης έκτασης εσωτερικός χώρος. Πλέον των παραπάνω, στο σύνολο των υπό μελέτη μουσειακών διατάξεων εντοπίστηκε μια εκτεταμένη ζώνη μετάβασης από τον δημόσιο, μη ελεγχόμενο χώρο στον ελεγχόμενο εκθεσιακό, με την παράλληλη διαπίστωση της σημαντικής συμβολής του αύλειου χώρου σε αυτή. Στην ίδια λογική, η περαιτέρω μελέτη των δυνατοτήτων προσάρτησης συγκεκριμένων λειτουργιών, όπως του αναψυκτηρίου και του πωλητηρίου, στο σώμα του μουσείου ανέδειξε τις διαφοροποιήσεις του κάθε μουσειακού περιβάλλοντος, μέσω της συσχέτισης αυτών με τα σημεία εισόδου και του περιβάλλοντος υπαίθριου χώρου. Παρόμοιοι συσχετισμοί προκύπτουν και από τη χωροθέτηση άλλων δράσεων που απευθύνονται στο ευρύ κοινό (όπως βιβλιοθήκες, χώροι εκπαίδευσης) στην περιφέρεια του ελεγχόμενου χώρου, και ενδυναμώνουν κατ' αυτόν τον τρόπο τον κοινωνικό χαρακτήρα του μουσείου, μέσω της ευέλικτης λειτουργίας τους. Εν κατακλείδι, τεκμηριώνοντας, κατά περίπτωση, την πολυλειτουργικότητα της ισόγειας στάθμης, αναδεικνύεται εκ νέου η προβολή του πολυσήμαντου ρόλου της υποδοχής: ως κοινωνικής και ιδεολογικής έκφρασης του μουσείου | ως κυκλοφοριακού κόμβου | ως τόπου αναφοράς, προσανατολισμού και προετοιμασίας του επισκέπτη.

Σε ότι αφορά στον **κατακόρυφο άξονα**, η συγκριτική αποτίμηση χαρακτηριστικών τομών των μουσειακών διατάξεων, εμφανίζει τον κατακόρυφο χώρο μετάβασης των επισκεπτών προς τα άλλα επίπεδα του κτιρίου, ως επέκταση του χώρου υποδοχής, αίσθηση που ενισχύεται αντιληπτικά με τη χρήση εμβληματικών ελεύθερων κλιμακωσασίων που εμπλουτίζουν την εμπειρία του επισκέπτη, υποβοηθώντας τον προσανατολισμό του στο εσωτερικό. Τέλος, η πυκνότητα των κατακόρυφων αξόνων αποτελεί μία σημαντική ένδειξη των πολλαπλών δραστηριοτήτων που ενσωματώνονται πλέον στους μουσειακούς χώρους και συμβάλλει στη σύνθεση ενός

πολύπλοκου εκτεταμένου πεδίου υποδοχής, που αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της εκάστοτε ταυτότητας ενός σύγχρονου μουσείου.

Συνοψίζοντας, στη βάση όσων προαναφέρθηκαν, μέσω της εφαρμογής των αρχιτεκτονικών συντελεστών στους υπό μελέτη μουσειακούς χώρους, τεκμηριώνεται η τρέχουσα κοινωνική διάσταση αυτών. Αναδεικνύεται ακόμη μία πηγαία κοινή φιλοσοφία αντιμετώπισης του θέματος της διερεύνησης από τους αρχιτέκτονες που επιλέχθηκαν, που όμως αποκτά κατά περίπτωση διαφορετικές «αποχρώσεις», μέσω της συσχέτισης του εκάστοτε έργου με τον τόπο [site specific] και τον χρόνο [time specific]. Ειδικότερα σε ότι αφορά το σχεδιασμό της ενδιάμεσης μεταβατικής ζώνης πόλης – μουσείου, θα έλεγε κανείς ότι χαρακτηρίζεται από το συνδυασμό των παραμέτρων που εξετάστηκαν, παραπέμποντας στη χαρακτηριστική παρομοίωση της συγκρότησης του μουσειακού χώρου με μια ρώσικη μπάμπουσκα: ξεκινώντας από την πολεοδομική ένταξή του στον αστικό ιστό, τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό του κελύφους και την εσωτερική οργάνωση του εκθεσιακού χώρου, ως τη διαμόρφωση της χωρικής μικροκλίμακας της κάθε εκθεσιακής ενότητας.⁴ Στο σύνολο αυτό των εν λόγω σταδιακών μεταβάσεων, το όριο του μέσα και του έξω καθίσταται κατά τόπους δυσδιάκριτο, ενώ ο μουσειακός χώρος αναπτύσσεται εν τέλει ως εμπειρία ενός «υβριδικού πεδίου» που συνδέει κατά περίπτωση ποιότητες αστικού, τοπιακού και κτιριακού σχεδιασμού στο διαχρονικό πλαίσιο αναφοράς που διαμορφώνεται και προσδιορίζεται κάθε φορά μέσα από τη συνύπαρξη νέων – προϋφιστάμενων δομών.

---

⁴ Toon, R. (2005) “Black Box Science in Black Box Science Centres”, στο MacLeod, S. (επιμ.), *Reshaping Museum Space. Architecture, Design, Exhibitions*, Routledge: London. σελ. 35.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Cecilia F.M. & Levene, R. (eds.) (2010) *El Croquis 152-153: Herzog & De Meuron 2005-2010, programme, monument, landscape*. Μαδρίτη: ELcroquis editorial.

Cecilia F.M. & Levene, R. (eds.) (2006) *El Croquis 129-130: Herzog & De Meuron 2002-2006, the monumental and the intimate*. Μαδρίτη: ELcroquis SL

Cecilia F.M. & Levene, R. (eds.) (2002) *El Croquis 109-110: Herzog & De Meuron 1998-2002, the nature of artifice*. Μαδρίτη: ELcroquis SL

Dercon, C. & Serota, N. (eds.) (2016) *Tate Modern: Building a museum for the 21st century*. Tate Publishing.

Desvallees, A. & Mairesse, F. (επιμ.) (2014) *Βασικές Έννοιες της Μουσειολογίας*. ICOM-Ελληνικό Τμήμα

Fernandez-Galiano, L. (ed.) (2016) *Architecture Viva 186.7/8/2016: Continuity and Invention, Herzog & de Meuron in Colmar, Madrid, London*. Μαδρίτη: Architectura Viva SL

Fernandez-Galiano, L. (ed.) (2012) *AV Monographs 157-158: Herzog & de Meuron 2005-2013*. Μαδρίτη: Architectura Viva SL

Gehl, J. (2013) *Η ζωή ανάμεσα στα κτίρια: χρησιμοποιώντας το δημόσιο χώρο*. Μτφρ. Γαρυφαλλιά Κατσαβουνίδου, Παρασκευή Ταράνη. Σύμβουλος μτφρ. Κωνσταντίνος Thorvald Μπάρλας. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας

Πρωτότυπο (στα δανικά): *Livet Melle Husene*, Copenhagen, 1971

Gerhard Mack (ed.) (2000) *Herzog & de Meuron 1989-1991. Das Gesamtwerk. Band 3. The Complete Works*. Volume 3. Basel / Boston / Berlin, Birkhäuser.

Herzog, J. (2008) *Gadamer's Floor*. Στο: *Herzog & de Meuron 1997-2001. The Complete Works*. Volume 4. Birkhäuser, 2008. Vol. No. 4. σελ. 241-244. Ανάκτηση από:

<https://www.herzogdemeuron.com/index/practice/writings/essays/gadamers-floor.html> [06/08/2016]

Herzog & de Meuron (2016) *The Tate Modern Project*. [Διαδίκτυο] Ανάκτηση από: <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/251-275/263-the-tate-modern-project.html> [01/08/2016]

Herzog & de Meuron (2015) *Musée Unterlinden*. [Διαδίκτυο] Ανάκτηση από: <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/351-375/356-musee-unterlinden.html> [05/08/2016]

Herzog & de Meuron (2008a) *Museum der Kulturen*. [Διαδίκτυο] Ανάκτηση από: <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/176-200/200-museum-der-kulturen.html> [05/08/2016]

Herzog & de Meuron (2008b) *CaixaForum Madrid*. [Διαδίκτυο] Ανάκτηση από: <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/201-225/201-caixaforum-madrid.html> [10/08/2016]

Herzog & de Meuron (2000) *Tate Modern*. [Διαδίκτυο] Ανάκτηση από: <https://www.herzogdemeuron.com/index/projects/complete-works/126-150/126-tate-modern.html> [01/08/2016]

Hooper-Greenhill, E. (2006) *Το μουσείο και οι πρόδρομοι του*. Μτφρ. Ανδρέας Παππάς. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς

Πρωτότυπο: Hooper-Greenhill, E. (1992) *Museums and the shaping of knowledge*. London & New York: Routledge (Taylor & Francis Group)

Levene, R. C. & Cecilia, F. M. (eds.) (1997) *El Croquis 84: Herzog & De Meuron 1993-1997*. Μαδρίτη: ELcroquis SL

Μάντζιου, Λ. (2015) *Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός Δημόσιου Συγκροτήματος: Το Αστικό Μουσείο*. [ηλεκτρ. βιβλ.] Αθήνα: Σύνδεσμος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Ανάκτηση από: <http://hdl.handle.net/11419/5905> [15/06/2016]

Μάντζιου, Λ. (2000) *Μουσείο Τέχνης: Προσδιορισμός των αρχιτεκτονικών μεταβλητών που επηρεάζουν την προετοιμασία του θεατή για την επικοινωνία με το έργο τέχνης*. Διδακτορική Διατριβή, Ε.Μ.Π. Τμήμα Αρχιτεκτόνων, Τομέας Ι Αρχιτεκτονικού Σχεδιασμού, Αθήνα

Μπούρας, Χ. & Φιλιππίδης, Δ. (επιμ.) (2013) *Αρχιτεκτονική*. Αθήνα: Εκδοτικός Οίκος Μέλισσα

Macdonald, S. (ed.) (2012) *Μουσείο και Μουσειακές Σπουδές: ένας πλήρης οδηγός*. Μτφρ. Δήμητρα Παπαβασιλείου. Αθήνα: Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς
Πρωτότυπο: Macdonald, S. (ed.) (2006) *A companion to Museum Studies*. Blackwell Publishing, U.K.

MacLeod, S. (επιμ.) (2005) *Reshaping Museum Space. Architecture, Design, Exhibitions*, Routledge: London.

Moore, R. & Ryan, R. (eds.) (2000) *Building Tate Modern: Herzog & de Meuron transforming Giles Gilbert Scott*. Λονδίνο: Tate Gallery Publishing Ltd.

Σαγώνας, Δ. & Στουπάκης, Μ. (2011) *Επεμβάσεις του σήμερα σε κατασκευές του χθες: προσθήκες σε δομημένο περιβάλλον*. Επιβλ. Λένα Μάντζιου. Διάλεξη στη Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Ε. Μ. Π.

Vischer, T. (ed.) (1996) *Dan Graham: The Suburban City*. Basel, Museum fur Gegenwartskunst

Vitruvius (1997) *Περί αρχιτεκτονικής*, Βιβλία Ι – V, εκδ. Πλέθρον

Vogt Landscape Architects (2016a) *Tate Modern Extension, London: River Work*. Ανάκτηση από: <http://www.vogt-la.com/en/node/1086/geography> [10/08/2016]

Vogt Landscape Architects (2016b) *Tate Modern, London: An English Square*. Ανάκτηση από: <http://www.vogt-la.com/en/node/276/chronology> [10/08/2016]

Ιστοσελίδες

The Tate Modern Project: <http://www.tate.org.uk/about/projects/tate-modern-project>

Museum Unterlinden: <http://www.musee-unterlinden.com/en/musee/architecture/>

Museum der Kulturen Basel: <http://www.mkb.ch/en/museum/architecture.html>

CaixaForum Madrid:

<https://obrasocialacaixa.org/en/cultura/caixaforum-madrid/el-centro>